อนุสรณ์

นางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร)

การบำรุงพ่อแม่-การสงเคราะห์ลูก
ปรารภถึงผู้ตาย
คุณมารดา
อานุภาพของกรณียเมตตสูตร
พระพุทธศาสนาในประเทศเนเธอร์แลนด์
เมื่อข้าพเจ้าไปยุโรป
เหตุการณ์ที่พระราชวังแวร์ซายส์

อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร)

ณ ฌาปนสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

๒๙ ธันวาคม ๒๕๑๗

ชาตะ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๖

มตะ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

ขุนอภิรักษ์จรรยา บุตร ธิดา และหลาน ๆ

หลาน ๆ อาลัยคุณย่า – คุณยาย

สารบาญ

ประวัติ

นางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร)

นางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร) เกิดเมื่อวันพุธที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๖ ปีเถาะ ณ ตำบลบ้านปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นธิดานายฮะ นางมอญ เจริญพานิช มีน้องหญิงคนเดียว คือ นางเล็ก เหลืองอรุณ เนื่องจากบิดามารดาได้ถึงแก่กรรมตั้งแต่ยังเยาว์ เมื่อมาอยู่ในความดูแลของยายและน้าสาว คือ คุณยายปุ๋ย สิทธิไชย และคุณน้าเพิ่ม สิทธิไชย นางอภิรักษ์จรรยาและน้องสาว จึงมิได้ใช้นามสกุล "เจริญพานิช" แต่ใช้นามสกุลข้างฝ่ายมารดา คือ "สิทธิไชย" ตลอดมา

ทางด้านการศึกษา ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนสมุทรสตรี เรียนจบชั้นปีที่ ๔ ซึ่งเทียบได้กับชั้นมัธยม ๓ หรือประถม ๗ ปัจจุบัน อันเป็นชั้นสูงสุดของจังหวัดในสมัยนั้น

เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้ทำการสมรสกับนายเปรื่อง ก้องสมุทร ซึ่งต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนอภิรักษ์จรรยา มีบุตร – ธิดา รวม ๙ คน คือ

๑. นายทรงเดช (ปราณี) ก้องสมุทร

๒. นายประนอม ก้องสมุทร

๓. นางอนงค์ ด้วงสำราญ

๔. นางสาวประณีต ก้องสมุทร

๕. นางนิภา (ประณต) แนวบุญเนียร

๖. นายชัยศรี ก้องสมุทร (ถึงแก่กรรม)

๗. นาวาอากาศตรี ธรรมนูญ ก้องสมุทร

๘. แพทย์หญิงขนิษฐ บุรณศิริ

๙. นางประพิงค์ ศิริพุทธกาล

หลังจากทำการสมรสแล้วปีเศษ สามีย้ายไปรับราชการ ณ จังหวัดนครสวรรค์ ต่อมาได้ย้ายไปรับราชการตามจังหวัดต่าง ๆ คือ นครปฐม ลำปาง ลพบุรี และเชียงใหม่ตามลำดับ ซึ่งนางอภิรักษ์จรรยาก็ได้ติดตามสามีไปด้วยทุกแห่ง จนถึงปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๒ สามีจึงได้ย้ายเข้ามาประจำอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๔ – พ.ศ. ๒๔๘๘) กรุงเทพ ฯ ถูกโจมตีทางอากาศอย่างหนัก ปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงได้อพยพครอบครัวกลับไปอยู่ที่บ้านจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิม และได้เปิดบ้านทำเป็นร้านค้า เมื่อสงครามสงบ สามีและลูกคนโต ๆ ได้ย้ายกลับมาพำนักอยู่ที่บ้านในกรุงเทพ ฯ อีก แต่นางอภิรักษ์จรรยาและลูก ๆ บางคนยังคงพำนักอยู่ที่บ้านปากน้ำตลอดมา จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๖ จึงได้เลิกกิจการค้า เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ร่วมกับสามีและลูก ๆ ณ บ้านที่อยู่ในปัจจุบัน ตลอดเวลาได้ปฏิบัติหน้าที่ภรรยาและมารดาโดยครบถ้วน

โดยปกตินั้น นางอภิรักษ์จรรยาเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่เด็ก ชอบบำเพ็ญกุศลทุกชนิด ได้ฝังทรัพย์ไว้ในพระพุทธศาสนาและสาธารณกุศลเป็นอันมาก รวมทั้งได้สร้างห้องปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ๑ หลังให้แก่อภิธรรมมูลนิธิวัดพระเชตุพน ณ ตำบลอ้อมน้อยด้วย ที่ขาดไม่ได้คือการถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุสามเณรทุกเช้า เพราะฉะนั้นในช่วงเวลาที่นางอภิรักษ์จรรยาไม่ต้องผูกพันกับภาระกิจใด ๆ แล้ว จึงเป็นช่วงเวลาที่ได้มีโอกาสบำเพ็ญกุศลได้เต็มที่

ในวันเสาร์และวันอาทิตย์มักจะไปฟังการบรรยายธรรมและปฏิบัติธรรมของอภิธรรมมูลนิธิ ตั้งแต่ครั้งยังบรรยายอยู่ที่พุทธสมาคม หน้าวัดบวรนิเวศน์จนกระทั่งย้ายมาอยู่ที่ถนนพระอาทิตย์ และวัดพระเชตุพนเป็นลำดับ วันโกนหากไม่มีธุระกิจจำเป็นแล้ว ในตอนบ่ายจะต้องไปฟังปาฐกถาธรรม ณ ธรรมสภาวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามเสมอ ส่วนวันพระก็ไปฟังพระธรรมเทศนารักษาศีลอุโบสถและเจริญวิปัสสนากรรมฐานเป็นประจำ ณ วัดราชประดิษฐ์เช่นกันโดยมีลูก ๆ ไปส่งและไปรับกลับ บางโอกาสก็ได้ไปปฏิบัติกรรมฐานตามสำนักต่าง ๆ ครั้งละนาน ๆ แม้เมื่อโอกาสไม่อำนวยก็ได้ปฏิบัติอยู่ที่บ้านเสมอมิได้ขาด ที่สำคัญก็คือได้พยายามอบรมลูก ๆ ให้เจริญรอยตามด้วย นับว่าได้บำเพ็ญตนสมเป็นพุทธศาสนิกชนทุกประการ

ในระยะ ๒ ปีหลัง นางอภิรักษ์จรรยามีโรคประจำตัว คือโรคหัวใจเล็กน้อย และหูฟังอะไรไม่ชัดเจนเหมือนแต่ก่อน หมอขนิษฐก็ได้พาไปหาแพทย์ที่เชี่ยวชาญเฉพาะโรครักษา และคอยติดตามดูอาการและรักษาอยู่ แต่อาการไม่ดี

ขึ้น ด้วยเหตุนี้เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ซึ่งเป็นวันหยุดราชการเนื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคล นางอภิรักษ์จรรยาจึงได้นัดให้ธรรมนูญบุตรชาย ซึ่งแต่งงานแล้วและแยกบ้านไปอยู่ต่างหาก ให้เอารถมารับเพื่อเดินทางไปหาหมอพระรักษาหูที่จังหวัดนครราชสีมา ผู้ที่ไปด้วยมีพอพิศภรรยาธรรมนูญและบุตรีเล็ก ๆ ๓ คน ออกเดินทางเวลาประมาณ ๖.๓๐ น.

หลังจากนั้นประมาณชั่วโมงเศษ เพื่อนของธรรมนูญโทรศัพท์มาจากโรงพยาบาลภูมิพล แจ้งว่ารถที่ธรรมนูญขับไปตกถนนที่บริเวณวังน้อยโดยมิได้ชนอะไรเลย เผอิญมีรถตำรวจทางหลวงผ่านมา จึงได้ช่วยพาทุกคนมาส่งที่โรงพยาบาลภูมิพล เวลานั้นมีแต่ขุนอภิรักษ์จรรยา ประณีต ขนิษฐ และไมตรีสามีของขนิษฐเท่านั้นที่อยู่บ้าน ขุนอภิรักษ์จรรยาจึงรับหน้าที่เฝ้าบ้าน ส่วนไมตรีเป็นผู้ขับรถพาประณีตและขนิษฐไปโรงพยาบาล แต่นางอภิรักษ์จรรยาได้สิ้นใจเสียก่อนที่คนทั้งสามจะไปถึงเพียงเล็กน้อย โดยที่มิได้รับอันตรายหรือบาดเจ็บแต่อย่างใด พอพิศและหลาน ๆ ก็ไม่ได้รับบาดเจ็บ มีแต่ธรรมนูญซึ่งเป็นคนขับรถกระดูกหัวไหล่เคลื่อน กำลังรอคอยแพทย์ให้เข้าเฝือก (ขณะนั้นไม่มีแพทย์อยู่ที่โรงพยาบาลเลย เนื่องจากเป็นวันหยุด) ธรรมนูญเล่าว่า ก่อนหน้าที่นางอภิรักษ์จรรยาจะสิ้นใจนั้นมีสติดี ยังบอกหลานให้หยิบยาดมให้ แล้วก็นอนนิ่ง ๆ คอยธรรมนูญ แต่อาจเป็นเพราะเคยเป็นโรคหัวใจอยู่ก่อน เมื่อร่างกายได้รับความกระทบกระเทือน หัวใจอาจทำงานไม่สะดวก เมื่อมิได้รับการเยียวยาจากแพทย์ให้ทันท่วงที จึงอ่อนเพลีย และหายใจอ่อนลงเป็นลำดับ จนในที่สุดได้ถึงแก่กรรมโดยอาการสงบ คำนวณอายุได้ ๖๗ ปี ๓ เดือน กับ ๑๕ วัน

ด้วยอานุภาพแห่งการเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และการประพฤติปฏิบัติธรรมที่นางอภิรักษ์จรรยาได้บำเพ็ญมาแล้วด้วยดีตลอดชีวิต คงสำเร็จเป็นอิฏฐผลให้นางอภิรักษ์จรรยาได้ประสบสันติสุขในสัมปรายภพทุกประการ เทอญ.

น มิยฺยมานํ ธมฺมเนฺวติ กิญฺจิ

ทรัพย์สักนิดก็ติดตามคนตายไปไม่ได้

. . . รัฐปาลเถระคาถา ข้อ ๓๘๘

กำหนดการสวดพระอภิธรรม

นางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร)

พุธที่ ๖ พ.ค. ๒๕๑๓	บุตร – ธิดา
พฤหัสบดีที่ ๗ พ.ค.	คุณเชื้อ แนวบุญเนียร
ศุกร์ที่ ๘ พ.ค.	น้อง ๆ สกุล "ก้องสมุทร" กรมการเงิน ทหารอากาศ
เสาร์ที่ ๙ พ.ค.	บริษัทไทยแอม
อาทิตย์ที่ ๑๐ พ.ค.	อภิธรรมมูลนิธิ วัดโพธิ์
จันทร์ที่ ๑๑ พ.ค.	พระอาจารย์สุมนต์ นนฺทิโก ผ.บ. ฝูง รุ่น ๑๙

๒๑.๑๕ น. บรรจุศพ

พระอาจารย์สุมนต์ นนฺทิโก และ ผบ. ฝูง รุ่น ๑๙
ร่วมเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม
วันบรรจุศพ ๑๑ พ.ค. พ.ศ. ๒๕๑๓

แถลงความในใจ

ในการฌาปนกิจศพ นางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร) ภรรยาของข้าพเจ้าวันนี้ ข้าพเจ้าตั้งใจไว้แต่แรกแล้วว่า จะได้ไปกราบนมัสการเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ เจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ และท่านเจ้าคุณธรรมปาโมกข์ เจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐ์ เพื่อขอคำไว้อาลัยและขอเรื่องที่จะนำมาพิมพ์เป็นเล่ม เพื่ออภินันทนาการแด่ท่านที่เคารพนับถือ เพราะเจ้าประคุณทั้งสอง เป็นที่เคารพนับถือของข้าพเจ้าและครอบครัวอย่างยิ่ง และข้าพเจ้าก็ได้ทำตามที่ตั้งใจไว้ สำหรับท่านเจ้าคุณธรรมปาโมกข์ ได้กรุณาเขียนคำปรารภให้แล้ว และลูกประณีตยังได้ไปขอคำไว้อาลัยและบทความธรรมะจากท่านเจ้าคุณปัญญาพิศาลเถระ วัดราชประดิษฐ์ฯ ซึ่งภรรยาข้าพเจ้าและลูกประณีตให้ความเคารพนับถือท่านเป็นพิเศษในฐานะ "ท่านอาจารย์" และท่านก็ได้กรุณาเขียนให้เช่นกัน ข้าพเจ้าและลูก ๆ ขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าคุณทั้งสองไว้ ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง

ส่วนเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ นั้น ข้าพเจ้าขอเรื่องที่ท่านได้เรียบเรียงไว้และมีผู้มาขอท่านจัดพิมพ์เป็นเล่มใหญ่ไปแล้ว คือเรื่องมงคลยอดชีวิต (๓๘ ข้อ) แต่ข้าพเจ้าขอเฉพาะข้อที่ ๑๑ และ ๑๒ คือ การบำรุงบิดามารดา และการสงเคราะห์บุตร เท่านั้น เพราะข้าพเจ้าชอบ ๒ ข้อนี้มากที่สุด และท่านก็ได้กรุณาอนุญาตแล้ว ส่วนคำไว้อาลัย ชั้นแรกท่านรับจะเขียนให้ ครั้นต่อมาใกล้

เวลาจะพิมพ์หนังสือ ข้าพเจ้าจะไปกับธรรมนูญ เพื่อขอรับเรื่อง โดยติดต่อกับท่านพระครูปลัด ซึ่งเป็นเลขานุการของท่าน จึงทราบว่าท่านอาพาธอยู่ที่โรงพยาบาล ข้าพเจ้าจึงรอเรื่อยมาจนท่านกลับจากโรงพยาบาลแล้ว จึงไปนมัสการท่านอีกครั้ง ข้าพเจ้ารู้สึกว่าท่านสุขภาพยังไม่สู้ดีนัก ไม่อยากจะรบกวนท่าน จึงกราบเรียนท่านว่า จะขอเขียนเสียเอง ท่านก็อนุญาตให้ตามความประสงค์

สำหรับเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ นั้น ข้าพเจ้าและภรรยาตลอดจนลูก ๆ รู้จักคุ้นเคยและเคารพนับถือท่านมานานหลายสิบปี ซึ่งข้าพเจ้าขออนุญาตเรียนไว้ ณ ที่นี้ว่า วันหนึ่งในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ซึ่งขณะนั้นมีสมณศักดิ์เป็นพระญาณดิลก ได้เดินทางโดยรถด่วนจากกรุงเทพ ฯ ไปเชียงใหม่ เผอิญข้าพเจ้าและครอบครัวก็เดินทางจากลพบุรีไปเชียงใหม่เช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าขึ้นรถไฟที่สถานีลพบุรี ตอนกลางคืนได้ไปนั่งในรถนอนคันเดียวกันกับเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ แต่ยังไม่รู้จักกัน เมื่อถึงเชียงใหม่แล้วท่านไปพำนักอยู่ ณ วัดเจดีย์หลวง ในตำแหน่งผู้กำกับการคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ส่วนข้าพเจ้าไปพักอยู่บ้านพักศึกษาธิการจังหวัด (เป็นบ้านหลวง) ต่อมา ๓–๔ วัน เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ออกเดินบิณฑบาต ขากลับท่านเดินผ่านหน้าบ้านพัก ข้าพเจ้าจึงนิมนต์ท่านรับอาหารบิณฑบาต และขอนิมนต์เป็นประจำทุกวัน เป็นเวลานาน ๒ ปีเศษ ข้าพเจ้าจึงย้ายกลับมาประจำในกระทรวงศึกษาธิการ

ส่วนเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ คงยังอยู่ที่เชียงใหม่นานเท่าไรจำไม่ได้ มาพบท่านโดยบังเอิญอีกครั้ง เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านบอกว่าท่านกลับมาอยู่วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขนแล้ว หลังจากนั้นข้าพเจ้าและภรรยาก็ได้ไปเยี่ยม

คารวะท่านที่วัดเสมอมา ความเคารพนับถือของข้าพเจ้าและภรรยาที่มีต่อท่านมากขึ้นทุกที จนข้าพเจ้าส่งบุตรชายไปอุปสมบทที่วัดนี้ ๒ คน คือ ชัยศรี ก้องสมุทร และธรรมนูญ ก้องสมุทร อยู่ในสำนักของพระคุณท่าน โดยท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ ข้าพเจ้าและภรรยาได้นิมนต์ท่านไปเป็นประธานในการถวายภัตตาหารที่บ้านข้าพเจ้าหลายครั้งหลายหน ในโอกาสต่าง ๆ กันที่มีการทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน เรื่องของเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ที่เกี่ยวข้องและอุปการะคุณแก่ข้าพเจ้า ภรรยาและลูก ๆ ยังมีอีกมาก แต่ขอเรียนย่อ ๆ ไว้เพียงเท่านี้

ข้าพเจ้าและลูก ๆ ขอกราบขอบพระคุณ เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ เป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

อนึ่ง นับตั้งแต่ภรรยาข้าพเจ้าถึงแก่กรรม ได้มีญาติมิตรและท่านที่เคารพนับถือได้ไปรดน้ำศพ ฟังสวดอภิธรรม เป็นเจ้าภาพสวดอภิธรรม และบรรจุศพ มากมาย เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ท่านเจ้าคุณธรรมปาโมกข์ และท่านเจ้าคุณปัญญาพิศาลเถรก็ได้กรุณาไปในงานนี้ด้วย และวันนี้เป็นวันฌาปนกิจศพนางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร) ข้าพเจ้าและลูก ๆ ขอถือโอกาสขอบพระคุณทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือและให้เกียรติไปในงาน ตั้งแต่วันแรกของงานจนถึงวันนี้ไว้ด้วยความเคารพอย่างสูง หากมีอะไรบกพร่องหรือไม่ได้รับความสะดวกประการใด ขอได้โปรดประทานอภัยให้ด้วย

อภิรักษ์จรรยา

(ขุนอภิรักษ์จรรยา)

๑๘๐ อาคารพิบูลวัฒนา

ถนนพระราม ๖

ปรารภถึงผู้ตาย

ขุนอภิรักษ์จรรยา สามี และประณีต ก้องสมุทร ธิดา ได้มาปรารภงานฌาปนกิจศพ นางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร) ในงานฌาปนกิจศพ วันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๑๗ ณ ฌาปนสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม เพื่อเป็นบรรณานุสรณ์แก่ผู้ที่มาเป็นเกียรติในงาน

นางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร) ได้เป็นอุบาสิการักษาศีลฟังธรรมเป็นประจำ ในสำนักวัดราชประดิษฐ์ ตามวันธรรมสวนะเป็นปกติเสมอมา บุตรธิดาก็ได้มาประพฤติปฏิบัติศาสนกิจตามกาลโอกาสที่จะอำนวยให้ และหลาน ๆ ก็ได้เคยอุปสมบทและบรรพชาอยู่ในสำนักนี้ถึง ๓ คน นางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร) มีอาจาระมารยาทสมกับนามว่า "นุ่ม" เป็นสัญญลักษณ์ในภาษาไทยเราว่านุ่มนวล เพราะเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน นิ่มนวลชวนให้คนที่อยู่ใกล้ชิดไม่เกิดความรำคาญหรือเกรงว่าจะเป็นภัย คำว่านุ่มเป็นประดุจพรสวรรค์ได้เสกสรรค์ประทานมาให้แก่นางอภิรักษ์จรรยา เป็นคำเหมาะสมกับชีวประวัติไม่ขาดตกบกพร่อง

ขณะเมื่อนางอภิรักษ์จรรยา มีชีวิตอยู่นั้นได้มาประพฤติปฏิบัติในฐานะเป็นอุบาสิกา ถือศีลรับอุโบสถและฟังธรรมประจำ ณ สำนักวัดราชประดิษฐ์นี้ ชาวพุทธมามกชนที่ร่วมปฏิบัติอยู่ด้วย จะไม่มีใครเคยปรารภในอาจารคุณของนางอภิรักษ์จรรยาว่าไม่นุ่มนวล มีแต่อาจาระนุ่มนวลควรแก่การสรรเสริญ นางอภิรักษ์จรรยาได้สิ้นชีวิตละโลกนี้ไปแล้ว ก็จะละไปเพียงแต่สรีระร่างกายเท่านั้น

ส่วนคุณธรรมจรรยามารยาทคุณสมบัติของนางอภิรักษ์จรรยายังคงปรากฏอยู่ เป็นข้อที่ควรยินดีและเป็นเกียรติแก่ครอบครัว สมกับนัยพระพุทธภาษิตที่ว่า

"อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ,
กตปุญฺโญ อุภยตฺถ นนฺทติ,
ปุญฺญํ เม กตนฺติ นนฺทติ,
ภิยฺโย นนฺทติ สุคตึ คโต"

แปลเป็นภาษาไทยได้ความว่า

ผู้มีบุญอันตนได้ทำแล้ว
ไม่คลาดแคล้วความสุขทุกสถาน
ละโลกนี้ไปใจก็เบิกบาน
สุขสำราญในโลกหน้าน่านิยม

ฉะนั้น สุคติภพของนางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร) จึงเป็นคติภพอันน่ารื่นรมย์ชวนชมให้เกิดเป็นคตินุสรณ์ เป็นที่น่าปลื้มปีติของครอบครัวผู้อยู่ในโลกนี้ เพราะคติภพของนางอภิรักษ์จรรยานั้นมีประตูวิมานในสวรรค์เปิดรับไว้แล้ว.

(พระธรรมปาโมกข์)
เจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

วัดราชประดิษฐ์ ฯ
๒๖ สิงหาคม ๒๕๑๗

คุณมารดา

คุณประณีต ก้องสมุทร ได้มาปรารภว่าในเดือนธันวาคม ๒๕๑๗ นี้ จะทำฌาปนกิจศพคุณนายนุ่ม ก้องสมุทร ผู้มารดา ผู้ล่วงลับไปแล้ว ในฐานะที่คุ้นเคยกับท่าน และท่านก็ได้เป็นอุบาสิกาประจำวัดราชประดิษฐ์ด้วย ขอให้เขียนคติธรรมให้สักเรื่อง เพื่อจะนำไปรวมพิมพ์เป็นหนังสือในงานนี้ เวลาก็ไม่ค่อยจะมี ยิ่งในฤดูกาลเข้าพรรษาด้วยแล้ว ไม่มีเวลาว่างเป็นตัวของตัวเองเลย ต้องขอผัดมาหลายครั้งแล้ว แต่ก็ยังไม่รู้ว่าจะเขียนเรื่องอะไรดี

ผู้ที่ได้อัตตภาพมาเป็นมนุษย์ ก็เพราะมีมนุษยสมบัติ คือ ศีล ๕ เป็นผู้มากด้วยศีลธรรมเป็นสมบัติ ส่วนผิวพรรณวรรณะแตกต่างกัน ก็เพราะเหตุคือศีลธรรมต่างกัน ประณีตบ้าง ปานกลางบ้าง เลวบ้าง กรรมเป็นผู้จำแนก สอบได้ความเป็นมนุษย์มีเปอร์เซ็นต์ไม่เสมอกัน ยิ่งและหย่อนต่างกัน มนะผู้มีจิตใจสูงกว่าสัตว์อื่น ๆ ชื่อว่า "มนุษย์"

คุณนายนุ่ม ก้องสมุทร เมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้ตั้งตนไว้ชอบในศีลธรรม ในปฐมวัยในฐานะที่เป็นธิดา ก็เป็นธิดาที่ดีของมารดาบิดา ตั้งอยู่ในโอวาทของมารดาบิดา เคารพมารดาบิดาและบุคคลผู้มีวัยวุฒิคุณวุฒิ ตามฐานะได้ศึกษาศิลปะวิทยาตามสมควรแก่กุลสตรี พร้อมทั้งอาจาระและมรรยาทที่ดีของกุลสตรี

เมื่อมีวัยอันสมควรที่จะมีครอบครัว ในฐานะที่เป็นภรรยาก็เป็นภรรยาที่ดีของสามี เป็นแม่บ้านที่ดี ตื่นก่อน นอนหลัง คอยพึ่งรับใช้ จัดการงานดี

สงเคราะห์ญาติของสามีดี ไม่ประพฤตินอกใจ รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้ ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง สามีที่ดีก็ให้ความยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา ด้วยไม่ดูหมิ่น ด้วยไม่ประพฤตินอกใจ มอบความเป็นใหญ่ให้ และให้เครื่องแต่งตัว นี้เป็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หน้าที่สามีภรรยาพร้อมด้วยสทารสันโดษในคู่ครองของตน

ในฐานที่เป็นมารดา ก็เป็นมารดาที่ดีของบุตรธิดา อันลูกรักที่เกิดแต่อก ท่านรักประดุจชีวิต มีเมตตาต่อบุตรธิดาเสมอกันหมด ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยาที่ดี หาคู่ครองที่สมควรให้ และมอบทรัพย์ให้ในสมัย อันนี้เป็นหน้าที่มารดาบิดาจะพึงอนุเคราะห์บำรุงตามฐานะ ให้ความเมตตาเสมอกัน ตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม และเป็นมิตรในเรือนที่ดีของบุตรธิดาและสามี ตลอดจนญาติคนข้างเคียงของสามี หน้าที่มารดาเป็นมิตรในเรือนทั้งหมด

เมื่อฐานะบุตรธิดาตั้งตนได้ดีแล้ว หมายถึงให้การศึกษาให้วิชาความรู้อันเป็นทรัพย์ภายในดีแล้ว ท่านก็แสวงหากำไรชีวิตในพระพุทธศาสนา เป็นคนดีของพระศาสนา คือ บริจาคทานบ้าง รักษาศีลบ้าง เจริญภาวนาบ้าง ฟังธรรมตามกาลบ้าง ตามฐานะที่จะพึงปฏิบัติได้ เป็นการแสวงหากำไรชีวิตพิเศษฉลาดเลือกทางเดินชีวิตให้ราบรื่นสูงขึ้นโดยลำดับ และก็ได้เป็นอุบาสิกาที่ดีของพระศาสนา ถึงพร้อมด้วยศรัทธาสัมปทา ศีลสัมปทา จาคะสัมปทา และปัญญาสัมปทา นี้เป็นสัญญลักษณ์ของอุบาสิกาในพระศาสนา

ชีวิตในขั้นสุดท้าย คุณนายนุ่ม ก้องสมุทร ได้มาเป็นอุบาสิกาประจำวัดราชประดิษฐ์ฯ อยู่นานปี และจนถึงที่สุดชีวิตของท่าน ในฐานะนักศึกษา

ผู้แสวงบุญ ได้คุ้นเคยกับท่านตั้งแต่ท่านเข้ามาวัดราชประดิษฐ์ เพราะวัดราชประดิษฐ์ฯ มีทั้งศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมในวิปัสสนาธุระ บุญกิริยาวัตถุประจำของท่าน นอกจากทาน ศีล ภาวนา และการฟังธรรมแล้ว ท่านสนใจในธรรมภาคปฏิบัติ**วิปัสสนาธุระ**เป็นพิเศษ ท่านฝึกอบรมกาย อบรบศีล อบรมจิต อบรมปัญญา เพื่ออบรมบ่มอินทรีย์ให้แก่กล้า แสวงหาทางอันประเสริฐขึ้นไปโดยลำดับ ผู้รู้จักประโยชน์ ฉลาดในประโยชน์ เมื่อมีช่องว่างและโอกาสอันควร ท่านก็เข้าไปอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา ในวิปัสสนาธุระเสมอ ศึกษาโดยลำดับ ปฏิบัติโดยลำดับ จนสามารถเข้าใจรู้สภาวขันธ์ ๕ รู้รูปนามได้ดีพอสมควร คือปฏิบัติธรรมพอสมควรแก่ธรรม ที่ได้ตรองเห็นตามฐานะภาวนาของตน รู้จักตน รู้จักรักษาตน ตั้งอยู่ในธรรมไม่ประมาท ท่านไม่ชอบพูด ชอบฟังมากกว่า **วิวาทจึงไม่มีกับใคร มีแต่มิตร** ท่านตั้งอยู่ในธรรมไม่ประมาท มีเมตตาธรรมเป็นพื้นฐาน จึงเป็นมิตรที่ดี เป็นสหายที่ดี เป็นเพื่อนที่ดีในเรือนในบุตรธิดาในสามี ตลอดจนญาติมิตรสังคม ผู้ประพฤติธรรมย่อมเป็นที่ชอบใจของบุคคลอื่น จนวาระสุดท้าย

ในฐานะเป็นชาวพุทธ เป็นพุทธบริษัท เป็นผู้ศึกษาธรรม ผู้สดับธรรม ผู้สาธยายธรรม โบราณบัณฑิตท่านกล่าวว่า ผู้ใดได้ศึกษาธรรมมาแล้ว สดับธรรมมาแล้ว เป็นพหุสุตบุคคล ทรงไว้คล่องปาก คล่องใจแล้ว สาธยายธรรมในตอนปัจฉิมยาม คือตี ๔ สูตรใดสูตรหนึ่ง ความอัศจรรย์แห่งธรรมนั้น เทวดาก็จะมาฟังธรรมด้วย

ความมหัศจรรย์แห่งธรรมนั้น อันบุคคลผู้ประพฤติธรรมดีแล้ว ผลจะปรากฏอย่างไร ขอท่านได้ตามศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

ก็สมัยนั้นแล นันทมารดาอุบาสิกา ชาวเมืองเวฬุกัณฏกะ ลุกขึ้นในยามใกล้รุ่ง สวดปรายนสูตรทำนองสรภัญญะ

สมัยนั้น ท้าวเวสสวัณมหาราช มีกรณียกิจบางอย่าง เสด็จจากทิศอุดรไปยังทิศทักษิณ ได้ทรงสดับนันทมารดาอุบาสิกาสวดปรายนสูตรทำนองสรภัญญะ ประทับรอฟังจนจบ ขณะนั้นนันทมารดาอุบาสิกาสวดปรายนสูตรทำนองสรภัญญะจบแล้วนิ่งอยู่

ท้าวเวสสวัณมหาราชทรงทราบว่า กถาของนันทมารดาอุบาสิกาจบแล้ว จึงทรงอนุโมทนาว่า **สาธุ น้องหญิง สาธุ น้องหญิง** นันทมารดาอุบาสิกาถามว่า ดูกรท่านผู้มีพักตร์อันเจริญ ท่านนี้คือใครเล่า ฯ

เว. *ดูกรน้องหญิง เราคือท้าวเวสสวัณมหาราช ภาดาของเธอ ฯ*

น. ดูกรท่านผู้มีพักตร์อันเจริญ ดีละ **ถ้าเช่นนั้น ขอธรรมบรรยายที่ดิฉันสวดแล้วนี้ จงเป็นเครื่องต้อนรับท่าน ฯ**

เว. ดูกรน้องหญิง ดีแล้ว นั่นจงเป็นเครื่องต้อนรับแก่ฉัน พรุ่งนี้ภิกษุสงฆ์มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะเป็นประมุข ยังไม่ได้ฉันเช้า จักมาถึงเวฬุกัณฏกะนคร เธอพึงอังคาสภิกษุสงฆ์หมู่นั้น แล้วพึงอุทิศทักษิณาทานให้ฉันด้วย ก็การทำอย่างนี้ จักเป็นเครื่องต้อนรับฉัน ฯ

ครั้นล่วงราตรีนั้นไป นันทมารดาอุบาสิกาสั่งบุรุษผู้หนึ่งให้จัดแจงขาทนียโภชนียโภชนาหารอันประณีตไว้ในนิเวศน์ของตน

ครั้งนั้น ภิกษุสงฆ์มีท่านพระสารีบุตร และท่านพระโมคคัลลานะเป็นประมุข ยังไม่ได้ฉันเช้า เดินทางมาถึงเวฬุกัณฏกะนคร

นันทมารดาอุบาสิกาจึงเรียกบุรุษผู้หนึ่งมาสั่งว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ มาเถิดท่าน จงไปอาราม บอกภัตตกาลแด่ภิกษุสงฆ์ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กาลนี้เป็นภัตตกาล ภัตตาหารในนิเวศน์ของแม่เจ้านันทมารดาสำเร็จแล้ว บุรุษนั้นรับคำนันทมารดาอุบาสิกาแล้วไปยังอาราม บอกภัตตกาลแก่ภิกษุสงฆ์ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กาลนี้เป็นภัตตกาล ภัตตาหารในนิเวศน์ของแม่เจ้านันทมารดาสำเร็จแล้ว

เวลาเช้า ภิกษุสงฆ์มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเป็นประมุข นุ่งแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ของนันทมารดาอุบาสิกา นั่งเหนืออาสนะที่เขาจัดไว้ ลำดับนั้น นันทมารดาอุบาสิกาอังคาสภิกษุสงฆ์ มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเป็นประมุข ให้อิ่มหนำสำราญด้วยขาทนีย-โภชนาหารอันประณีตด้วยมือของตน

ท่านพระสารีบุตรฉันเสร็จ ลดมือลงจากบาตรแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรได้ถามว่า ดูกรนันทมารดา **ใครบอกกาลมาถึงของพระภิกษุสงฆ์แก่ท่านเล่า**

นันทมารดาอุบาสิกากราบเรียนว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอโอกาสเจ้าค่ะ ดิฉันลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่ง สวดปรายนสูตรทำนองสรภัญญะจบแล้วนิ่งอยู่ ลำดับนั้น ท้าวเวสสวัณมหาราชทราบถึงการจบคาถาของดิฉันแล้ว ทรงอนุโมทนาว่า สาธุ น้องหญิง สาธุ น้องหญิง ดิฉันถามว่า ดูกรท่านผู้มีพักตร์อันเจริญ ท่านนี้คือใครเล่า ท้าวเวสสวัณตอบว่า ดูกรน้องหญิง เราคือท้าวเวสสวัณมหาราชภาดาของเธอ ดิฉันกล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีพักตรอันเจริญ ดีละ ถ้าเช่นนั้น ขอธรรมบรรยายที่ดิฉันสวดแล้วนี้ จงเป็นเครื่องต้อนรับแด่ท่าน

ท้าวเวสสวัณกล่าวว่า ดูกรน้องหญิง ดีแล้ว นั่นจงเป็นเครื่องต้อนรับฉันด้วย พรุ่งนี้ภิกษุสงฆ์มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเป็นประมุขยังไม่ได้ฉันเช้า จักมาถึงเวฬุกัณฏกะนคร เธอพึงอังคาสภิกษุสงฆ์หมู่นั้น แล้วอุทิศทักษิณาทานให้ฉันด้วย ก็การทำอย่างนี้จักเป็นเครื่องต้อนรับฉัน ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กิจที่นับว่าเป็นบุญในทานทั้งนี้ จงเป็นไปเพื่อความสุขแด่ท้าวเวสสวัณมหาราชเถิด ฯ

ธรรมน่าอัศจรรย์

สา. ดูกรนันทมารดา น่าอัศจรรย์ ดูกรนันทมารดา ไม่เคยมีมาแล้วที่ท่านเจรจากันต่อหน้าได้กับท้าวเวสสวัณมหาราช ซึ่งเป็นเทพบุตรผู้มีฤทธิ์มีศักดิ์มากอย่างนี้ ฯ

น. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์** ไม่เคยมีมาแล้วมิใช่เพียงเท่านี้ ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว แม้ข้ออื่นยังมีอยู่อีก

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันมีบุตรน้อยอยู่คนหนึ่งชื่อ **นันทะ** เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจ พระราชาได้ข่มขี่ปลงเธอเสียจากชีวิตในเพราะเหตุนิดหน่อย ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อบุตรของดิฉันนั้น **ถูกจับแล้วก็ดี ถูกประหารแล้วก็ดี กำลังถูกจับก็ดี ถูกฆ่าแล้วก็ดี กำลังถูกฆ่าแล้วก็ดี ถูกประหารแล้วก็ดี กำลังถูกประหารก็ดี ดิฉันไม่รู้สึกความเปลี่ยนแปลงแห่งจิตเลย ฯ**

สา. ดูกรนันทมารดา น่าอัศจรรย์ไม่เคยมีมาแล้ว ที่ท่านชำระแม้เพียงจิตตุปบาทให้บริสุทธิ์ ฯ

น. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้วมิใช่เพียงเท่านี้ ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว แม้ข้ออื่นยังมีอีก

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **สามีของดิฉันกระทำกาละแล้ว เกิดเป็นยักษ์ตนหนึ่ง มาแสดงตนแก่ดิฉันด้วยรูปร่างอย่างครั้งก่อนนั้นทีเดียว** ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันไม่รู้สึกความเปลี่ยนแปลงแห่งจิตเพราะข้อนั้นเป็นเหตุเลย ฯ

สา. ดูกรนันทมารดา น่าอัศจรรย์ไม่เคยมีมาแล้ว ที่ท่านชำระแม้เพียงจิตตุปบาทให้บริสุทธิ์ ฯ

น. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้วมิใช่เพียงเท่านี้ ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว แม้ข้ออื่นยังมีอีก ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **ดิฉันยังเป็นสาวถูกส่งตัวไปให้แก่สามีหนุ่ม ไม่เคยคิดที่จะนอกใจเลย ไฉนจะประพฤตินอกใจด้วยกายเล่า ฯ**

สา. ดูกรนันทมารดา น่าอัศจรรย์ไม่เคยมีมาแล้ว ที่ท่านชำระแม้เพียงจิตตุปบาทให้บริสุทธิ์ ฯ

น. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้วมิใช่เพียงเท่านี้ ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้วแม้ข้ออื่นยังมีอีก ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อดิฉันแสดงตนเป็นอุบาสิกาแล้ว ไม่รู้สึกว่าได้แกล้งล่วงสิกขาบทอะไร ๆ เลย ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันหวังอยู่เพียงใด ดิฉันสงัดจากกามสงัดจากอกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน มีวิตก วิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เข้าทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดจากสมาธิอยู่ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป เข้าตติยฌาน ที่พระอริยเจ้า

ทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เข้าจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่เพียงนั้น ฯ

สา. ดูกรนันทมารดา น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว

น. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว มิใช่เพียงเท่านี้ ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ แม้ข้ออื่นยังมีอีก ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **ดิฉันไม่พิจารณาเห็นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ข้อใดข้อหนึ่ง อันพระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วบางข้อที่ยังละไม่ได้ในตน ฯ**

สา. ดูกรนันทมารดา น่าอัศจรรย์ ดูกรนันทมารดา ไม่เคยมีมาแล้ว ฯ

(จากมาตาสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต)

มารดา คุณสมบัติของมารดา มารดาอุบาสิกา มารดาอุบาสิกาผู้เข้าถึงธรรม ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ท่านผู้ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม แก่ฐานะน่าสรรเสริญ น่าอนุโมทนา และก็น่าถือเป็นแบบอย่าง เป็นปูชนียบุคคล เป็นบุคคลที่ควรบูชาอย่างยิ่ง สาธุ ! มารดาของลูก สาธุ ! มารดาของโลก ขอมารดาของโลกพึงเข้าถึงธรรม ตั้งอยู่ในธรรม โลกจะโสภาก็เพราะมารดาตั้งอยู่ในธรรม เป็นมิตรในเรือน – เป็นมิตรในโลก

พระปัญญาพิศาลเถระ

(พระปัญญาพิศาลเถระ)

วัดราชประดิษฐ์ ฯ

๒๙ สิงหาคม ๒๕๑๗

แม่

วันลูกออกเดินทางไปรับราชการ ณ ต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๑๓ นั้น ญาติ พี่น้อง และท่านที่เคารพไปส่งที่สนามบินกันหลายคน พ่อกับแม่ก็ไปด้วย โดยที่ลูกเคยจากแม่ไปอยู่ต่างประเทศหลายหนแล้ว การไปครั้งนี้ก็เป็นเรื่องธรรมดา หารู้ไม่ว่าการกราบลาแม่ครั้งนี้จะเป็นครั้งสุดท้ายในชีวิตของลูก

ปกติลูกอยู่กับแม่มาแต่เล็ก เมื่อพ่อต้องย้ายไปรับราชการตามหัวเมืองต่าง ๆ ลูก ๆ ก็ไปกับแม่ด้วย คราวที่ไปอยู่เชียงใหม่ลูกอยู่ได้ปีเศษ ๆ ก็ต้องจากแม่เข้ามาเรียนต่อในกรุงเทพ ฯ ต่อมาอีกปีเศษพ่อย้ายเข้ามารับราชการในกรุงเทพ ฯ ลูกก็กลับไปอยู่กับพ่อและแม่เช่นเดิม

เมื่อลูกเรียนจบเข้าทำงาน และต่อมาย้ายไปต่างประเทศครั้งแรก พ่อกับแม่ก็ยังได้มีโอกาสไปเยี่ยมลูกและพักอยู่ที่ไซ่ง่อนหลายสัปดาห์ ตอนนั้นลูกมีความสุขมาก ที่มีโอกาสได้พาพ่อและแม่ไปชมเมืองต่าง ๆ ในเวียตนาม รู้สึกว่าแม่ชอบเมืองดาลัดซึ่งเป็นเมืองบนเขามาก เพราะอากาศเย็น ภูมิประเทศและดอกไม้สวยงามทั่วไป และยังได้ไปนมัสการวัดพุทธศาสนาแบบเวียตนามที่สวยงามวัดหนึ่ง หลังจากนั้นยังได้ชมกรุงพนมเปญ นครธม นครวัดของเขมร แม้ปราสาทหลังกลาง บันไดแต่ละขั้นกว้างและชันมาก แม่ก็ยังปีนขึ้นไปจนถึง

ปกติแม่เป็นคนรักลูก อยากให้ลูกทุกคนเป็นคนดีมีความสุข แม่จะชอบเตือนสั่งสอนมิได้ขาด แม้ลูก ๆ จะโตเป็นผู้ใหญ่ทำงานกันแล้ว ก็ยังมีเรื่องสั่งสอนอยู่เสมอ ไม่ว่าแม่จะรักลูกเพียงไรก็ตาม ลูกไม่ค่อยจะได้สำนึกในความรักที่มีต่อ และจะได้ตอบแทนความรักของแม่ หรือตอบแทนคุณแม่เท่ากับที่แม่มีต่อลูก **(พ่อเคยบอกว่า เมื่อไรลูกมีลูกจึงจะรู้ว่าความรักที่พ่อและแม่มีต่อลูกนั้นมากเพียงไร)** โดยเฉพาะการรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ทำให้ต้องอยู่ต่างประเทศคราวละ ๔–๕ ปี บางคราวก็นานกว่านั้น ก็ยิ่งทำให้โอกาสปรนนิบัติตอบแทนความรักของแม่น้อยลงไป

ระยะปี ๒๕๑๑ – ๒๕๑๓ นั้น ลูกอยู่ในกรุงเทพฯ ถ้าแม่ไม่ไปปฏิบัติกรรมฐานในต่างจังหวัด แม่ชอบไปฟังเทศน์และรักษาอุโบสถที่วัดราชประดิษฐ์ทุกวันพระ คล้าย ๆ กับจะรู้ว่า อีกไม่นานก็จะไม่อยู่ให้ลูกเห็นแล้ว จึงอยากให้โอกาสลูกได้พบและรับใช้แม่บ้าง แม่ชอบนัดให้ลูกไปรับจากวัดราชประดิษฐ์กลับบ้านหลังจากเลิกฟังเทศน์แล้ว ซึ่งตรงกับเวลา ๑๗.๐๐ น. เศษ ซึ่งเป็นเวลาที่ลูกเลิกทำงานแล้ว ทำให้ลูกดีใจเป็นล้นพ้น

เมื่อลูกย้ายไปประจำกรุงเฮกตอนแรก ๆ ความจำเป็นบางประการทำให้ลูกต้องเดินทางไปก่อนคนเดียว พ่อและแม่สั่งไว้ว่าให้เขียนจดหมายถึงอย่างน้อยเดือนละครั้ง ซึ่งลูกก็รับคำและทำตาม แต่ได้ขึ้นต้นจดหมายด้วยคำว่า "กราบพ่อและแม่" ได้เพียง ๔ ฉบับเท่านั้น ก็ไม่มีโอกาสได้เขียนอย่างนี้อีก คงเหลือเพียง "กราบพ่อ" คนเดียว

พอวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๓ สุภาส่งจดหมายด่วนแจ้งข่าวไปว่าแม่เสีย ๆ แล้วโดยกระทันหัน ไม่ได้เจ็บไข้ให้ลูกหลานมีโอกาสปรนนิบัติรักษาพยาบาล และขอให้ลูกทำใจให้ดี อีก ๒–๓ วันต่อมาจึงได้รับจดหมายจากพ่อบอกไปว่าเช้าวันที่ ๕ พฤษภาคม ตรงกับวันฉัตรมงคลแม่นั่งรถไปกับธรรมนูญเพื่อไปหาพระหมอรักษาหูที่โคราช พอไปได้ราว ๖๐ ก.ม. เข้าเขตวังน้อยอยุธยา ทางโค้งรถก็ตกถนนโดยไม่ได้ชนใคร พอตกถนนได้สักประเดี๋ยวหนึ่งก็มีรถตำรวจทางหลวงผ่านมารับไปส่งโรงพยาบาลภูมิพล แม่มาอยู่โรงพยาบาลได้ชั่วโมงเศษ ๆ ก็สิ้นใจ ได้ความว่ามีสติดีตลอดเวลา ไม่มีบาดแผลอะไร พ่อยังเล่าต่อไปว่า ก่อนแม่จะไปโคราช คืนนั้นเองพ่อฝันไปว่าหัวแหวนเพชรที่พ่อเคยใส่อยู่เสมอ ๆ หลุดหาย พอตื่นขึ้นมารู้สึกตัวก็คิดว่าคงจะมีเหตุการณ์ไม่ดีในครอบครัว เหตุเกิดหลังจากฝัน ๘ ช.ม. เท่านั้น พ่อเล่า ต่อไปว่า . . . . แต่พ่อจะห้ามไม่ให้แม่ไปคงไม่ได้ เพราะนัดไว้เรียบร้อยแล้ว นูญเองก็ไม่อยากไปแต่เกรงใจ . . . มันถึงเวลาที่แม่ของลูกจะต้องจากไป . . . . และจบจดหมายด้วยความว่า . . . ขอให้ลูกทำใจให้เป็นปกติเถิด

ลูกพยายามทำใจให้เป็นปกติตามที่พ่อสั่งได้โดยยาก แม้จะนึกอยู่ก่อนแล้วว่า แม่คงต้องจากลูกไปวันใดวันหนึ่งจะช้าหรือเร็วเท่านั้น แต่ไม่เคยนึกว่าจะรวดเร็วเช่นนี้ แม่จากไป ๑ เดือนพอดี นับแต่ลูกเดินทางถึงกรุงเฮก เมื่อทวนความขึ้นมาครั้งไร น้ำตาก็พลอยจะไหลออกมาเสียเรื่อย อดนึกถึงความรักความอบอุ่น ความกรุณาปรานีที่ได้รับจากแม่ไม่ได้สักที

พ่อเล่าว่า . . . ระหว่างที่ตั้งศพที่วัดมกุฏกษัตริยาราม มีญาติ ๆ และแขกไปรดน้ำศพและฟังสวดศพมากมาย ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ลงหนังสือพิมพ์ มีข้าราชการ

กระทรวงการต่างประเทศไปหลายคน ทั้งที่เป็นเพื่อนและเป็นผู้ที่นับถือของลูก ชาว ต.ม.ธ.ก. รุ่น ๒ ก็ไปกันหลายคน นำความซาบซึ้งในไมตรีจิตอันดีงามนี้ เป็นอย่างยิ่ง ท่านเหล่านั้นช่วยนำความอบอุ่นใจให้แก่แม่ผู้ล่วงลับไปแล้ว และ พวกเราลูก ๆ ทุกคนที่ยังอยู่ โดยเฉพาะลูกเองก็อยู่ต่างประเทศ จึงขอกราบ ขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ลูกเชื่อว่า แม้แม่จะจากไป ทิ้งความเศร้าโศกเสียใจไว้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิต อยู่ แต่การจากไปของแม่ย่อมเป็นการไปดี เพราะระหว่างมีชีวิต แม่ประกอบ แต่กรรมดี ช่วยพ่ออบรมสั่งสอนลูก ให้ความรักความเมตตากรุณาต่อลูก อุ้มชู สงเคราะห์ลูก ๆ จนวาระสุดท้าย ลูกชายทุกคนได้มีโอกาสบวชเรียนก็เพราะแม่มี ส่วนสำคัญ แม่เป็นชาวพุทธที่สนใจในปฏิบัติบูชา ชอบตักบาตรฟังธรรมและ รักษาศีลสม่ำเสมอ ชอบปฏิบัติกรรมฐาน ชอบบริจาคเงินบำรุงในพุทธศาสนา โดยเฉพาะวัดที่อัตคัดและกันดาร ชอบสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก การชอบทำบุญสุนทานเหล่านี้เป็นนิสสัยที่แม่ถ่ายทอดไว้แก่ลูกทุกคน

ด้วยอานิสงส์แห่งสัมมาปฏิบัติเหล่านี้ และอานิสงส์แห่งบุญอันลูก ได้กระทำมา จงเป็นปัจจัยให้แม่ประสบแต่ความสุขและเจริญยิ่งในธรรม ตามที่แม่ปรารถนาทุกประการเทอญ

ลูก

"ประนอม"

The Hague, Netherlands

"คุณย่า"

The face so calm, the gentle eyes,
The small oval face, the grey straight hair,
The smiling mouth, bearing the set of false teeth:
I can say these facial features are very rare.

At times she'd be happy, at times she'd be sad,
Most times she is quiet, and rarely is she mad.
But she'd never shout, nor ever cry,
She'd never got excited; I thought she was shy.

Those were the good times:
Then there was something;
Now there is nothing;
Then I could see her;
Now I can only rememher.

Oh how sad we all were
How sad
How low
We felt.
The mourning dragged on:
We could not stop:
She had been
A respected and loved person.

But in this sadness and darkness
There shone a light;
And so it was that two grandsons
Became novices
At วัดราชประดิษฐ์
T'was a short ceremony,
And a short stay:
After three days,
They left the "วัด"
They left
For a foreign land.
Thus were the happenings.

And now, over four years later
The grief died down; we all feel better.
And being one of those novices
At วัดราชประดิษฐ์
I'd like to dedicate the merit
I gained as a novice
To My Beloved Grandmother.

สถาปนา ก้องสมุทร
ปสาธน์ ก้องสมุทร
กรุงเฮก

The Hague, Netherlands

ปุญฺญํ สุขํ ชีวิตสงฺขยมฺหิ

บุญนำสุขมาให้ในเวลาสิ้นชีวิต

จาก ขุ. คาถาธรรมบท นาควรรค ข้อ ๑๓

มงคลยอดชีวิต

"การบำรุงพ่อแม่ – การสงเคราะห์ลูก"

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร)

วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน

บำรุงพ่อแม่พร้อม สงเคราะห์ เมียฮา
เลี้ยงลูกผูกมั่นเหมาะ ทั่วถ้วน
งานการเสร็จสิ้นเพราะ ไม่เกลื่อน กล่นแฮ
สี่สิ่งมงคลถ้วน ก่อให้เจริญผล

จากมงคลชีวิต ของสมเด็จพระมหาวีรวงศ์

มงคลยอดชีวิตข้อ ๑๑

มาตาปิตุอุปฏฺฐานํ – การบำรุงพ่อแม่

คำว่าพ่อแม่เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ เราพูดกันไม่รู้จักเบื่อ ยิ่งพูดก็ยิ่งชื่นใจ และทั้งสองคำนี้เป็นคำมีอำนาจ แม้แต่มือท่านแกว่งไกวเปลเท่านั้น ก็ยังทำให้โลกสั่นสะเทือน ต่อให้ผู้ครองอำนาจเป็นเจ้าทวีปและทะเล ซึ่งเก่งกล้าสามารถเอาชนะข้าศึกได้ในสมรภูมิก็เถอะ ก็หาเอาชนะมือแกว่งไกวเปลได้ไม่ เพราะมือแกว่งไกวเปลเป็นมือบังคับโลก เอาชนะใจพลโลกได้อย่างไม่มีการกลับแพ้

หน้าที่ของพ่อแม่

มงคลยอดชีวิตข้อนี้ พระพุทธองค์ทรงสอนเราให้บำรุงพ่อแม่ เราชายหญิงผู้เป็นลูกมีพ่อมีแม่ จงมาร่วมกันศึกษาและปฏิบัติ แต่เมื่อเราจะทำการบำรุงท่าน ควรรู้จักหน้าที่ของท่านเสียก่อน เป้าหมายที่สำคัญแห่งหน้าที่ของท่านนั้น อยู่ที่การให้กำเนิดแก่เรา และการให้อุปการะเลี้ยงดูเรา ในหน้าที่ทั้ง

สองนี้ การให้กำเนิดแก่เราเป็นหน้าที่ธรรมดา ซึ่งมีเองเป็นเองตามประเพณี ส่วนการให้อุปการะเลี้ยงดูเราเป็นหน้าที่คุณธรรม ซึ่งท่านปลูกฝังคุณความดีลงในตัวท่านเองและแผ่ผลให้สำเร็จประโยชน์สุขแก่เราด้วย

บางคนอาจเห็นว่าหน้าที่ธรรมดานี้ไม่มีความสำคัญอะไรแท้จริง เป็นภารกิจที่มีความสำคัญอยู่ไม่น้อยเลย แต่เป็นหน้าที่ลึกลับไม่ปรากฏให้เรารู้เห็นได้ เพราะฝังอยู่ในส่วนลึกแห่งจิตใจของท่านพิจารณาดูเถอะ เมื่อท่านได้เป็นคู่สมรสกันแล้ว มีความหวังรวมเป็นจุดเดียวอยู่ที่อยากได้ลูก และใคร่จะให้ได้ลูกที่ดีมีสติปัญญามาเกิดร่วมครอบครัว ต้องพากันรักษาศีลเจริญเมตตาภาวนาบ้าง อ้อนวอนขอเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นอีกบ้าง

ดูอีกที พอท่านรู้ว่าลูกลงเกิดในครรภ์แล้ว ก็ยิ่งปลาบปลื้มใจ คอยระมัดระวังความปลอดภัยให้แก่ลูกในท้อง ต้องทุ่มเทลงทุนให้แก่ลูกด้วยความเอาใจจดใจจ่อ โดยไม่คิดถึงความเหนื่อยยากลำบากประการใด และทั้ง ๆ ที่ท่านไม่รู้ไม่เห็นลูกว่า จะเป็นคนสมประกอบหรือพิกลพิการ หากเกิดมาเป็นคนพิกลพิการแล้ว ท่านก็ยิ่งกรุณาสงสารเอ็นดู แทนที่จะเอาไปทิ้งป่าหรือโยนลงน้ำลงเหวเสีย ต้องประคับประคองมาให้เห็นความเจริญในโลกกับเขา นี่ความดีในหน้าที่ให้กำเนิดแก่เรา ซึ่งเป็นหน้าที่ธรรมดา เมื่อเราคิดให้ซึ้งแล้วจะเห็นได้เอง

ส่วนหน้าที่คุณธรรมนั้น หมายถึงการปลูกฝังคุณความดีจิตใจ ที่ท่านเปิดเผยออกมาให้เรารู้ได้เห็นได้เหมือนเปิดของที่ปิดและหงายของที่คว่ำให้คนมีตาได้เห็น เช่นท่านสร้างชีวิตของเรา ให้อยู่ดีกินดีและเจริญเติบโต สร้างฐานะสร้างความผาสุก สร้างความดี สร้างความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและวงศ์

ตระกูล การสร้างทั้งนี้ย่อมเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ทั้งสิ้น โบราณจึงเรียกท่านทั้งสองว่า "คู่สร้าง" คือคู่ก่อร่างสร้างตัว สร้างครอบครัวให้มีหลักฐาน มีงานอาชีพแน่นอน มีหนทางเลี้ยงตัวและครอบครัวให้เป็นล่ำเป็นสันนั่นเอง

เอาเป็นว่าคู่สร้างนี้มิใช่คู่สร้างธรรมดา แต่เป็นคู่สร้างที่ปรับปรุงให้สูงกว่าธรรมดา คือท่านช่วยกันให้อุปการะเลี้ยงดูลูก และอบรมบ่มนิสัยลูกให้ดีที่สุดที่จะให้ดีได้ ดังนั้น พิธีแต่งงานตามประเพณีโบราณจึงมีการอวยพรแก่คู่สมรสว่า "ให้ยืนยงคงอยู่เป็นคู่สร้าง อย่าแรมร้างห่างเหสิเนหา" โดยมุ่งให้เป็นคู่สร้าง คู่ก่อร่างสร้างตัว สร้างฐานะ สร้างครอบครัว สร้างความเจริญในชีวิตของตนและลูกโดยตรง ที่จริง คนเราไม่มีความชื่นชมอันใดในชีวิต จะเป็นสุขใจยิ่งกว่าได้ลูกสืบเชื้อสายเป็นคนดี ไม่มีทางไหนที่จะทำประโยชน์แก่ประเทศชาติและสังคม ยิ่งไปกว่าการสร้างคนดีให้แก่ชาติ และสร้างสมาชิกที่ดีให้แก่สังคมอีกเลย

อย่าลืมว่า พ่อแม่ที่อยู่ด้วยกันได้ราบรื่นยืนยาวนั้น เพราะท่านตั้งใจร่วมกันเป็นคู่สร้าง คือคู่มือช่วยกันสร้าง งานสร้างที่ลงแรงทำมาด้วยกัน เริ่มแต่งานสร้างลูกที่เกิดมาให้ได้รับการศึกษาอบรมเป็นคนดี สร้างเสริมเพิ่มพูนระดับความเป็นอยู่ ฐานะและทรัพย์สินให้อุ่นหนาฝาคั่ง งานสร้างเหล่านี้เอง เตือนใจให้ท่านมองเห็นความดีของกันและกัน และเป็นสายสัมพันธ์รัดรึงสองชีวิตไว้ด้วยกัน เมื่อท่านมองเห็นภาพที่เกี่ยวกับงานสร้างของตนแล้ว จึงเกิดความสุขชื่นบานและอยู่ด้วยกันได้ยืดยาวนาน

พระประจำชีวิตของลูก

คู่สร้างคือพ่อแม่นี้ มีสมญาว่าพระประจำชีวิตของลูก พึงเห็นสมกับพระพุทธดำรัสในสพรหมกสูตรว่า "ภิกษุทั้งหลาย คำว่าพรหมเป็นชื่อของพ่อแม่ คำว่าบุรพเทพเป็นชื่อของพ่อแม่ คำว่าบุรพาจารย์เป็นชื่อของพ่อแม่ และคำว่าอาหุไนยบุคคลเป็นชื่อของพ่อแม่ เพราะท่านมีอุปการะมาก ทะนุถนอมเลี้ยงดูลูกแสดงโลกนี้แก่ลูก" และตรัสพระคาถาว่า "พ่อแม่เป็นผู้เอ็นดูหมู่ลูกที่เกิดมาฉันจึงเรียกว่าพระพรหมของลูก เรียกว่าพระบุรพเทพของลูก พระบุรพาจารย์ของลูก และพระอาหุไนยบุคคลของลูก" เช่นนี้รวมพระประจำชีวิตของลูกเป็น ๔ องค์ดังนี้

๑. *พระพรหมของลูก*

๒. *พระบุรพเทพของลูก*

๓. *พระบุรพาจารย์ของลูก*

๔. *พระอาหุไนยบุคคลของลูก*

๑. พระพรหมของลูก

พ่อแม่ได้สมญาว่าพระพรหมของลูก เพราะท่านประพฤติพรหมธรรมเหมือนท้าวมหาพรหมในสรวงสวรรค์และแสดงออกซึ่งพรหมธรรม ๔ ประการให้เป็นคุณประโยชน์แก่ลูก สมเป็นเจ้าบุญนายคุณของลูก ไม่มีเจ้าบุญนายคุณอื่นจะยิ่งไปกว่า นับว่าเป็นนาบุญนากุศลในการปรนนิบัติของลูกอย่างยิ่ง คือ

๑.๑ *เมตตา* คือความเอ็นดู หรือความรักที่ไม่เจือด้วยราคะเป็นความมีแก่ใจเอ็นดู อยากจะให้จะเห็นเขาได้ดีมีสุขสำราญ ดวงจิตนี้เป็นกุศล เพราะเกิดแต่จิตเยือกเย็น หมายดีให้แก่คนอื่น เมื่อคนอื่นได้รับเมตตาก็ยินดีต่อ เป็นอันให้เกิดผลเป็นที่ปลื้มอกปลื้มใจ ทั้งแก่ผู้แผ่เมตตาและแก่ผู้ได้รับเมตตา ผู้มีเมตตาท่องเที่ยวอยู่ในจิตใจจนเคยชินแล้ว พยาบาทจะไม่ได้ช่องเข้าแทรกแซง

พ่อแม่มีเมตตาจิตจอดอยู่ในลูก ดูเถอะท่านปลูกความรักไว้ในเราเสมอด้วยชีวิต ไม่คิดถึงความยากลำบากของตน ช่วยกันปรนปรือเลี้ยงเรามาด้วยเมตตา ปรารถนาความสุขความเจริญแก่เราทุกคน ชื่นบานกมลในคราวเราได้สมหวัง แม้นเรามีหลักฐานเป็นเนื้อเป็นตัวพอวางใจได้แล้ว แต่ท่านก็ยังมีจิตใจจอดอยู่ด้วยความเสน่หา ต้องคอยให้อุปการะอยู่ในคราวที่เราต้องการ

เมื่อพูดถึงความรักกันแล้ว พ่อแม่รักใคร่เรายิ่งกว่าใครทั้งหมด ใครเล่าจะมารักเราเท่ากับพ่อแม่เป็นไม่มี คิดดูเถอะ ที่ท่านไม่อยากให้เราลำบาก ต้องการให้เรามีแต่ความสุขสำราญมิใช่หรือ เมื่อเรายังเล็ก ๆ อยู่ ท่านจึงคอยป้อนข้าวป้อนน้ำ ขับกล่อมเราให้หลับนอน เมื่อเราเติบโตขึ้นท่านก็หาเสื้อผ้าให้เรานุ่งห่ม หาขนมให้เรากินและให้อะไรต่ออะไรแก่เราด้วยความรักทั้งสิ้น เพราะท่านถือว่า “*ความรัก ความพอใจ ความสุข เป็นขุมทรัพย์ของดวงใจ เมื่อแต่ละคนในครอบครัวแบ่งปันให้เกิดทั่วถึงกันแล้ว ย่อมเป็นที่สบใจของกันและกันตลอดครอบครัว*

๑.๒ *กรุณา* คือความหวังช่วยเหลือ มีลักษณะให้สงสาร ตรงข้ามกับวิหิงสาที่ชอบเบียดเบียน และให้หวั่นใจเมื่อเห็นเขาได้ทุกข์ตกระกำลำบาก

แล้วคิดช่วยบำบัดทุกข์นั้นเสีย ผู้มีกรุณาท่องเที่ยวอยู่ในจิตใจจนเคยชินเป็นนิสัยแล้ว วิหิงสาจะไม่ได้ช่องเข้าแทรกแซง *ใจดำอำมหิตเหี้ยมโหด ดวงหน้าที่ดูดายไม่เห็นความทุกข์ยากลำบากของคนอื่น มาจากโทษคือวิหิงสา ซึ่งเป็นเหตุชักพาให้คนเป็นคนเสนียดจัญไร เที่ยวก่อกวนโลกให้ขุ่นวุ่นวาย ส่วนใจที่เผื่อแผ่โปรยปราย ดวงหน้าที่คอยดูแลสุขทุกข์ของคนอื่น มาจากคุณคือกรุณา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดสุขศานต์สราญรมย์ในโลก*

พ่อแม่มีกรุณาจิตคิดไม่อยากให้ลูกได้ทุกข์ยาก โดยความทุกข์ยากที่ลูกจะได้ ท่านก็ไม่เสียด้วย ทางปฏิบัติคือ ท่านช่วยให้ลูกพ้นทุกข์ยาก คิดดูเถอะในยามเราเจ็บไข้ได้ทุกข์แม้ไม่มากมาย แต่ท่านก็ไม่วายวิตก ต้องหวั่นอกหวั่นใจอยู่เป็นนิตย์ ถ้าท่านอาจปลดเปลื้องและรักษาให้เราหายเจ็บป่วย ด้วยยอมพร่าความสำราญของตนเอง แม้ชีวิตก็คิดจะยอมพร่าเพื่อช่วยชีวิตของเรา

๑.๓ *มุทิตา* คือความบันเทิงใจ ผู้มีมุทิตาเมื่อรู้เห็นคนอื่นได้ดี ย่อมรู้สึกพลอยยินดีด้วย โดยที่มิใช่ว่าผลดีอันนั้นจะทำให้ตนดีด้วย แต่กลับจะทำให้ตนต่ำต้อยไปกว่าเขา ดวงจิตเช่นนี้เป็นกุศลมีแต่เยือกเย็นแช่มชื่นผ่องใสอยู่เสมอ และเป็นเครื่องหักล้างตัดรอนความริษยา ให้ไม่บังเกิดและกำเริบขึ้นในใจ

พ่อแม่มีมุทิตาจิตยินดีที่ลูกได้สุข โดยสุขนั้นท่านไม่ได้รับด้วย หรือกลับเสียคือต่ำกว่าลูกไป ทางปฏิบัติคือท่านคอยปรีดาปราโมทย์ด้วย พึงสังเกตเมื่อเราหายเจ็บป่วยก็ดี ในคราวเราเจริญด้วยลาภยศหรือสำเร็จศิลปวิทยาก็ดี ท่านพลอยยินดีร่าเริงด้วยเราเป็นอย่างยิ่ง แม้เมื่อเราทำความเจริญแพร่เกียรติคุณของวงศ์ตระกูลให้ลือกระฉ่อนไปยิ่งกว่าท่านเท่าใด ท่านก็ยิ่งเอิบอิ่มใจมากเท่านั้น เพราะเห็นเป็นการเชิดชูเกียรติ ให้ท่านพลอยมีหน้ามีตาในสังคมไปด้วย

๑.๔ *อุเบกขา* คือความวางใจเป็นกลาง ไม่คิดซ้ำเติมคนอื่นในเหตุที่เขาได้ทุกข์ภัยอันตรายต่าง ๆ โดยที่มิใช่ว่าผลเสียนั้นจะทำให้ตนเสียด้วย แต่กลับจะทำให้ตนเลิศลอยขึ้น ดวงจิตเช่นนี้เป็นกุศลเที่ยงธรรมบริสุทธิ์ผุดผ่อง ให้บุคคลไม่เห็นแต่แก่จะได้ประโยชน์ส่วนตน ซึ่งจะเสื่อมเสียประโยชน์ของคนอื่น และเป็นเครื่องชำระล้างจิตอกุศล ที่คิดซ้ำเติมให้เขาฉิบหายนั้นหมดสิ้นไปด้วย

พ่อแม่มีอุเบกขาจิต คือไม่ยินดีที่ลูกได้ทุกข์ โดยตนไม่เสียด้วย หรือกลับเลิศลอยขึ้น ทางปฏิบัติคือท่านไม่เหยียบย้ำซ้ำเติมลูก สังเกตดูเถอะ ท่านคอยเฝ้าเพ่งจ้องมองดูเราด้วยใจมัธยัสถ์ เช่นในคราวเราหายเจ็บไข้ก็ดี ในคราวเราตั้งเนื้อตั้งตัวเป็นหลักฐานได้ด้วยความสามารถของตนเองก็ดี ท่านวางใจได้ปล่อยให้เราช่วยตัวเอง ไม่ต้องวิตกวิจารห่วงใย ประมวลหน้าที่ของพระพรหมซึ่งแผ่พรหมธรรมมาปกคลุมชีวิตเรา ให้อยู่เป็นสุขสำราญดังนี้

จงใจเลี้ยงเรามาด้วยเมตตา
ปกป้องรักษาเรามาด้วยกรุณาเอ็นดู
เชิดชูเราให้ร่าเริงมาด้วยมุทิตา
เพ่งพิศดูเรามาด้วยอุเบกขา

๒. พระบุรพเทพของลูก

เทพหมายถึงท่านผู้วิเศษ โดยประเภท คือสมมติเทพ เทพโดยคุณสมบัติ อุปปัตติเทพ เทพโดยกำเนิด และวิสุทธิเทพ เทพโดยความบริสุทธิ์หมดจด พ่อแม่ของเราเป็นเทพโดยคุณสมบัติ ได้สมญาบุรพเทพของลูก เพราะ

ท่านมีความประพฤติเหมือนทวยเทพ นี่ดูเถอะ ท่านคอยคุ้มกันชีวิตเรา และให้อุปการะเลี้ยงดูเรามาก่อนเทพเหล่าอื่น ๆ โดยหน้าที่ดังนี้

๒.๑ *แสดงโลกนี้แก่ลูกก่อน* คือท่านเป็นต้นกำเนิด ให้เราได้เกิดมาให้เห็นดินฟ้าอากาศ เมื่อเราเกิดมาแล้ว แทนที่ท่านจะจับเราเหวี่ยงเข้าป่า หรือโยนลงน้ำลงเหวเสีย แต่กลับตั้งใจดีบำรุงเลี้ยงเรามาจนเติบใหญ่ แม้นเราเป็นคนพิกลพิการไม่สมประกอบ ให้ลำบากยากเข็นในการเลี้ยงดูรักษา ท่านก็ไม่กล้าตัดสลัดทิ้งให้อนาถาอุตส่าห์ประคับประคองมา ให้ได้เห็นความเจริญในโลกกับเขาจงดูเถอะ ลูกที่พิกลพิการมีอยู่มากหลาย พ่อแม่ต้องรับภาระเลี้ยงดูเขามา ให้เราเห็นกันอยู่แทบทุกบ้านทุกเมือง สำนึกเสียเถิดว่า *ถ้าเราเป็นคนพิกลพิการมาแต่วันเกิด ใครจะเลี้ยงดูแลรักษาเราได้เหมือนกับพ่อแม่เล่า*

๒.๒ *คุ้มครองลูกก่อน* คือท่านเป็นคนแรก ที่มุ่งแต่จะปกปักรักษาคุ้มครอง ตั้งหน้าแผ่เมตตาการุณย์โอบอุ้มเรา ให้ได้อยู่เย็นเป็นสุขสำราญ มิได้คิดปองร้ายหมายขวัญเรา คิดแต่จะปลูกฝังตั้งแต่งให้เป็นหลัก ไม่ได้เลือกที่รักหักที่ชัง และท่านเป็นห่วงเรากลัวเราจะไม่สบายหรือจะเป็นอันตราย ในขณะที่เราวิ่งเล่นกรำแดดกรำฝนบ้าง จะถูกใครรังแกข่มเหงในระหว่างเล่นกับเพื่อนบ้าง หรือจะได้รับอันตรายอย่างอื่นบ้าง แม้ชั้นแต่มดก็ไม่ให้ไต่ไรไม่ให้ตอม นั่นดูท่านเถอะ ซึ่งเฝ้าชะเง้อคอคอยดูผึ่งหูคอยฟังอยู่ทุกขณะ เมื่อเราสำรวจดูแล้วจะเห็นคุณท่านว่า *"คุณแม่เท่าภูเขากล้า คุณพ่อเท่าฟ้ากับแผ่นดิน"*

๏ *คุณแม่หนักเพียง* *พสุธา*
คุณบิดรดุจอา– *กาศกว้าง*

คุณพี่พ่างศิขรา เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์อ้าง อาจสู้สาคร (โลกนิติ์)

๏ ร่มไม้เย็น พักผ่อน หายร้อนอาตม์
ร่มเงาญาติ เย็นสบาย หายเงียบเหงา
ร่มพ่อแม่ เย็นสุข ทุกข์บางเบา
เกิดเย็นเกล้า เคล้าคลุก อยู่ทุกยาม
๏ ร่มอาจารย์ กันเขลา เกิดเชาว์กล้า
ร่มราชา กันศัตรู ให้รู้ขาม
ร่มพระพุทธ กันร้อน ผ่อนลุกลาม
ให้โลกสาม เย็นชื่น กว่าอื่นใด

๒.๓ *ให้อภัยแก่ลูกก่อน* ท่านเป็นคนแรกที่รู้รักผ่อนสั้นยาวให้แก่ลูก พึงเห็นเมื่อทำกิจธุระหน้าที่การงานใด ๆ ท่านไม่คิดเอารัดเอาเปรียบเกี่ยงงอน ไม่เดือดร้อนเพราะลูกจะทำหรือมิทำ มุ่งแต่จะทำให้เกิดผลดีแก่ลูกเท่านั้น แม้ลูกทำให้ไม่เป็นที่พอใจอย่างไรท่านก็โง่เป็นในคราวควรโง่ มักจะทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นเสีย ไม่เคยคิดที่จะถือผิดเอาโทษ หวังแต่จะให้สำเร็จประโยชน์เป็นส่วนใหญ่ มุ่งแต่จะผูกไมตรีจิตตั้งตนให้เป็นมิตรที่ดีของลูก หากการที่ลูกทำผิดจริงก็หาโอกาสเตือนให้สำนึกตัวในภายหลัง จงทราบเถอะว่า *เรากับพ่อแม่แยกกันไม่ออก ตัวเราก็คือตัวของพ่อแม่ ถ้าเราประพฤติชั่วช้าเลวทราม เราก็ดึงเอาท่านลงไปให้เป็นคนชั่วช้าเลวทรามด้วย*

๒.๔ *นายประกันลูกก่อน* พ่อแม่เป็นนายประกันคนแรก ที่คอยโต้เถียงคนผู้ติเตียนลูก คอยสนับสนุนคนผู้สรรเสริญลูก เมื่อมีผู้มาว่าร้ายป้ายสีแก่ลูก

ท่านต้องออกรับประกันทันที แม้ถ้าลูกมีคดีถึงโรงศาล และแพ้คดีถูกปรับไหม มา ท่านก็รับใช้ให้ไม่ปฏิเสธ หรือลูกทำผิดกฎหมายถึงต้องโทษทางอาญาแผ่นดิน ท่านก็ยังรับรองว่าเป็นลูกอยู่นั่นเอง รู้สึกตัวเสียเถอะว่า *เมื่อเราทำชั่ว ผลาญตัวเองให้เสียคน ก็ชื่อว่า เหยียบย่ำพ่อแม่ให้พลอยเสียด้วย*

พ่อแม่ของเราได้สมญาว่า พระบุรพเทพของลูก เพราะท่านเป็นผู้หวังดี ทำความดีแก่เราเป็นคนแรก เริ่มแต่ปลูกฝังคุณธรรมมีเมตตาการุณย์ต่อเรา แสดงอัธยาศัยโอบอ้อมอารี ให้การอุปการะเกื้อกูลแก่เรา ก่อนกว่าทวยเทพเหล่าอื่น ประมวลหน้าที่มีดังนี้

แสดงโลกนี้แก่เราก่อน
คุ้มครองเราก่อน
ให้อภัยแก่เราก่อน
เป็นนายประกันเราก่อน

๓. บุรพาจารย์ของลูก

พ่อแม่ได้สมญาว่า พระบุรพาจารย์ของลูก เพราะท่านเป็นอาจารย์คนแรก หรืออาจารย์ต้นของลูก คือมีความเอื้อเฟื้อเอาใจใส่ต่อลูก โดยเอาใจท่านไปใส่ใจลูก เอาใจลูกมาใส่ใจท่าน ทำหน้าที่สั่งสอนลูกมาก่อนอาจารย์อื่น ๆ พึงสำเหนียกต่อไป

๓.๑ *สอนภาษาคำพูด* พ่อแม่สอนเราให้รู้ภาษาคำพูดเริ่มแต่คำที่ใกล้ เช่น แม่ พ่อ เสือ ผ้า หมา แมว พร้อมทั้งหัดให้พูดเป็น และสอนให้พูด

คำสุภาพ คำไพเราะเสนาะโสต ไม่แสลงหู ชูกำลังใจผู้ฟัง ชวนให้รักใคร่ดูดดื่มชื่นบาน ปานได้ดื่มน้ำหวานบำรุงใจให้เย็นชื่น เห็นควรถือเป็นเยี่ยงกระทำตาม

นอกจากคำสุภาพอื่น ๆ แล้ว ท่านยังสอนให้เรารู้คำใช้แทนชื่อเราผู้พูด ตามเพศและชั้นของคนว่า ข้าพเจ้า ฉัน ดิฉัน อีฉัน ผม กระผม ถ้าแสดงความเคารพสูงขึ้นก็ว่า เกล้ากระผม เกล้าผม ข้าพระพุทธเจ้า เกล้า-กระหม่อม กระหม่อม กระหม่อมฉัน คำใช้แทนชื่อผู้ที่เราพูดด้วยว่า ท่าน เธอ เจ้า ถ้าแสดงความเคารพสูงขึ้นก็ว่า พระเดชพระคุณ พระคุณเจ้า พระคุณท่าน เจ้าประคุณ เจ้าพระคุณ ใต้เท้า ใต้เท้ากรุณา ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ใต้ฝ่าละอองพระบาท ใต้ฝ่าพระบาท ฝ่าบาท ส่วนคำใช้แทนชื่อผู้ที่เราพูดถึงว่า เขา ท่าน คำขานรับว่า ขอรับผม เจ้าขา คำถามว่า จ๊ะ จ๋า คะ คำตอบว่า จ้ะ จ้า ครับ ค่ะ เจ้าข้า เจ้าค่ะ พระเจ้าข้า

๓.๒ *สอนมารยาท* กิริยาอาการที่ถือกันว่าเรียบร้อย จัดเป็นมรรยาท แจกออกเป็น ๓ ประเภท คือ มรรยาทงาม มรรยาทดี และมรรยาทอ่อนโยน พ่อแม่สอนเราให้มีมรรยาทเช่นนี้ คอยห้ามเราไม่ให้ใช้มรรยาทเลว มรรยาทชั่ว มรรยาทกระดางลาง และมรรยาทแข็งกระด้าง จงสำเหนียกในมรรยาทที่ท่านให้เราใช้ ดังต่อไปนี้

มรรยาทงาม สำคัญกว่ารูปงาม เพราะมรรยาทงามแม้รูปร่างจะไม่งามก็เหมือนทุเรียนเสี้ยนนอกแต่เนื้อในดี ยังนับว่างามนำให้คนนิยม ชวนให้เขาเอาใจใส่ ดีกว่าคนรูปงามมรรยาทเลว ถ้ามรรยาทงามมีรูปงามประกอบด้วย ก็เหมือนเพชรที่เจียรไนแล้ว ยิ่งชวนให้คนทุกชั้นนิยมนับถือมาก

มรรยาทดี มีลักษณะสงบเสงี่ยม เรียบร้อยเจียมตัว โอบอ้อมอารีกรุณาปรานี และเอื้อเฟื้อ ผู้มีมรรยาทดีแสดงออกมาย่อมเหมาะสม เป็นที่นิยมของสังคมทั่วไป เป็นเครื่องเปิดทางให้ผู้ใช้ดำเนินไปสู่ความเจริญได้สะดวก และเป็นกำลังช่วยต่อสู้กับความติดขัดต่าง ๆ ส่วนมรรยาทชั่วย่อมเป็นศัตรูแก่ผู้ใช้เองปิดประตูกันหนทางของการงานให้ผิดขัด จงสังเกตเถอะว่า ความดีแท้ ๆ แต่เราทำด้วยมรรยาทไม่ดี ความดีนั้นก็เสื่อมถอย

มรรยาทอ่อนโยน มีลักษณะเป็นสัมมาคารวะ นอบน้อม อ่อนละมุนละม่อมต่อผู้ใหญ่ผู้เสมอกัน และแม้ผู้น้อยหรือผู้มีฐานะต่ำกว่า ไม่ดื้อดันขันแข็ง และเย่อหยิ่งด้วยถือทิฏฐิมานะ ตรงข้ามกับมรรยาทแข็งกระด้าง และมรรยาทกระดางลาง อันนำให้เป็นคนหัวดื้อถือดี ว่ายากสอนยาก ไม่ยอมเชื่อฟังใคร

มรรยาทอ่อนโยนนี้ คือประตูแห่งความเจริญ เป็นเครื่องหมายของความดี เมื่อมีในคนใดจะประกาศลักษณะของคนนั้นว่าเป็นผู้ดี ส่วนมรรยาทแข็งกระด้าง คือประตูของความเสื่อม เมื่อมีในคนใดจะประกาศให้ผู้คนเขารู้ว่าคนนั้นหมดสง่าราศี ดังนั้น พ่อแม่จึงสอนเราให้เปิดประตูความเจริญ และให้ปิดประตูความเสื่อมเสีย

มรรยาทงาม มรรยาทดี และมรรยาทอ่อนโยนนี้ จัดเป็นระเบียบมรรยาท เมื่อเราปฏิบัติตามระเบียบมรรยาทให้เหมาะแก่บุคคลเหมาะแก่สถานที่และเหมาะแก่กาลสมัยแล้ว จะเป็นคนเข้าไหนเข้าได้ เลิศในการวางตัวต่อสังคม สามารถสมานบุคคลต่อบุคคล หมู่คณะต่อหมู่คณะ แม้ที่สุดระหว่างชาติต่อชาติ

ได้ นับเป็นคุณประโยชน์แก่คนหมู่มาก เป็นที่รักของกันและกันทั่วไปไม่นิยมชั้น เราจงรักษาระเบียบมารยาทที่พ่อแม่สอนให้ดี ถ้าเราไม่มีระเบียบมรรยาทแล้วไม่เร็วก็ช้า เราจะถูกมรรยาทของตัวสังหารตัวเอง อย่าลืมคำสั่งสอนของพ่อแม่นะ เพราะโบราณว่า *"คำพระ คำพระมหากษัตริย์ และคำของพ่อแม่ ใครลบล้างก็จะเป็นคนอกตัญญู หรือคนเนรคุณ"*

๔. พระอาหุไนยบุคคลของลูก

พระอรหันต์และท่านผู้ทรงคุณธรรมทั้งหลาย ได้สมญาว่าอาหุไนยบุคคล คือเป็นผู้ควรรับของคำนับและนมัสการ ซึ่งผู้หวังบุญนำมาบูชา แต่โดยเฉพาะในที่นี้เป็นชื่อของพ่อแม่ คือเป็นผู้ควรรับของคำนับและนมัสการของลูก หรือควรที่ลูกจะพึงคำนับและนมัสการ เพราะท่านทำหน้าที่แก่ลูก ๕ สถาน คือ

๔.๑ *มีอุปการะมากแก่ลูก* พ่อแม่ได้ทำอุปการะเลี้ยงดูเราไว้เป็นอันมาก และเป็นภาระกิจอันทำได้แสนยาก ซึ่งคนอื่นไม่อาจทำแก่เราได้อย่างท่านดูเถอะ ที่ท่านได้สมญาว่าพระพรหมของลูก พระบุรพเทพของลูก พระบุรพาจารย์ของลูก ก็เห็นชัดว่าท่านเป็นพระสำคัญ มีคุณแก่เรามากจริง ๆ

๔.๒ *เป็นพระเดชพระคุณของลูก* คือพ่อแม่เป็นพระเดชให้ความอบอุ่นแก่เรา เช่นคอยกันความเงียบเหงาและเปล่าเปลี่ยวว้าเหว่ใจบ้าง คอยป้องกันภยันตรายที่จะมาบีฑา ให้เราไว้ใจหายกลัวได้ในภัยนั้นบ้าง และเมื่อเราทำความชั่วท่านก็ว่ากล่าวขู่เข็น เพื่อมิให้เราทำความชั่วอีก ซึ่งเป็นการแผลงเดชแผดเผาความชั่ว และต้อนเราเข้าหาความดี เหมือนกับพระอาทิตย์อุทัยขึ้นส่อง

โลก เปล่งรัศมีลงมาให้ความอบอุ่นแก่ชาวโลก และแผดเผาสิ่งโสโครกให้เหือดแห้งไป

นอกจากเป็นพระเดชแล้ว ท่านยังเป็นพระคุณปลอบเราให้ดีใจ เช่น คอยเอาอกเอาใจในคราวเราเจ็บไข้ได้ทุกข์ มิให้โศกเศร้าเจ่าจุกทุกข์ร้อน ชวนให้หรรษาร่าเริงบันเทิงใจ คอยยกย่องเล่นหวัวด้วย ให้ระรื่นชื่นบาน ปานดังพระจันทร์ในวันเพ็ญ ส่องแสงลงสู่ชาวโลกให้เย็นกายชื่นใจ และชวนให้มวลชนเพลิดเพลินด้วยความสง่างามของตน นี่คือพ่อแม่เป็นพระเดชพระคุณของลูก

๔.๓ *เป็นก้อนบุญก้อนคุณของลูก* พึงเห็นเมื่อเราปฏิบัติชอบในท่าน การปฏิบัติชอบนั้นย่อมมีผลมาก เหมือนการปฏิบัติชอบในพระอรหันต์ และเป็นผู้มีคุณที่เราควรบำรุงรักษาให้ดีเหมือนไฟ ซึ่งมีแต่จะให้รุ่งเรือง แต่เมื่อเราปฏิบัติผิดในท่านแล้ว การปฏิบัติผิดนั้นจะบันดาลให้เราต้องฉิบหายเหมือนไฟ อย่างต่ำจะตามผลาญเราให้เป็นคนตกอับ ไม่ได้รับความเจริญในโลกนี้ อย่างสูงจะให้ต้องโทษหนัก ถึงปิดประตูสวรรค์และนิพพาน ดังนั้น เมื่อเราปฏิบัติชอบในท่าน ท่านจึงเป็นก้อนบุญก้อนคุณของเราแท้ แม้นเราปฏิบัติผิดในท่านเล่า ท่านก็เป็นก้อนบาปก้อนโทษของเราจริง ๆ

๔.๔ *เป็นผู้ควรรับของคำนับและนมัสการของลูก* เครื่องสักการะมีข้าวต้มข้าวสวย ของควรเคี้ยว น้ำกินน้ำใช้ ผ้านุ่งผ้าห่ม เตียงตั่งฟูกหมอนเป็นที่นั่งที่นอน น้ำอบน้ำหอมและสบู่ เป็นเครื่องฟอกตัว น้ำเย็นน้ำอุ่นสำหรับอาบ ล้างเท้าเช็ดเท้า นวดพื้นดัดตัวเป็นต้น ชื่อว่าของคำนับ อปจายนกรรม คืออ่อนน้อม ถ่อมตัวกราบไหว้ ลุกขึ้นรับคือต้อนรับ ให้ที่นั่ง หลีกให้ทาง ทำความเคารพนับถือ และบูชา ชื่อว่านมัสการ

พ่อแม่ของเราได้ทำหน้าที่แก่เรามาโดยครบถ้วน จนเป็นบ่อเกิดแห่งอุปการคุณ หรือเกื้อกูลแก่บุญ คือเป็นนาบุญนากุศลของเราดังกล่าวมา จึงเป็นผู้ควรรับของคำนับและนมัสการของลูก นี่พระอาหุไนยบุคคลของเรา ซึ่งสงเคราะห์เรามาด้วยหน้าที่ดังนี้

มีอุปการะมากแก่ลูก
เป็นพระเดชพระคุณของลูก
เป็นก้อนบุญก้อนคุณของลูก
เป็นผู้ควรรับของคำนับและนมัสการของลูก

พ่อแม่ของเราได้สมญาว่า พระพรหมของลูก พระบุรพเทพของลูก พระบุรพาจารย์ของลูก และพระอาหุไนยบุคคลของลูก ดังบรรยายมา นับว่าเป็นพระประจำชีวิตของเรา ซึ่งตั้งใจปกครองบ้านเรือน บริหารรักษาหน้าที่ คอยระงับทุกข์บำรุงสุขแก่เราอยู่ทุกขณะและชื่อว่าเป็นเจ้าหนี้บุญคุณ ที่เราผู้เป็นลูกหนี้จะพึงบำรุงท่าน ให้เป็นการเปลื้องหนี้ของตนโดยทำนองคลองธรรม

การบำรุงพ่อแม่

เราต้องทำการบำรุงพ่อแม่ ทั้งในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ทั้งในสมัยเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว พึงทราบว่า การบำรุงทั้งสองวิธีนี้มีจุดหมายต่างกัน การประกาศคุณท่านอยู่ที่ตัวเรา เมื่อเราประพฤติตัวดีย่อมแผ่ผลดีไปถึงท่าน ส่วนการสนองคุณท่านอยู่ที่ตัวท่านเอง แม้เมื่อเราทำดีให้ท่าน การทำดีนั้นก็แผ่ผลดีมาถึงเรา

สังเกตดูเถอะ การประกาศคุณท่านนั้น มีจุดสำคัญอยู่ที่ความประพฤติของเรา และเราประกาศมาแต่ท่านยังมีชีวิตอยู่ จนถึงท่านล่วงลับไปแล้ว เสียงดีหรือไม่ดีจะประกาศออกที่ตัวเรา คือเมื่อเราประพฤติตัวดี เป็นลูกชายดีลูกหญิงดีแล้ว ก็ประกาศเกียรติคุณของท่าน ให้มีเสียงคนเขายกย่องสืบสาวหาพ่อแม่ พากันนิยมชมเชยไปถึงท่านว่า *ท่านเลี้ยงลูกดี* ถ้าเราทำชั่วช้าเลวทราม ก็เป็นการลบหลู่ดูหมิ่นเหยียดหยามท่าน และเป็นการประจานท่าน ให้มีเสียงตำหนิด่าแช่งไปถึงท่านด้วยว่า *เลี้ยงลูกไม่ดี เป็นลูกที่พ่อแม่ไม่สั่งสอน ไม่ฝึกฝนอบรมเสียเลย*

ส่วนการสนองคุณท่าน มีจุดสำคัญอยู่ที่เราปฏิบัติชอบในท่าน เมื่อเราบำรุงท่านในเรื่องการกินอยู่ ช่วยเหลือในการเจ็บไข้ได้ป่วย และช่วยงานในบ้านหรือนอกบ้านให้ท่านได้เบาใจมีความสุขสำราญ เหมือนเราได้ความสุขสำราญอย่างที่ท่านเลี้ยงดูมา ก็จะมีเสียงยกย่องชมเชยมาถึงเราว่า *เป็นลูกที่ดี ลูกรู้จักคุณพ่อคุณแม่* ถ้าเราทำตัวเป็นพาลเกเร มีความประพฤติต่ำทราม ยกตนขึ้นข่มขู่ดูหมิ่นท่าน ก็จะมีเสียงด่าแช่งมาถึงเราว่า *ลูกเนรคุณ ลูกกากมนุษย์ มิใช่คนมีความรู้สึกเป็นคนกับเขาเลย*

เพราะพ่อแม่เป็นผู้มีบุญคุณแก่ลูก ดังกล่าวมานั้น พระพุทธองค์จึงทรงยกท่านขึ้นเป็นพระพรหมของลูก พระบุรพเทพของลูก พระบุรพาจารย์ของลูก และพระอาหุไนยบุคคลของลูก เมื่อเรารู้เห็นบุญคุณของท่านอยู่แก่ใจแล้วจะทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นเสียก็ดูจะไม่ชอบ เมื่อบุญคุณของท่านยังติดอยู่กับเราเพียงใด เราก็ยังต้องเป็นลูกหนี้ท่านอยู่เพียงนั้น จึงเราจำจะคิดหาทางใช้หนี้ท่านให้ได้

ตามกำลังความสามารถ คิดดูเถอะ เพียงแต่เราเป็นหนี้เงินเขาแม้ไม่มากมายก็รู้สึกเดือดร้อนและกระดากอาย ขายหน้าไปจนกว่าจะใช้หนี้เขาหมด

เป็นอันว่าพ่อแม่ของเรา มีบุญคุณแก่เรามาแต่เล็กจนโต เราจะไม่ทดแทนบุญคุณท่านบ้าง ดูจะเป็นคนเลวทรามยิ่งนัก อาจถูกเขาดูหมิ่นเหยียดหยามเราได้ว่า *เป็นลูกอกตัญญู ลูกกาฝาก ลูกกระพี้ ลูกไม่รู้บุญคุณของพ่อแม่มันเลย* หากเป็นเสียเช่นนั้น ก็น่าอัปยศอดสูแก่ใจเรามิใช่หรือ เราจึงจำเป็นจะต้องฉวยโอกาสตอบแทนคุณท่าน มิบังควรมัวผัดเมื่อนี่ สามารถทำได้อย่างไรต้องทำทันที ทำตามพระดำรัสสั่งให้เราบำรุงพ่อแม่ ดังมีแจ้งในสิงคาลกสูตรซึ่งจะนำมาบรรยายต่อไป

เมื่อเราลูกชายหญิง รู้เห็นคุณานุคุณของท่านแล้ว ควรมาร่วมมือร่วมใจกันทำการสนองคุณท่าน ให้สมกับเราเป็นลูกหนี้บุญคุณท่าน วิธีการสนองคุณนั้นอย่างต่ำ เราต้องปฏิบัติตามพระดำรัสสั่งให้เราบำรุงพ่อแม่ด้วยสถาน ๕ ประการดังนี้

๑. **ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว ต้องเลี้ยงท่านตอบ** นี่ใจความแห่งพระ-ดำรัสสั่งในข้อว่า "*ภโต เนสํ ภริสฺสามิ*" ซึ่งมีจุดสำคัญอยู่ที่ให้เราบำรุงร่างกายและน้ำใจท่าน จงสำนึกเถอะว่า ท่านได้เลี้ยงเรามาแต่เล็กจนโต เราได้เติบโตแข็งแรงขึ้นทุกที แต่ท่านทั้งสองต้องแก่เฒ่าลงทุกวัน ไม่มีเรี่ยวแรงพอจะทำมาหากินได้สะดวก ถ้าเราเห็นแต่แก่ได้ส่วนตัวฝ่ายเดียว มอบให้ท่านคงเลี้ยงเราไปตลอดกาลนั้นคนอื่นเขาก็จะเห็นว่าเราเป็นคนอ่อนแอ อยู่ในสภาพที่เลี้ยงไม่รู้จักโต อาจถูกตำหนิว่า *เป็นคนลูกกล้วย ลูกไม้ไผ่ ลูกไม้อ้อ* ไปก็ได้

ดังนั้น เราจึงควรรีบฉวยโอกาสสนองคุณท่านเสีย หากเรายังไม่มีกำลังเลี้ยงท่านได้เต็มที่ แม้เพียงแต่เรามีของกินของใช้เล็กน้อยแบ่งสมนาคุณท่านบ้าง ก็จะเป็นการแสดงออกซึ่งอัธยาศัยน้ำใจ ช่วยเพิ่มโสมนัสให้ท่านเอิบอิ่มใจไม่น้อยเลย และในเวลาท่านป่วยไข้ เราก็เอาใจใส่ปฏิบัติท่านให้ใกล้ชิด ไม่คิดเชือนแชหลบหนีไปทางอื่น นี่คือบำรุงร่างกายท่าน เมื่อเราบำรุงท่านด้วยทรัพย์สินเงินทองไม่ได้ แต่เราตั้งใจเชื่อฟังท่านสั่งสอน ไม่ฝ่าฝืนทำสิ่งที่ท่านห้าม เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ประพฤติตนเป็นคนดี ทำให้ท่านเบาอกเบาใจและปลาบปลื้มเอิบอิ่มใจอยู่เสมอ นี่คือบำรุงน้ำใจท่าน เมื่อเราบำรุงร่างกายและน้ำใจท่านเช่นนี้ ชื่อว่าได้เลี้ยงท่านตอบ

๒. **ทำกิจของท่าน** นี่ใจความแห่งพระดำรัสสั่งในข้อ “*กิจฺจํ เนสํ กริสฺสามิ*” ซึ่งมีจุดสำคัญอยู่ที่ให้เราถืองานท่านประหนึ่งว่าของตน ช่วยทำงานท่านให้เท่ากับทำงานของตนเอง จงเอาธุระในการช่วยท่านทำงาน แม้งานบางอย่างเราพอทำเองได้ก็ให้ยินดีทำ อย่าถึงกับให้ท่านต้องออกปากใช้ และจงทำให้ดีถูกต้องสะอาดเรียบร้อย ไม่สักแต่ว่าทำแล้วเท่านั้น หรือทำอย่างหน้าเง้าหน้างอ เดินลงส้นปึงปั้ง เพราะทำคุณอย่างนี้จะกลายเป็นโทษ

เมื่อเราช่วยท่านทำงานให้ตั้งใจทำจริง เอาธุระท่านอย่างจงใจสมัครแบกภาระท่านอย่างขันสู้ เอาใจจดจ่ออยู่ในกิจที่ทำเป็นศูนย์กลาง ให้เหมือนเข็มทิศที่ชี้ไปในทางทิศเหนือเสมอ ช่วยงานท่านให้เป็นดังรากไม้งัดภูเขา ไม่ย่อหย่อนกับการทำ ไม่อ่อนแอกับความลำบาก ไม่ท้อถอยกับความยากที่ติดขัด ถ้าเราช่วยทำงานได้อย่างนี้ชื่อว่าทดแทนคุณท่าน ที่ท่านทำงานเลี้ยงดูเรามาได้แล้ว

๓. ดำรงวงศ์สกุลของท่าน นี่ใจความแห่งพระดำรัสสั่งในข้อว่า "*กุลวํสํ ฐเปสฺสามิ*" ซึ่งมีจุดสำคัญอยู่ที่ให้เรารักษาวงศ์สกุลให้ตั้งอยู่ยั่งยืน แท้จริงวงศ์วานของเราจะตั้งอยู่ได้ และจะเจริญดังกอบัวงอกงามอยู่ในสระนั้น ต้องอาศัยญาติพี่น้องที่รักใคร่และสามัคคีช่วยเหลือกัน เมื่อเรามีญาติพี่น้องมาก และรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวกัน วงศ์วานของเราก็เป็นปึกแผ่นแน่นหนา ปานดังความหนาทึบแห่งกอไผ่ที่มีหนามแวดล้อมอยู่รอบข้าง

๏ ความรักเป็นเงื่อนพร้อม เพรียงใจ
เฉกเครื่องผูกหฤทัย ทั่วผู้
อาจคิดกิจกลใด สบสิ่ง ฉวิลเฮย
อำนาจผลรักสู้ ส่งให้สุขเกษม
(วชิรญาณปี ๑๑๓)

ดูอีกที พงศ์พันธุ์ของเราเหมือนฟืนที่ติดไฟ รวมกันเข้าย่อมลุกโชน ถ้าแยกกันออกก็มีแต่ควัน เส้นด้ายยาวและเล็ก ถ้ามากเส้นรวมเข้าด้วยกัน ก็อาจทานอยู่ได้ไม่ขาด หมู่ไม้มีรากมั่นคงขึ้นอยู่ด้วยกันเป็นกอ อาศัยความช่วยเหลือกัน อาจทานพายุอยู่ได้ แต่ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดดเดี่ยวแต่ลำพัง แม้นจะใหญ่โตมีรากหยั่งลึกและแข็งแรง แต่ก็อาจถูกพายุทำลายให้หักสะบั้นลงได้

๏ ความพร้อมเพรียงก่อให้ เกิดผล สุขนา
ความแตกร้าวพาทน ทุกข์กร้าว
ดังกษัตริย์วัชชีดล ความพิ นาศนอ
ก็เพราะความแตกร้าว เรื่องนี้มีนาน

(พระญาณวราภรณ์ ม.ร.ว. ชื่น นพวงศ์)

ดังนั้น เราจึงควรปลูกต้นรักและสามัคคีลงในหมู่ญาติพี่น้อง หันหน้าเข้าปฏิบัติดีต่อกัน คือ ผู้อ่อนวัยกว่าแม้จะดีกว่า ด้วยลาภยศและอำนาจวาสนาก็ไม่หยิ่งอวดดีทะนงตัว คงเคารพญาติและพี่ผู้ใหญ่กว่า ผู้มีวัยเสมอกันก็นับถือกันให้สมชั้นสมวัย หรือผู้ใหญ่กว่าก็แสดงอัธยาศัยไมตรีแก่น้องและญาติผู้น้อย ซึ่งแต่ละฝ่ายรักและสามัคคีกันปานดังน้ำประสานเชื่อมที่ต่อให้ติดกันสนิทเช่นนี้ นี่ชื่อว่าเราสืบวงศ์สกุลให้ดำรงมั่นคงอยู่ดังเดิม และเสริมสร้างให้เจริญก้าวหน้าสืบไปด้วย

๔. **ทำตัวให้สมควรได้รับทรัพย์มรดก** นี่ใจความแห่งพระดำรัสสั่งในข้อว่า "*ทายชฺชํ ปฏิปชฺชามิ*" ซึ่งมีจุดสำคัญอยู่ที่ให้เราประพฤติตนเป็นคนดี เพราะเมื่อเราประพฤติตนเป็นพลเมืองดี อุตสาหะตั้งหน้าทำมาหากินโดยชอบธรรม ไม่เที่ยวลักขโมยเบียดเบียนเขากิน เว้นชั่วทำดีต่อสังคม รู้สิ่งที่เป็นคุณหรือโทษแก่ตนและหมู่คณะ เคารพต่อพระราชกำหนดกฎหมายของแผ่นดิน ไม่ตัดรอนล้างผลาญประโยชน์ของกันและกัน เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้พ่อแม่ก็เบาอกเย็นใจ

เมื่อเราเป็นพลเมืองดีแล้ว พ่อแม่ยังหวังให้เรารู้จักออมสินประหยัดทรัพย์ ที่หามาได้ไว้ให้ใช้จ่ายแต่พอควร ให้เห็นรายรับรายจ่ายว่า ดีอยู่ที่มีรายเหลือไว้เป็นทุน เพื่อจะได้เป็นคนมั่งคั่งด้วยทรัพย์สิน และจะคบค้าเพื่อนฝูงก็ให้เลือกคบแต่คนดี ถ้าเราทำตัวให้เป็นที่เบาใจได้เช่นนี้ พ่อแม่ก็ปลาบปลื้มโสมนัสและอุ่นใจว่า เราจะสามารถปกครองทรัพย์มรดกได้ จึงจะมอบทรัพย์มรดกให้เราเป็นทายาทสืบวงศ์สกุลต่อไป

๕. **เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้** นี่ใจความแห่งพระดำรัสสั่งในข้อว่า "*เปตานํ กาลกตานํ ทกฺขิณํ อนุปฺปทสฺสามิ*" ซึ่งมีจุดสำคัญอยู่ที่ให้เราไม่ลืมท่านเมื่อท่านล่วงลับไป ที่จริง ครั้นพ่อแม่ล่วงลับไปก่อนแล้วก็ขาดคนสำคัญที่ให้ความอบอุ่นแก่ครอบครัว ทำให้ลูกแต่ละคนรู้สึกหว้าเหว่ใจคงเห็นแต่ศพเป็นเหมือนท่อนไม้ที่เขาทิ้งไว้ เป็นภาระที่ลูกจะพึงจัดแจงตั้งศพประกอบพิธีตั้งเครื่องสักการะบูชาศพไว้ทุกข์ให้ท่าน บำเพ็ญกุศลแผ่ส่วนกุศลให้ท่าน

ครั้นถึงเวลากำหนดปลงศพ ลูกต้องเป็นเจ้าภาพทำศพท่านตามประเพณีทางศาสนา แม้นจะเป็นการเหน็ดเหนื่อยสิ้นเปลืองก็จำยอม เมื่อทำศพเสร็จเรียบร้อยแล้วภาระในการสนองคุณท่านก็เบาบาง คงมีเพียงแต่เราจะบำเพ็ญกุศลทักษิณา แผ่ส่วนบุญให้ท่านตามกาลานุกาล

วิธีการสนองคุณ ๕ ประการนี้เป็นอย่างต่ำ ส่วนวิธีการสนองคุณอย่างสูงนั้น เราต้องปฏิบัติชอบในท่านด้วยคุณสัมปทา ๔ คือ ชักนำท่านเมื่อไม่มีศรัทธาให้ตั้งอยู่ในศรัทธา ชักนำท่านเมื่อไม่ศีลให้ตั้งอยู่ในศีล ชักนำท่านเมื่อไม่มีจาคะให้ยินดีในการบริจาค และชักนำท่านเมื่อไม่มีปัญญาให้อบรมปัญญา

เมื่อลูกชายหญิงตั้งใจบำรุงพ่อแม่ทั้งสองนี้ ด้วยกิจอย่างต่ำให้ครบถ้วนแล้ว เป็นอันปลดเปลื้องหนี้ของตน หรือใช้บุญแทนคุณท่านได้แล้ว แต่ก็ยังไม่ได้อย่างยอดเยี่ยม ต่อเมื่อบำรุงท่านด้วยกิจทั้งอย่างต่ำและอย่างสูงให้สำเร็จบริบูรณ์ไม่บกพร่อง จึงเป็นอันปลดเปลื้องหนี้ของตนได้โดยสิ้นเชิง นับเป็น

ศรีสง่าและมิ่งขวัญของสกุลวงศ์ เชิดชูพันธุ์ให้สูงเด่น ชื่อว่าได้ปฏิบัติชอบในท่านทั้งสอง

ดังนั้น การบำรุงพ่อแม่นี้ เมื่อลูกชายหญิงได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงยกย่องสรรเสริญว่าเป็นมงคลยอดชีวิตข้อหนึ่งในมงคล ๓๘ เพราะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุผลที่ต้องประสงค์มีความสรรเสริญเป็นต้นในโลกนี้แล

มงคลยอดชีวิตข้อ ๑๒

ปุตฺตสงฺคโห – การสงเคราะห์ลูก

การสงเคราะห์ลูกเป็นภารกิจที่ยาก ยากกว่าการปกครองบ้านเมือง แม้พ่อแม่มีสิทธิ์สงเคราะห์ลูกโดยหน้าที่จริง แต่สงเคราะห์ลูกด้วยความรัก ซึ่งยากนักจะปรับความรักกับการสงเคราะห์ให้เข้ากลมกลืนกันได้ เพราะบางทีความรักนั่นเองคือศัตรูของการสงเคราะห์กลับเป็นเหตุให้ลูกต้องพลอยเสื่อมเสียไปด้วย

ดูเถอะ ความผิดที่เกิดขึ้นในการปกครองบ้านเมือง เราอาจแลเห็นและจับตัวได้ง่ายกว่า แต่ความชั่วที่เกิดขึ้นแก่ลูกนั้น มักมีความรักเข้ามาเป็นเยื่อบังตาเสีย ลวงพ่อแม่ให้ไม่ค่อยจะแลเห็น หรือไปเห็นเอาเมื่อแก้ไม่ไหวแล้ว ดังนั้นเมื่อพ่อแม่ทราบว่าการสงเคราะห์เป็นภารกิจที่ยาก ยากจะปรับความรักกับการสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยกันได้โดยถูกต้องเหมาะเหมง จึงควรตระหนักในอุบายดำเนินการสงเคราะห์ให้เป็นไปโดยชอบธรรม

ที่จริง ความรักเป็นนิสัยสันดานของพ่อแม่มาแต่วันลูกเกิดแล้ว นับเป็นกฎเกณฑ์ข้อใหญ่ในการสงเคราะห์ลูก แต่เมื่อพ่อแม่สงเคราะห์ลูกด้วยความรักอย่างเดียว ไม่อาศัยความเป็นธรรมเข้ากำกับด้วยนั้น อาจนำลูกไปในทางเสีย หรือตามใจลูกในทางเลวทราม เพราะความรักนั้นจะชักให้การสงเคราะห์ลูกออกนอกลู่นอกทาง ทำให้ลูกต้องพลอยเสื่อมเสียไปได้ จึงการสงเคราะห์ลูกเป็นภารกิจที่ยาก ยากกว่าการปกครองบ้านเมืองจริง ๆ

เมื่อพ่อแม่สงเคราะห์ลูก ถ้ารักลูกโดยเหตุโดยผลแล้ว เห็นลูกทำการที่ผิดใด ๆ แม้แต่เป็นความผิดเล็กน้อย ก็รีบชี้โทษให้เขาเห็นและห้ามทำเสีย เพราะการทำความชั่วครั้งแรกแม้จะนิดหน่อย ถ้าปล่อยให้ทำร่ำไปจนใจด้านแล้ว ลูกก็อาจทำความชั่วอย่างใหญ่ได้ ส่วนตัวพ่อแม่เองก็ควรทำดีให้เป็นตัวอย่างแก่ลูก เพราะตัวอย่างเป็นครูดีที่สุด แม้นจะไม่มีปากสั่งสอนเลย ก็ยังไม่มีครูอื่นใดสู้ได้ ตัวอย่างดีที่พ่อแม่แสดงให้ลูกเห็นอยู่เสมอนั้น จะทำให้เกิดความเคยชินขึ้นในใจลูก และจะติดใจลูกอยู่ตลอดชีวิต คำสั่งสอนที่ดีแสนดี ถ้าไม่มีตัวอย่างให้แลเห็นด้วยตาแล้ว ก็ไม่สู้จะมีอำนาจทำให้เกิดประโยชน์มากนัก ตรงกับคำโบราณว่า "สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น" ต่อนี้ไปคือคำโคลงสุภาษิต

๏ รักบุตรสุดเสน่ห์เอื้อ เอาใจ
ปางผิดบ่แสดงภัย เพื่อห้าม
เยี่ยงนี้ก็นับใน ฐานเกลียด บุตรแฮ
ผิวรักควรให้คร้าม ผิดต้องตีสอน

(*วชิรญาณปี ๑๑๒*)

ลูกทุกคนจงทราบเถอะว่า พ่อแม่อยู่ในวัยสูงอายุกว่าลูก ได้เห็นเดือนเห็นตะวันมาก่อนลูก เคยรู้ทีได้ทีเสียมามากกว่าลูก หวังดีต่อลูกเต็มร้อยเปอร์-เซ็นต์ และมีความประสงค์ส่วนใหญ่อยู่ที่ต้องการให้ลูกสืบสายวงศ์สกุลให้เจริญแพร่หลาย เหมือนพื้นแผ่นดินเป็นตั้งขึ้นแห่งหมู่ไม้ แผ่พืชแพร่พันธุ์ให้เจริญขึ้นเป็นดงใหญ่

เมื่อพูดด้วยความเป็นธรรมแล้ว พ่อแม่เป็นคนเห็นการณ์ไกลและพูดอะไรกับลูกด้วยความหวังดี ลูกชายหญิงจึงควรเชื่อถือรับฟัง ยอมผ่อนตนตามคำสั่งสอนของท่านด้วยดี แม้จะไม่อยากทำหรือไม่พอใจทำ ก็ควรนึกถึงความเป็นธรรมแล้วจำฝืนใจคล้อยตาม ยิ่งเมื่อฝืนใจทำตามด้วยความเต็มใจแล้ว ก็ยิ่งเป็นความเชื่อถือเคารพรักใคร่ที่มีน้ำหนักมากขึ้น แสดงให้สังคมเห็นว่าลูกเป็นคนดีเชื่อถ้อยฟังคำของพ่อแม่ พึงสำเหนียกคติโบราณต่อไปนี้

"ลูกที่เกิดมาอยู่ในคำสั่งสอน มั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคาร เจริญในคุณธรรม และมีปัญญาปรีชาฉลาด จึงมิเสียแรงเลี้ยงดูของพ่อแม่

ลูกผู้ไม่ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม ในความโอบอ้อมอารี ในความกล้าหาญในทางที่ได้ประโยชน์วิทยา ก็เป็นแต่มูตรคูถของพ่อแม่แท้ ๆ

จะนับผู้มีลูกหลายคนว่าเป็นโชคดีได้ไฉน ถ้าลูกเหล่านั้นเป็นเหมือนทะนานเปล่ามีเต็มอยู่ในยุ้ง มีลูกผู้บำรุงสกุลเพียงคนเดียวยังดีกว่า เพราะเขาเป็นศรีสง่าแก่พ่อแม่และวงศ์สกุล

ลูกคนใดโง่แสนโง่ ขี้เกียจแสนเข็น เป็นคนอกตัญญู คนเนรคุณ ประพฤติผิดในพ่อแม่ไม่น่าปลื้มใจ ขออย่าให้สตรีคนใดคลอดลูกผู้เช่นนั้นเลยนะแม่คุณ''

คติโบราณนี้ชวนให้ลูกเกิดสำนึกว่า ถ้าเราเป็นลูกที่ดี ก็จะได้รับเชิดชูขึ้นเป็นลูกแก้ว เป็นลูกมิ่งมงคลของพ่อแม่ แต่เมื่อเราเป็นลูกที่เลวทราม ก็จะถูกเหยียบลงเป็นมูตรเป็นคูถของพ่อแม่ ดังนั้นเราจึงควรประพฤติตนเป็นคนดีของพ่อแม่เถิด เพราะ

๏ บุตรดีเป็นที่ปลื้ม เปรมกมล
แห่งชนกชเนต์ตน ค่ำเช้า
บุตรชั่วบ่โดยกล กิจสั่ง สอนแฮ
ให้ท่านทั้งสองเศร้า เสื่อมสิ้นยินดี

(วชิรญาณปี ๑๑๒)

ลูกโดยประเภท

ตามทรรศนะทางศาสนา การนับลูกในชั้นชาดก ท่านแบ่งลูกออกเป็น ๓ ประเภท ดังมีชื่อปรากฏในบั้นฑรกชาดกในตึสนิบาตว่า

๑. *อันเตวาสี* ลูกที่อยู่อาศัยเรียนศิลปวิทยา

๒. *ทินนกะ* ลูกที่เขามอบให้

๓. *อัตรชะ* ลูกที่อาศัยตนเกิด

เราเรียก**อันเตวาสี** ลูกที่อยู่อาศัยเรียนศิลปวิทยาว่าลูกศิษย์ เรียก **ทินนกะ** ลูกที่เขามอบให้ว่า ลูกเลี้ยง หรือลูกบุญธรรม และเรียก**อัตรชะ** ลูกที่อาศัยตนเกิดว่า ลูกในไส้ หรือลูกตัว ประมวลความให้สั้นเข้าตามความนิยมในทางภาษาไทย เรียก

อันเตวาสี ว่า ลูกศิษย์

ทินนกะ ว่า ลูกเลี้ยง

อัตรชะ ว่า ลูกในไส้

จากชั้นชาดกขึ้นมาถึงชั้นพระสูตร การนับลูกในชั้นพระสูตรนี้ ท่านแบ่งลูกในไส้ (อัตรชะ) ออกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นสูง ชั้นกลาง และชั้นต่ำ โดยเอาภูมิธรรมของลูกนั้นเป็นเกณฑ์ และเอาภูมิธรรมของพ่อแม่เป็นเครื่องบวกลบ ดังมีชื่อปรากฏในตโยปุตตสูตรว่า

๑. *อภิชาตบุตร* ลูกชั้นสูง

๒. *อนุชาตบุตร* ลูกชั้นกลาง

๓. *อวชาตบุตร* ลูกชั้นต่ำ

ลูกชายหญิงที่มีภูมิธรรมสูง เมื่อเกิดมาแล้วพอได้รับการฝึกฝนอบรมก็มีลักษณะรุดหน้ายิ่งกว่าพ่อแม่ ทำความดีเสริมสร้างตนให้เจริญก้าวหน้า มีฐานะสูงเด่นขึ้นยิ่งกว่าวงศ์สกุลเดิม ช่วยให้วงศ์สกุลเดิมพลอยมีความรุ่งเรืองตามไปด้วย นับเป็นคนมีสมรรถภาพดำรงวงศ์สกุลให้เจริญก้าวหน้า นี่คือ**อภิชาตบุตร** แปลว่า ลูกมีคุณธรรมและฐานะยิ่งกว่าพ่อแม่

ลูกชายหญิงที่มีภูมิธรรมปานกลาง เมื่อเกิดมาได้รับการฝึกฝนอบรมแล้ว ก็มีดีเสมอทัดเทียมกับพ่อแม่พออาศัยวงศ์สกุลดำรงชีวิตให้ทรงตัวอยู่ ไม่ทำให้ทรุดและไม่เสริมให้ดี หรือไม่กระเตื้องขึ้นและไม่เสื่อมลง ยังเป็นที่ต้องประสงค์ของพ่อแม่อยู่ นี่คือ**อนุชาตบุตร**แปลว่า ลูกพลอยตามพ่อแม่

ลูกชายหญิงที่มีภูมิต่ำ เมื่อเกิดมาแม้ได้รับการฝึกฝนอบรมแล้ว จะพะยุงให้ดีขึ้นเท่ากับพ่อแม่ก็หาได้ไม่ เป็นคนที่ไม่ยอมรับดีมีแต่ความประพฤติต่ำทราม ถ่วงศักดิ์ศรีของพ่อแม่ให้ทรุดต่ำลง ผลาญความดีของวงศ์สกุลให้พินาศ นี่คือ**อวชาตบุตร** แปลว่าลูกชาติชั่ว ผลาญตัวเองผลาญพ่อแม่ เป็นลูกชนิดลูกไผ่ที่ฆ่าต้นไผ่

การสงเคราะห์ลูก

การสงเคราะห์ลูกนั้นมีความมุ่งหมาย ๒ สถาน คือ เลี้ยงลูกให้เติบโตมีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ และให้การศึกษาฝึกฝนอบรมนิสัยใจคอให้ดีงาม รวมลงคือสร้างความเจริญให้แก่ลูก ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ ส่วนลูกชายหญิงจะดีเลวขนาดไหน ย่อมขึ้นอยู่กับการสงเคราะห์เป็นสำคัญ และพ่อแม่จะจัดการสงเคราะห์ลูกด้วยสถานไรบ้างนั้น ควรมาสำเหนียกให้รู้จักอุบายสงเคราะห์ ตามพระพุทธดำรัสในสิงคาลกสูตร อันเป็นหลักการเหมาะเจาะครบถ้วน ควรแก่การสำเหนียกและปฏิบัติอย่างยิ่ง ซึ่งพ่อแม่ควรถือเป็นอุบายสงเคราะห์ลูกได้อย่างดีมีอยู่ ๕ สถาน คือ

๑. **ป้องกันลูกจากความชั่ว** นี่เป็นใจความแห่งพระดำรัสสั่งในข้อว่า "*ปาปา นิวาเรนฺติ*" และมีจุดสำคัญอยู่ที่ทรงเป็นห่วงเราว่าจะหลงไปยินดีในบาป และจะเห็นบาปปานดังน้ำผึ้ง แต่ไม่มองเห็นทุกข์ซึ่งจะตามมา เหมือนปลามองเห็นแต่เหยื่อ ไม่แลเห็นเบ็ด จึงมีพระดำรัสสั่งให้พ่อแม่ของเรา คอยป้องกันเราจากความชั่วต่าง ๆ ที่จะทำให้เราเสียก็มีอยู่มากมาย เช่น เป็นคนเย่อหยิ่งจองหอง หัวดื้อถือรั้น ว่ายากสอนยาก ใจน้อย โกรธง่าย ขี้ลักขี้ขะโมยขี้จิ๊ ขี้ปล้น ขี้ปด ขี้คดโกง เจ้าเล่ห์หลอกลวง เจ้าตลบตะแลง ขี้เหล้า ขี้ฝิ่น ขี้กัญชา ขี้เกียจ ขี้คร้าน ขี้มักง่าย ขี้เหลวไหล เป็นนักเลงเล่นการพะนัน เป็นต้นซึ่งชวนให้คนเพลิดเพลินในสิ่งอันให้โทษ

พ่อแม่ไม่อยากให้ลูกชั่วเป็นทุนอยู่แล้ว จึงคอยเตือนเราให้ระวังความชั่วเหล่านั้นว่า เจ้าอย่าทำอย่างนั้นนะลูก เจ้าอย่าทำอย่างนี้นะลูก ถ้าเราขืนทำหรือทำไปโดยไม่รู้ ท่านก็ตำหนิชี้โทษให้เห็นว่านี่ชั่ว นี้ผิด นั่นไร้ประโยชน์นั้นเป็นโทษ ความจริง พ่อแม่หวังดีต่อลูก และอยากให้ลูกดีเท่าที่จะดีได้ แม้ลูกเองก็อยากดีเท่าที่จะดีได้เช่นกัน เมื่อพ่อแม่ยังมีชีวิตและพอช่วยว่ากล่าวตักเตือนเราได้อยู่ เราจึงควรถือเป็นโชคลาภของชีวิต ที่มีผู้บังเกิดเกล้าคอยป้องกันเราไว้ให้ไม่ตกไปสู่ความชั่วดังกล่าวมาแล้ว

เราแต่ละคนควรตั้งใจเชื่อถ้อยฟังคำว่ากล่าวตักเตือนของท่านไว้เราจะไม่เป็นคนเสียคนเลย ตั้งปณิธานไว้เถอะว่า "เราเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของพ่อแม่ โลหิตของสองท่านไหลสะเทิ้มอยู่ในเส้นชีวิตของเรา และเราจะไม่ทำให้เสื่อมเสีย

เราจะไม่ลืมบุญคุณของท่าน ชื่อของท่านจะเป็นถ้อยสุดท้างของเรา" แล้วจงทำดี และจงเด่นในดี แต่อย่าเกินเด่นดีจะเสียคน

๒. สอนให้ลูกตั้งอยู่ในความดี นี่เป็นใจความแห่งพระดำรัสสั่งในข้อว่า "*กลฺยาเณ นิเวเสนฺติ*" และมีจุดสำคัญอยู่ที่ทรงเมตตาหวังให้เราเป็นคนดี แม้พ่อแม่ของเราก็หวังให้เราได้เป็นคนดีทันตาเห็น ต้องรับภาระแนะนำพร่ำสอนด้วยเมตตากรุณา ลูกชายหญิงจงทราบเถอะว่า การทำดีรู้กันได้ไม่พ้นประตู แต่การทำชั่วอื้อฉาวไปได้ไกล เหมือนสีขาวเปื้อนสีขาวไม่มีใครใส่ใจ ถ้าสีดำเปื้อนสีขาวแม้นิดเดียวก็เห็นกันได้ไกล พากันปิดประตูบาปเสีย เปิดประตูบุญไว้เถิด เพราะดีชั่วเท่ากับดวงตรา การทำดีทำชั่วเหมือนประทับตรา ดวงตราเป็นอย่างใด ก็ปรากฏลายประทับเป็นอย่างนั้น เมื่อผู้ใดทำดีทำชั่ว ผลดีผลชั่วจึงเป็นของผู้ทำนั้นเอง

สังเกตดูเถอะ ลูกชายจะเป็นพ่อที่ดีต้องเป็นผัวที่ดี ผัวที่ดีต้องเป็นลูกที่ดีมาก่อน แม้ลูกหญิงจะเป็นแม่ที่ดีต้องเป็นเมียที่ดี เมียที่ดีต้องเป็นลูกที่ดีมาแล้ว เมื่อเป็นดีได้ทั้งสามสถาน นับว่าเป็นคนดี พ่อแม่หวังให้เราเป็นคนดีครบทั้งสามสถานนี้ จึงอุตส่าห์แนะนำพร่ำสอนเรา ให้ทำสิ่งที่ดีที่ชอบทั้งทางโลกและทางธรรม ด้วยฝึกหัดบ้าง นำให้ทำบ้าง ทำเองให้เป็นตัวอย่างบ้าง ถ้าแม้ว่าเราไม่ใยดีจะทำดี ท่านก็ใช้คติโบราณว่า "ไม้เรียวส่งลูกหลานขึ้นสวรรค์ ไม้รักผลักไสลูกหลานลงนรก" ด้วยต้องขู่บังคับบ้าง ต้องปลอบบ้าง จ้างหรือล่อด้วยทรัพย์บ้าง เพื่อให้เรามีฉันทะทำดีตามความหวังดีของท่าน

๓. จัดการให้ลูกได้รับการศึกษาศิลปวิทยา นี่เป็นใจความแห่งพระดำรัสสั่งในข้อว่า "*สิปฺปํ สิกฺขาเปนฺติ*" และมีจุดสำคัญอยู่ที่ทรงประสงค์

ให้เราเป็นคนฉลาดรอบรู้ และมีพระดำรัสสั่งแก่พ่อแม่ของเรา เพื่อจัดการให้ลูกได้รับการศึกษาศิลปวิทยาตามสมัยนิยมพึงทราบว่าศิลปวิทยานำให้คนผู้สนใจเรียนมีความรู้เฉลียวฉลาดส่วนศีลธรรมนำให้ผู้ปฏิบัติ มีกิริยาวาจาใจดีงาม และกิริยาวาจาใจดีงามนี่เอง แต่งคนให้เป็นคน มนุษย์เราเป็นสัตว์ที่เชื่อง ถ้าได้รับการศึกษาอบรมถูกที่ จะเป็นสัตว์น่ารักที่สุด ถ้าให้การศึกษาอบรมไม่พอและผิดที่ก็จะเป็นลูกหลานว่านเครือของโลกที่ป่าเถื่อนโหดร้ายมาก

ดังนั้น เมื่อลูกชายหญิงมีวัยพอศึกษาเล่าเรียนได้แล้ว พ่อแม่จึงควรจัดการให้เขาเจริญด้วยวิทยาคุณ คือให้ศึกษาศิลปะฉลาดในกิจบ้านการเรือน เช่นการหุงต้มปัดกวาดเช็ดถูซักฟอกล้าง ฉลาดในการช่างเช่นเย็บปักถักร้อยจักสาน หรือฉลาดในกิจการอื่น เช่นการไร่การนาการค้าเป็นต้น และให้สนใจเรียนหนังสือ เรียนเลขเรียนภาษาหรือวิชาอื่นอีก พร้อมกับสนใจฝึกปรือนิสัยให้เจริญควรแก่การงาน และปรับปรุงให้ดีงาม ควรแก่ความต้องการของสังคม ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ตนและประเทศชาติ ให้รู้จักความเสื่อม ความเจริญ และเอาตัวรอดในหมู่คนที่เบียดเสียดแย่งหาแย่งกันกิน แล้วนำชีวิตของตนให้ดำเนินไปตลอดรอดฝั่ง

ถ้าพ่อแม่ไม่จัดการให้ลูกได้รับการศึกษา ปล่อยให้ลูกโง่เขลา เป็นคนใจบอด มีอาการเหมือนคนตาบอด เดินในทางเปลี่ยว ซึ่งมีภัยอันตรายรอบด้าน พึงเห็นในพระพุทธดำรัสว่า "คนจำนวนมากหากไม่มีความรู้สำหรับตัว และไม่ได้ศึกษาระเบียบวินัยมาดีแล้ว ก็เท่ากับควายตาบอดที่เที่ยวตุหรัดตุเหร่อยู่ในดงดิบ" หรือให้การเรียนผิดที่ มีแต่เสี้ยมความรู้ให้แหลมคม ไม่มีสติ

ควบคุม จะทำลายตัวเองและหมู่คณะให้พินาศ เช่น คนบางหมู่ที่เบียดเบียนกันเองให้เดือดร้อนจนหาความสงบสุขมิได้อยู่ในบัดนี้ นี่ก็คือเสี้ยมความรู้ให้แหลมคม แต่ไม่มีสติควบคุมนั่นเอง เมื่อพ่อแม่สงเคราะห์ลูกให้ได้รับการศึกษาศิลปวิทยาถูกที่ ชื่อว่าได้ให้ทรัพย์ภายในแก่ลูก อันจะเป็นคุณสมบัติติดตัวลูกอยู่ตลอดชีวิต และจะเป็นเครื่องช่วยตัวเขามิให้อับเฉา ดีกว่าทรัพย์ภายนอกเป็นไหน ๆ

๔. จัดแจงให้ลูกได้ภรรยาสามีผู้สมควร นี่เป็นใจความแห่งพระดำรัสสั่งในข้อว่า *"ปฏิรูเปน ทาเรน สญฺโญเชนฺติ"* และมีจุดสำคัญอยู่ที่ให้พ่อแม่สงเคราะห์ลูกผู้มีวัยควรจะมีครอบครัว เลือกหาภรรยาสามีที่สมควรให้เป็นคู่ครอง โดยมีวัยและสมบัติพอทัดเทียมกัน มีคุณวุฒิความรู้ประพฤติตัวดี เกิดในสกุลที่มีศีลธรรมและสามารถพอจะเลี้ยงกันได้ตลอดรอดฝั่ง

เหตุผลที่พ่อแม่จำต้องเลือกคู่ครองให้ลูกนั้น อยู่ที่ลูกเริ่มจะตั้งหลักฐานของตนเอง แต่ยังไม่รู้จักโลก คือการครองเรือนดี หากเลือกคู่ครองเอาเสียเองอาจไม่เหมาะสมอันจะให้เดือดร้อนในภายหลังได้ จึงต้องพึ่งเหตุผลของท่านผู้เจนจัดในการครองเรือนมาแล้ว เมื่อลูกกับพ่อแม่ร่วมเลือกคู่ครองให้ต้องใจกันทั้งสองฝ่าย ก็จะได้คู่ครองที่ดีร่วมสุขร่วมทุกข์กัน และร่วมเป็นคู่สร้าง คู่ก่อร่างสร้างตัวให้เจริญด้วยโภคทรัพย์และเกียรติยศ ร่วมกันอยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป ไม่มีการแตกแยกกันในบั้นปลาย

๕. มอบทรัพย์มรดกให้ลูกในสมัยควรมอบ นี่เป็นใจความแห่งพระดำรัสสั่งในข้อว่า *"สมเย ทายชฺชํ นิยฺยาเทนฺติ"* และมีจุดสำคัญอยู่ที่ให้

ทรัพย์มรดกแก่ลูก ในเมื่อเขามีครอบครัวพอจะรักษาได้เองแล้ว คือพ่อแม่แบ่งทรัพย์มรดกที่มีอยู่ ให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่ลูกตามส่วน เพื่อปกครองดูแลรักษาเป็นส่วนตัว และเป็นทุนสำหรับใช้จ่ายประกอบการงานเลี้ยงชีพต่อไป

พึงสังเกตสมัยมอบทรัพย์ให้แก่ลูกนั้น มีอยู่ ๒ สมัย คือ นิจสมัยและกาลสมัย พ่อแม่ให้ทรัพย์เป็นต้นทุนแก่ลูก สำหรับประกอบการอาชีพ หรือตั้งหลักฐานให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง เช่นให้ที่นาไร่สวนหรือให้อาคารบ้านเช่าหรือให้เงินก้อน สำหรับบำรุงตนและดำรงวงศ์สกุลให้เจริญ นี่คือให้ในนิจสมัย ให้ในเวลาทำกาลมงคลเช่นให้เมื่อไว้จุก โกนจุก เมื่อบวช เมื่อเรียน และเมื่อแต่งงาน สำหรับลูกจะได้บำเพ็ญบุญตามประเพณีทางศาสนา หรือให้รักษาตัวในเมื่อลูกเจ็บไข้ นี่คือให้ในกาลสมัย

เมื่อพ่อแม่สงเคราะห์ลูกชายหญิงด้วยสถาน ๕ อย่างนี้ ชื่อว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนผู้เป็นบุพพการี พ่อช่วยแต่งแม่ช่วยเสริมให้ลูกเป็นคนดี มีความเคารพนับถือรักใคร่ กตัญญูกตเวที ตั้งใจสนองคุณานุคุณของพ่อแม่ผู้เป็นเจ้าพระคุณ สนับสนุนศักดิ์ศรีของพ่อแม่ให้เข้าไปอยู่ในหัวใจของลูก และส่งเสริมศักดิ์ศรีของลูกให้เข้าไปฝังอยู่ในหัวใจของพ่อแม่ ดังนั้น การสงเคราะห์ลูกที่พ่อแม่ปฏิบัติโดยครบถ้วนแล้ว พระบรมศาสดาจึงตรัสว่าเป็นมงคลยอดชีวิตข้อหนึ่งในมงคล ๓๘

โย จ ปุตฺตานมสฺสโว

บรรดาบุตรทั้งหลาย บุตรผู้เชื่อฟังเป็นประเสริฐ

... จากสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ขัตติยสูตร ข้อ ๓๑

ขุนและนางอภิรักษ์จรรยา เยือนนครธม ประเทศกัมพูชา
ตอนกลับจากเยี่ยมบุตรชายที่ไซ่ง่อน
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๑

อานุภาพของกรณียเมตตสูตร

โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา

เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก

ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พระสูตรนี้ มีตำนานเล่าไว้ว่า :–

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาเสด็จประทับยังพระเชตวันมหาวิหาร ในพระนครสาวัตถี มีภิกษุ ๕๐๐ รูป เรียนกรรมฐานในพุทธสำนักแล้ว ทูลลาจาริกไปในชนบท เพื่อหาสถานที่บำเพ็ญสมณธรรมผ่านทางไกลไปหลายโยชน์ ก็ถึงตำบลใหญ่ตำบลหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างจากป่านัก ชาวบ้านพากันปฏิสันถารเป็นอันดี แล้วเรียนถามท่านว่า

"นี่ พระคุณเจ้า จะพากันไปไหน ขอรับ"

"หาที่เจริญสมณธรรมให้ผาสุกสักแห่งหนึ่ง อุบาสก" ท่านอาจารย์ตอบ

ท่านผู้ใหญ่ในบ้านนั้นเรียนท่านว่า "ถ้าพระคุณเจ้าต้องประสงค์สถานที่เช่นนั้นละก็ไพรสณฑ์เชิงภูผานี้เป็นเหมาะมากเทียวท่าน เพราะไม่ไกลหมู่บ้านพอมาพอไปหากันได้สะดวก เช่นพระคุณท่านจะมาบิณฑบาตก็ไม่ไกล ผมจะไปนมัสการบ้างก็ไม่ยาก"

พอท่านผู้ใหญ่บ้านเว้นระยะคำพูดเพื่อฟังความเห็นของพระ คนใจบุญหลายท่านก็ช่วยกันส่งเสริมว่า "อย่าลังเลใจเลยพระคุณท่าน นิมนต์อยู่เสียที่นี่แหละ ถ้าพระคุณท่านอยู่ พวกผมจะได้มีโอกาสถวายทาน รักษาศีล และฟังธรรมในสำนักพระคุณท่านบ้าง"

เมื่อพูดถูกใจเช่นนั้นพระทุกรูปก็ยินดี ครั้นท่านอาจารย์ผู้นำคณะเห็นเพื่อนพระพอใจอยู่เป็นเอกฉันท์ ก็รับนิมนต์ของชาวบ้าน พากันไปอยู่ในไพรสณฑ์นั้นตามความปรารถนา

ครั้งนั้น เทวดาเจ้าป่าเจ้าเขาในไพรสณฑ์นั้นซุบซิบกันว่า "ภิกษุเหล่านี้เป็นผู้มีศีล เมื่อเข้ามาพำนักอยู่จะทำให้เราลำบากในการย้ายที่ ด้วยเราจะอยู่ข้างบนก็ไม่ควร จะอยู่ข้างล่างก็ลำบาก จะทำอย่างไรดีหนอ"

"ท่านไม่อยู่นานหรอกน่า" เทวดาตนหนึ่งออกความเห็น "คงจะอยู่รับฉลองศรัทธาของชาวบ้านนี้สักวันสองวัน ก็คงจะไป"

เทวดาตนหนึ่งตัดบทว่า "คอยดูไปก็แล้วกัน จะมาปรารมภ์ไปก่อนทำไม"

ครั้นเวลาล่วงไปสองสามวัน เทวดายังไม่เห็นทีว่าพระจะไปจากที่นั้นเลย ตรงกันข้ามกลับเห็นท่าทีว่าจะอยู่กันแรมปีก็ตกใจ พากันปรับทุกข์ว่า "ไม่ไหวแล้วต่อไปนี้ พวกเราจะไม่มีความสุข"

"อะไรทำขี้แยไปได้" เทวดาตนหนึ่งพูดระงับเสียงบ่น

"แล้วจะทำอย่างไร" อีกตนหนึ่งกล่าวเป็นเชิงหารือ

"เราให้ท่านไปเสียก็หมดเรื่อง เมื่อเราไม่พอใจให้ท่านอยู่"

"จะทำอย่างไร ท่านจึงจะไปเล่า ข้าพเจ้าต้องการทราบ"

"เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน" เทวดาตนนั้นออกความเห็น "คือพวกเราช่วยกันแสดงอาการเป็นภูตผีหลอกหลอนให้หลาย ๆ อย่าง ทุกอย่างที่จะให้พระเหล่านั้นกลัว เห็นเป็นภัย อยู่ไม่มีความสุข ก็จะพากันไปจากที่นี้"

ในที่สุดก็ลงความเห็นชอบตามอุบายของเทวดาตนนั้นเสนอ ในวันนั้นเอง พวกเจ้าป่าเจ้าเขาก็สำแดงเดชหลอนภิกษุเหล่านั้นทั้งกลางวันกลางคืน ทำทุกอย่างที่จะให้พระเหล่านั้นไม่มีความสุข ผลเดือดร้อนก็ประจักษ์แก่พระทั้งหลายด้วยอำนาจของเทวดาเหล่านั้นทันที

"ผมไม่สบาย ไอเหลือเกิน" รูปหนึ่งกล่าว "ผมก็จามไม่หยุด ผมก็นอนไม่หลับ ผมถูกผีหลอก เห็นเดินผ่านมาไม่มีหัว เมื่อกี้เห็นผี น่ากลัวเหลือเกิน" รูปหนึ่งว่า "ที่ชายป่าโน้น เสียงอมนุษย์ร้องโหยหวน น่าหวาดเสียว เสียงเยือกเย็นขนลุกขนพอง" พระทั้งหลายนั่งไม่ติด อยู่ตามลำพังไม่ได้ งานกรรมฐานล้ม ต้องเลี่ยงเข้ามาจับกลุ่มซุบซิบกัน

"พวกเราอยู่ไม่ได้แน่ ถ้าเป็นรูปนี้ ขืนอยู่ก็จะตกใจตายเท่านั้น" เมื่อพระทั้งหมดสิ้นศรัทธาอยู่เช่นนั้น ก็พร้อมกันลาชาวบ้านตำบลนั้นกลับพระนครสาวัตถี เข้าเฝ้าถวายบังคมพระบรมศาสดา

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า "เธอเพิ่งไปไม่นาน ไฉนรีบกลับมาเสียเล่าภิกษุ"

"ไม่มีความสุข พระเจ้าข้า"

"มิได้พระเจ้าข้า บิณฑบาตสะดวก แต่ภูตผีปีศาจรบกวนเหลือทน จึงรีบกลับ"

พระบรมศาสดารับสั่งว่า "ควรจะไปอยู่ที่นั่นแหละภิกษุ เมื่อเสนาสนะและอาหารเป็นที่สะดวกสบายดีแล้ว"

"ไม่กล้าพระเจ้าข้า"

"ไปเถอะภิกษุ" ตรัสด้วยความปรานี "ตถาคตจะให้อาวุธ เมื่อเธอถืออาวุธของตถาคตไปอยู่ที่นั้นแล้วจะมีความสุข"

ครั้นทรงเห็นภิกษุทั้งหลายพอใจในอาวุธที่จะประทานและเกิดความอาจหาญจะกลับไปอยู่ในไพรสณฑ์นั้นอีก ก็ประทานกรณียเมตตสูตรให้พระเหล่านั้นเรียน จนคล่องปากขึ้นใจแล้วตรัสว่า

"ไปเถอะภิกษุทั้งหลาย เมื่อไปถึงแล้วจงตั้งเมตตาจิตปฏิบัติตามที่ตถาคตบอกให้ทุกประการ"

ภิกษุทั้งหลายต่างพากันชื่นใจในพระมหากรุณาของพระพุทธองค์ พากันถวายบังคมลาจาริกไปยังไพรสณฑ์นั้นอีก แต่ก่อนจะเข้าถึงประตูป่า พระทั้งหมดก็ตั้งกัลยาณจิตประกอบด้วยเมตตา ระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นอารมณ์ เจริญพระพุทธมนต์ กรณียเมตตสูตรอันเป็นอาวุธพิเศษ ที่พระศาสดาประทานมา แม้เมื่อเข้าไปในไพรสณฑ์ก็เจริญพระพุทธมนต์บทนี้อีก

ด้วยอานุภาพ **กรณียเมตตสูตร** ที่พระทั้งหลายเจริญในเวลานั้น ได้ทำให้เหล่าเทวดาเจ้าป่าเจ้าเขา มีจิตเมตตารักใคร่พระทั้งหลาย พากันออกมา

ต้อนรับด้วยเพศอุบาสกอุบาสิกาเป็นอันดี ทั้งยังช่วยให้ความอารักขาอีกด้วย ทุกอย่างสงบเรียบร้อยที่สุด แม้เสียงร้องอันก่อให้เกิดความรำคาญแม้แต่น้อย ก็ไม่มี

ภิกษุทั้งหลายได้ความสงัดอันเป็นทางมาแห่งความสงบ เจริญกรรมฐานอยู่ไม่นาน ก็ได้บรรลุผลตามที่ปรารถนาทุกรูป

กรณียเมตตสูตร เป็นพุทธมนต์บทที่ ๓ ใน ๗ ตำนาน พระพุทธมนต์บทนี้ประกาศเมตตาธรรม สอนให้ทุกคนตลอดสัตว์และทั่วไปถึงพวกอทิสสมานกาย คือ พวกที่มีกายไม่ปรากฏ (ด้วยมังสจักษุ) เช่น เทวดา ภูตผี เป็นต้น ให้มีเมตตาต่อกัน ปรารถนาความสุขความไม่มีเวรไม่มีภัยแก่กัน เว้นการเบียดเบียนกัน ทำกิจทุกอย่างเพื่อประโยชน์สุขของกันและกัน ดังนั้น พุทธมนต์บทนี้จึงทรงอานุภาพควรแก่การคารวะยิ่งนัก

กรณียเมตตสูตร เป็นอาวุธเล่มหนึ่ง ที่เรียกว่า **พุทธาวุธ** พระบรมศาสดาพอพระทัยประทานแก่สาวกคราวเข้าไปในแดนอมนุษย์ที่ดุร้าย เพื่อป้องกันรักษาความปลอดภัยเนือง ๆ ฉะนั้นพระพุทธมนต์นี้ จึงทรงอานุภาพควรแก่การศึกษาท่องบ่น และเจริญเป็นเนืองนิตย์

ในฝ่ายอรัญญวาสี จำพวกอยู่ป่าก็ดี พวกพระรุกขมูลถือธุดงค์ก็ดี นิยมเจริญกรณียเมตตสูตรเป็นประจำ ทราบว่าเมื่อเดินทางผ่านเทวสถาน คือ ศาลเจ้าของเจ้าป่า เช่น ศาลเจ้าพ่อเขาตกทางไปพระพุทธบาทเมืองสระบุรี ซึ่งถ้าเป็นคฤหัสถ์ ทุกคนจะต้องเคารพบูชา แต่สำหรับพระท่านสอนให้เจริญ "เมตตัญ" คำว่า ให้เจริญเมตตัญ ก็คือสอนให้สวด กรณียเมตตสูตร หรือสวด เมตฺตญฺจ

สพฺพโลกสฺมึ ฯลฯ อันเป็นคาถาอยู่ในตอนปลายของกรณียเมตตสูตรนั้นเอง สุดแต่เวลาจะอำนวยให้

ความจริงนั้น เมตตาธรรมนี้ ควรเจริญให้มาก เพราะผู้ที่เจริญเมตตา พระบรมศาสดาตรัสว่า จะได้รับอานิสงส์ ๑๑ ประการ ตามที่ประทานไว้ในเมตตานิสังสสูตร ว่า

๑. หลับเป็นสุข
๒. ตื่นเป็นสุข
๓. ไม่ฝันร้าย
๔. เป็นที่รักใคร่ของหมู่มนุษย์
๕. เป็นที่รักใคร่แม้แต่อมนุษย์ ตลอดจนสัตว์เดียรัจฉาน
๖. เทวดารักษา
๗. ย่อมล่วงพ้นยาพิษศัสตราวุธได้
๘. เจริญสมาธิได้รวดเร็ว
๙. หน้าตาย่อมผ่องใส
๑๐. มีสติไม่หลงในเวลาสิ้นชีวิต
๑๑. เมื่อดับชีวิตแล้วจะไปเสวยความสุขในพรหมโลก (ปฏิบัติจนได้ฌาน)

เพราะฉะนั้น จึงควรตั้งใจเจริญและสดับตรับฟังให้มาก

เรื่องราวอันเป็นทางมาแห่งพระพุทธมนต์นี้ ควรทราบเพื่อเจริญศรัทธาปสาทะเพิ่มพูนบารมีไว้ด้วย เพราะเมตตาเป็นบารมีหนึ่งในบารมีสิบ

กรณียเมตฺตสุตฺตํ

กรณียมตฺถกุสเลน	ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ
สกฺโก อุชู จ สุหุชู จ	สุวโจ จสฺส มุทุ อนติมานี
สนฺตุสฺสโก จ สุภโร จ	อปฺปกิจฺโจ จ สลฺลหุกวุตฺติ
สนฺตินฺทฺริโย จ นิปโก จ	อปฺปคพฺโภ กุเลสุ อนนุคิทฺโธ ฯ
น จ ขุทฺทํ สมาจเร กิญฺจิ	เยน วิญฺญู ปเร อุปวเทยฺยุํ ฯ
สุขิโน วา เขมิโน โหนฺตุ	สพฺเพ สตฺตา ภวนฺตุ สุขิตตฺตา
เย เกจิ ปาณภูตตฺถิ	ตสา วา ถาวรา วา อนวเสสา
ทีฆา วา เย มหนฺตา วา	มชฺฌิมา รสฺสกา อณุกถูลา
ทิฏฺฐา วา เย จ อทิฏฺฐา	เย จ ทูเร วสนฺติ อวิทูเร
ภูตา วา สมฺภเวสี วา	สพฺเพ สตฺตา ภวนฺตุ สุขิตตฺตา
น ปโร ปรํ นิกุพฺเพถ	นาติมญฺเญถ กตฺถจิ นํ กิญฺจิ
พฺยาโรสนา ปฏิฆสญฺญา	นาญฺญมญฺญสฺส ทุกฺขมิจฺเฉยฺย ฯ
มาตา ยถา นิยํ ปุตฺตํ	อายุสา เอกปุตฺตมนุรกฺเข
เอวมฺปิ สพฺพภูเตสุ	มานสมฺภาวเย อปริมาณํ
เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมึ	มานสมฺภาวเย อปริมาณํ
อุทฺธํ อโธ จ ติริยญฺจ	อสมฺพาธํ อเวรํ อสปตฺตํ
ติฏฺฐญฺจรํ นิสินฺโน วา	สยาโน วา ยาว ตสฺส วิคตมิทฺโธ
เอตํ สตึ อธิฏฺเฐยฺย	พฺรหฺมเมตํ วิหารํ อิธมาหุ ฯ

ทิฏฺฐิญฺจ อนุปคมฺม สีลวา ทสฺสเนน สมฺปนฺโน
กาเมสุ วิเนยฺย เคธํ น หิ ชาตุ คพฺภเสยฺยํ ปุนเรตีติ ฯ

กรณียเมตฺตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฯ

(จาก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ข้อ ๑๐)

คำแปล

กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ ปรารถนาจะตรัสรู้บทอันสงบแล้วอยู่ พึงบำเพ็ญไตรสิกขา กุลบุตรนั้นพึงเป็นผู้อาจหาญ เป็นผู้ตรง ซื่อตรง ว่าง่าย อ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง สันโดษ เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย มีความประพฤติเบา มีอินทรีย์อันสงบระงับ มีปัญญาเครื่องรักษาตน ไม่คะนอง ไม่พัวพันในสกุลทั้งหลาย ไม่พึงประพฤติทุจริตเล็กน้อยอะไร ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านผู้รู้เหล่าอื่นติเตียนได้ พึงแผ่ไมตรีจิตในสัตว์ทั้งหลายว่า **ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุขมีความเกษม มีตนถึงความสุขเถิด** สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ เป็นผู้สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ผอมหรือพี และสัตว์เหล่าใดมีกายยาวหรือใหญ่ ผอมหรือพี และสัตว์เหล่าใดมีกายยาวหรือใหญ่ปานกลางหรือสั้น ที่เราเห็นแล้วหรือมิได้เห็น อยู่ในที่ไกลหรือที่ใกล้ ที่เกิดแล้วหรือแสวงหาที่เกิด ขอสัตว์ทั้งหมดนั้น จงเป็นผู้มีตนถึงความสุขเถิด สัตว์อื่นไม่พึงข่มขู่สัตว์อื่น ไม่พึงดูหมิ่นอะไรเขาในที่ไหน ๆ ไม่พึงปรารถนาทุกข์แก่กันและกัน เพราะความกริ้วโกรธ เพราะความเคียดแค้น **มารดาถนอมบุตรคนเดียวผู้เกิดในตน แม้ด้วยการยอมสละชีวิตได้ ฉันใด**

กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ พึงเจริญเมตตามีในใจไม่มีประมาณในสัตว์ทั้งปวง แม้ฉันนั้น ก็กุลบุตรนั้น พึงเจริญเมตตามีในใจไม่มีประมาณไปในโลกทั้งสิ้น ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่คับแคบ ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู กุลบุตรผู้เจริญเมตตานั้นยืนอยู่ก็ดี เดินอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี พึงเป็นผู้ปราศจากความง่วงเหงาเพียงใด ก็พึงตั้งสตินี้ไว้เพียงนั้น **บัณฑิตทั้งหลายกล่าววิหารธรรมนี้ว่าเป็นพรหมวิหาร ในธรรมวินัยของพระอริยเจ้านี้ กุลบุตรผู้เจริญเมตตา ไม่เข้าไปอาศัยทิฏฐิ เป็นผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยทัสสนะ กำจัดความยินดีในกามทั้งหลายออกได้แล้ว ย่อมไม่ถึงความนอนในครรภ์โดยแท้แล**

กรณียเมตตสูตร จบ

ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานิ

ควรทำบุญอันนำสุขมาให้

... จาก สํ. สคาถวรรค อุปเนยยสูตร ข้อ ๗

ธมฺมํ จเร สุจริตํ

พึงประพฤติธรรมให้สุจริต

จาก ขุ คาถาธรรมบท

พุทธศาสนาในประเทศเนเธอร์แลนด์

. . . ประนอม ก้องสมุทร

สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตา

ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

จาก สํ. สคาถวรรค ชราสูตร ข้อ ๑๕๙

เรื่องพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ นี้ เข้าใจว่ามีผู้เขียนเล่ากันในที่ต่าง ๆ หลายแห่ง แต่เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องต่อเนื่องระยะยาวและยังคงดำเนินอยู่ ไม่อาจกล่าวได้ว่าจะยุติลงเมื่อใด เรื่องที่จะเล่าต่อไปนี้ ขอจับเนื้อเรื่องเอาตั้งแต่ระยะปี พ.ศ. ๒๕๐๖--๒๕๑๗

พุทธศาสนาจะเผยแพร่ไปยังเนเธอร์แลนด์แต่ครั้งใด ยังไม่อาจหาผู้รู้หรือหลักฐานอ้างอิงได้ จึงขอผ่านไปก่อน อย่างไรก็ดีในระยะ ๑๐ กว่าปีที่ล่วงมามีกิจการ สมาคมหรือสถาบันทางพุทธศาสนาหลายแห่ง บางสำนักก็ยังดำเนินงานต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน บางสำนักก็หยุดกิจการเลิกล้มไป แล้วก็มีสำนักใหม่ตั้งขึ้นอีก บางสำนักมีแต่ประธานคนเดียวไม่มีสมาชิก ส่วนใหญ่สำนักเหล่านี้เป็นเอกเทศต่อกัน ต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยร่วมกิจกรรมกัน มีผู้พยายามจะหาทางให้ดำเนินร่วมกัน แต่ไม่ปรากฏว่าประสบความสำเร็จ จึงยังต่างคนต่างดำเนินการกันไปสุดแต่ผู้นำของสำนัก

ข้าพเจ้าสังเกตว่า ชาวยุโรปที่สนใจในพุทธศาสนานั้น ส่วนใหญ่สนใจวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งพอใจที่จะเรียกว่า Meditation เป็นส่วนใหญ่ ในเนเธอร์แลนด์ก็เช่นกัน มีผู้สนใจหลายคน บางคนศึกษามาแล้วนำมาสอนคนอื่นที่อยากเรียนด้วย แต่ไม่อาจประเมินผลได้ว่าการเจริญกรรมฐานในประเทศนี้ได้รับผลสำเร็จตามแนวแห่งพุทธศาสนาหรือไม่

นับแต่รัฐบาลไทยได้จัดส่งพระธรรมทูตไปปฏิบัติงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศอังกฤษ จนต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้จัดตั้งวัดพุทธประทีปขึ้นที่กรุงลอนดอน ชาวยุโรปจากประเทศต่าง ๆ อาทิ สหพันธสาธารณรัฐเยอรมัน เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส รวมทั้งแคนาดาและสหรัฐอเมริกา สนใจนิมนต์พระไปแสดงปาฐกถาธรรม สอนกรรมฐานหรือเจริญภาวนา สัมนาตลอดจนทำพิธีเกี่ยวกับพุทธศาสนาเสมอ ปีละครั้งบ้าง ๒ ครั้งบ้าง สำหรับเนเธอร์แลนด์ระยะแรกก็ถือโอกาสที่พระได้รับนิมนต์ไปเยอรมัน แล้วนิมนต์ท่านต่อไปยังเนเธอร์แลนด์ ให้แสดงธรรมบ้าง สอนกรรมฐานบ้าง เป็นระยะ ๓ วันบ้าง ๗ วันบ้าง ๑๐ วันบ้าง สุดแต่ผู้นิมนต์ และปฏิบัติต่อเนื่องกันจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ในระยะปี พ.ศ. ๒๕๑๔ – ๒๕๑๖ มีชาวเนเธอร์แลนด์ที่เรียกตัวเองว่ากลุ่มคณะทำงานชาวพุทธ (Buddhist Working Group) นิมนต์พระมาแสดงปาฐกถาและสอนกรรมฐาน บ่อยเข้าบางระยะถึงหนึ่งหรือสองเดือนต่อครั้ง วิธีปฏิบัติก็ช่วยกันออกเงินซื้อตั๋วโดยสารเครื่องบินไปกลับถวายพระประมาณครั้งละ ๒๕๐ กิลเดอร์ และใช้วิธีติดต่อกับวัดพุทธประทีป ขอนิมนต์พระรูปหนึ่งบ้าง สองรูปบ้าง แต่ปัจจุบันการปฏิบัติเช่นนี้ก็เลิกราไปแล้ว

สมาคมและกิจกรรมทางพุทธศาสนาในเนเธอร์แลนด์ ที่ข้าพเจ้าลองสำรวจดู ได้ดังนี้

๑. Buddhist Society in the Netherlands มีสถานที่ติดต่ออยู่ในเมือง Bussum ได้รับคำบอกเล่าว่าตั้งมาแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ แรกทีเดียวเริ่มมาจากกลุ่มเล็กก่อนในกรุงเฮก เข้าใจว่าปัจจุบันสลายตัวไปแล้ว สมาชิกบางคนก็ไปเป็นสมาชิกสมาคมหรือกลุ่มอื่นต่อไป

๒. Foundation of Netherlands Buddhist Centre แรกตั้งก็มีสำนักงานอยู่ในกรุงเฮก ราวปี พ.ศ. ๒๕๑๐ – ๒๕๑๑ ทางศูนย์ได้รายงานการจัดตั้งมายังสถานทูต และต่อมาได้มีการติดต่อกับกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการของเรา และองค์การ พ.ส.ล. ที่กรุงเทพฯ แต่การติดต่อเป็นไปชั่วระยะหนึ่งแล้วก็ซบเซาไป ต่อมาศูนย์ย้ายสำนักงานไปตามเมืองต่าง ๆ เช่นเมือง Zwijndrecht เมือง Groningen กลุ่มนี้ได้รับคำบอกเล่าว่าเป็นกลุ่มกลาง ๆ พยายามจะรวบรวมผู้นับถือพุทธศาสนาเข้าดำเนินกิจกรรมด้วยกัน แต่ก็ไม่ประสบผลดี ว่ากันว่าศูนย์ยังคงดำเนินงานอยู่และจัดให้มีการพบปะกันปีละครั้ง

๓. Dutch Circle Friends of Buddhists มีสำนักงานอยู่ในกรุงเฮก ประธานเป็นข้าราชการกระทรวงกิจการสังคม ไม่มีรายละเอียดว่าตั้งเมื่อใด ทราบว่าขณะนี้เลิกกิจการไปแล้ว

๔. Buddhist Institute มีสำนักงานอยู่ในกรุงเฮก มีนาย J. Bloemsma เป็นประธาน ท่านผู้นี้อายุ ๗๐ ปีเศษ สถาบันมีห้องสมุด ซึ่งรวบรวมหนังสือและศิลปวัตถุหลายอย่าง โดยเฉพาะหนังสือมีมากมาย สำนักงาน

มีการติดต่อกับองค์การ พ.ส.ล. ที่กรุงเทพฯ ประธานฯ เคยไปเมืองไทย เป็นที่น่าสังเกตว่าสถาบันนี้ไม่มีสมาชิกอื่น นอกจากประธานคนเดียว

๕. ในระยะปี พ.ศ. ๒๕๐๖–๒๕๐๙ คุณหญิงสายหยุด ดิษฐการภักดี ได้ทำการสอนวิปัสสนากรรมฐานแก่ชาวเนเธอร์แลนด์ผู้สนใจ ทราบว่ามีผู้สนใจมาศึกษาหลายคน โดยท่านให้ใช้ทำเนียบเอกอัครราชทูตเป็นสถานที่เจริญกรรมฐาน บุคคลเหล่านี้บางคนข้าพเจ้ายังเคยพบไปเข้าร่วมกลุ่มในข้อ ๖ และข้อ ๗

๖. **Buddhist Working Group** ดังได้เรียนมาข้างต้น ระยะปี พ.ศ. ๒๕๑๔–๒๕๑๖ มีชาวดัชท์หนุ่มคนหนึ่งได้ภริยาเป็นไทย และต่อมาสนใจในพุทธศาสนาร่วมกับชาวเนเธอร์แลนด์รุ่นผู้ใหญ่ที่สนใจในพุทธศาสนาอื่นๆ มีสมาชิกประมาณ ๕๐–๖๐ คน นิมนต์พระตรงมาจากลอนดอนเพื่อสอนกรรมฐานและแสดงปาฐกถาธรรม คราวละ ๒ วันบ้าง ๓–๔ วันบ้าง กลุ่มนี้ต่อมาสนใจใคร่จะให้มีวัดพุทธศาสนาแบบไทยขึ้น และได้จัดตั้งกลุ่มทำงานเพื่อการนี้ขึ้นเรียกชื่อว่า **Buddhist Working Group** ภายหลังได้สมาชิกคนไทยที่มีสามีเป็นคนดัชท์อื่น (ซึ่งอพยพตามสามีและปัจจุบันได้สัญชาติฮอลันดาตามสามีไปแล้ว) เพิ่มขึ้น กลุ่มนี้ พณฯ เอกอัครราชทูต ณ กรุงเฮกในสมัยนั้น เคยอนุเคราะห์ให้ชุมนุมเลี้ยงเพลพระและแสดงปาฐกถาธรรมที่ทำเนียบเอกอัครราชทูตหลายคราว ในเวลาเดียวกันก็เริ่มหาทุนรวบรวมไว้สร้างวัดในเนเธอร์แลนด์ การหาทุนสำหรับสร้างวัดนี้ทำมาได้ ๒–๓ ปี รวบรวมเงินได้เกือบ ๕,๐๐๐ กิลเดอร์ (ระยะแรกเงินกิลเดอร์มีค่าประมาณกิลเดอร์ละ ๕.๖๐ บาท แต่ต่อมาเพิ่มขึ้นเป็น ๗ และ ๘ บาทตามลำดับ) ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ทางกลุ่มได้ประมาณค่าใช้จ่ายสำหรับ

พระ ๒ องค์ และลูกศิษย์ ๑ คน ไว้ว่าจะต้องมีค่าใช้จ่ายเดือนละ ๑,๑๕๐ กิลเดอร์ เป็นค่าเช่าบ้านเสีย ๓๕๐ กิลเดอร์ ค่าภัตตาหาร ๔๕๐ กิลเดอร์ ส่วนที่เหลือเป็นค่าไฟฟ้า แก๊ส ค่าทำความอบอุ่น ค่าโทรศัพท์ และค่าประกันความเจ็บป่วย ฯลฯ ดังนั้นควรจะมีทุนเริ่มแรกอย่างน้อย ๖,๐๐๐ กิลเดอร์ ซึ่งพอใช้ได้ราว ๕ เดือน

ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ในกลางปี พ. ศ. ๒๕๑๔ ท่านเจ้าคุณ-พระธรรมโกศาจารย์ (อนุจารีเถร) เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี ซึ่งดำรงตำแหน่งหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๑ พร้อมด้วยคณะเดินทางไปดูการพระศาสนาในยุโรป เมื่อมาถึงกรุงเฮกได้มีการพูดถึงลู่ทางสร้างวัดในเนเธอร์แลนด์ กับเอกอัครราชทูต ณ กรุงเฮก (พณฯ ดร. สมปอง สุจริตกุล) ด้วย ในปีต่อมาท่านก็เดินทางไปยังกรุงเฮกอีกและแจ้งว่า ท่านได้จัดเตรียมพระทางกรุงเทพ ฯ ไว้แล้ว ๒ รูป แต่เนื่องจากกลุ่มทำงานทางเนเธอร์แลนด์ยังไม่พร้อม เพราะเพิ่งรวบรวมเงินได้เพียง ๕๐๐–๖๐๐ กิลเดอร์เท่านั้น สถานที่จะให้พระใช้เป็นสำนักสงฆ์ก็ยังหาเช่าไม่ได้ ในเมื่อเดือนหนึ่ง ๆ ค่าใช้จ่ายจะตก ๑,๑๕๐ กิลเดอร์เข้าไปแล้ว ประจวบกับท่านเจ้าคุณติดต่อตามมาว่า พระ ๒ องค์ที่เตรียมไว้ยังไปไม่ได้ เพราะจะต้องอบรมงานพระธรรมทูตเสียก่อน การสร้างวัดจึงต้องรอไป เรื่องนี้รู้สึกว่าท่านเจ้าคุณไม่สู้จะพอใจนัก โดยท่านเห็นว่าการส่งพระออกจากเมืองไทยไม่ได้ เป็นเพราะผู้ทรงอำนาจไม่ได้มาเห็นแถมไม่รู้จริง อันเป็นมลทินของงาน

ในกลางปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ภายหลังจากที่กลุ่มทำงานรวบรวมเงินได้เกือบ ๕,๐๐๐ กิลเดอร์ จึงได้มีการติดต่อนมัสการท่านเจ้าคุณทราบ ท่านตอบ

กลับมาว่า พร้อมที่จะส่งพระไปจำพรรษาในวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ แต่ยังมีความขลุกขลักทางกรุงเทพฯ กล่าวคือท่านผู้ใหญ่ (ทางฝ่ายสงฆ์) ไม่สู้จะสนใจนัก และยังติดขัดเรื่องหนังสือเดินทาง ถัดมาก็ยังมีปัญหาการขอรับการตรวจลงตราหนังสือเดินทางเข้าประเทศเนเธอร์แลนด์จากสถานทูตฯ ของประเทศนั้น เพราะสถานเอกอัครราชทูตเนเธอร์แลนด์ในกรุงเทพฯ ไม่ยอมประทับตราให้แม้จะขอเข้าประเทศเพียงระยะสั้น จนกว่าจะได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในเนเธอร์แลนด์ก่อน (เพราะระยะนี้สถานทูตทราบข่าวว่าจะมีการจัดตั้งวัดไทยขึ้นแล้ว การจะตรวจลงตราหนังสือเดินทางให้เข้าเมืองระยะยาวย่อมต้องการผู้ค้ำประกัน และจะต้องใช้เวลาโดยปกติประมาณ ๕–๖ เดือน) ไม่ทันใจท่านเจ้าคุณ เพราะท่านอยากจะทำให้เร็วที่สุด ท่านจึงส่งพระไปยังลอนดอนและขอรับการตรวจลงตราจากสถานทูตเนเธอร์แลนด์ที่กรุงลอนดอน แต่ก็ได้รับการตรวจลงตรา (วีซ่า) ให้พำนักอยู่ได้ชั่วคราว มีปัญหาต้องขอต่อยุ่งยากอีกในภายหลัง นอกจากปัญหาเรื่องวีซ่าแล้ว ยังมีปัญหาสถานที่ เพราะทางกลุ่มไม่ได้เตรียมการไว้ ด้วยทราบกระทันหัน

พระภิกษุ ๒ รูป คือ พระมหาธีระพันธุ์ เมตตาวิหารี พระไทย และพระสมุห์เพิ่ม อริยวํโส พระสัญชาติมาเลเซีย เดินทางถึงกรุงเฮกเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ระยะ ๑๗ วันแรก พระ ๒ รูปพำนักอยู่ที่บ้านหัวหน้ากลุ่มทำงานของชาวพุทธซึ่งเป็นชาวดัชท์ ภริยาเป็นคนไทยที่นครอัมสเตอร์ดัมแรกก็ว่าจะใช้สถานที่ของบุคคลผู้นี้ (ซึ่งอยากให้มีวัดไทยตรงกับความประสงค์ใคร่จะสร้างวัดของท่านเจ้าคุณ) เป็นที่จำพรรษาไปพลางก่อนระหว่างรอสถานที่

ที่เหมาะสม แต่มีความไม่เข้าใจกันบางประการ เอกอัครราชทูต ณ กรุงเฮก จึงนิมนต์และรับท่านไปพักที่ทำเนียบเอกอัครราชทูตในกรุงเฮกประมาณ ๑๔ วัน และติดต่อหาสถานที่จำพรรษาให้ท่าน ในที่สุดได้ติดต่อกับนาย Bloemsma ประธานของ Buddhist Institute นาย Bloemsma อนุเคราะห์ให้ใช้ห้องสมุดเป็นที่จำพรรษา พระ ๒ รูปจึงได้จำพรรษา ณ ห้องสมุดแห่งนั้น ภายหลังจึงได้ย้ายออกไปหาเช่าบ้านแขวงเมือง Waalwijk และได้ใช้สถานที่แห่งนี้เป็นสำนักสงฆ์ เมืองนี้อยู่ห่างจากกรุงเฮกลงไปทางใต้ราว ๑๐๐ กิโลเมตร

ส่วนกลุ่ม Buddhist Working Group ซึ่งสนใจอยากให้มีวัดไทยในเนเธอร์แลนด์ก็แยกทางไป จัดตั้งเป็น Netherlands Buddha–Dhamma Vihara ขึ้นอีก บางคราวก็นิมนต์พระจากลอนดอนไปเทศนาอย่างเดิม ต่อมานิมนต์พระอินโดเนเซียรูปหนึ่งมาประจำ มีสำนักงานอยู่ในนครอัมสเตอร์ดัม

๗. วัดธรรมสุจริตานุจารี หรือ Theravadin Buddhist Centre ตั้งอยู่ ณ 20 Talmastraat Waalwijk, N.B. พระสงฆ์ ๒ รูปที่ไป หาสถานที่ได้ ณ เมืองวาลเหวก ให้ชื่อสำนักสงฆ์แห่งนี้ว่า วัดธรรมสุจริตานุจารี ต่อมาตั้งกลุ่มชาวพุทธขึ้นกลุ่มหนึ่ง เรียกชื่อว่า Young Buddhist Association of the Netherlands ว่ากันว่ามีสมาชิกรวม ๑๐๐ คน ประธานเป็นชาวเนเธอร์แลนด์หนุ่ม เคยบวชที่วัดนี้ ๑ เดือน ผู้สนับสนุนวัดนี้จึงได้แก่กลุ่มคนไทยภริยาชาวดัชท์ร่วมกับกลุ่มชาวเนเธอร์แลนด์กลุ่มเล็ก ๆ วัดนี้บางทีก็เรียกชื่อว่า The Buddhist Temple บางทีก็เรียกว่า The Theravadin Buddhist Temple ตอนแรก ๆ ก็ได้อาศัยหญิงไทย ๒–๓ คนในบริเวณใกล้เคียงเป็นโยมอุปฐาก จัดของขบฉันถวาย แต่ต่อมาหญิงไทยภริยาชาวดัชท์จากเมืองอื่น (บางคนก็มาไกลเกินกว่า

๑๐๐ กิโลเมตร) มาช่วยผลัดกันอุปฐากพระในเรื่องของขบฉัน ด้วยสงสารท่านว่าไม่มีใครดูแลในระยะที่เนเธอร์แลนด์จำกัดน้ำมันเชื้อเพลิง พระสมุห์เพิ่มเกิดป่วยลงและประกันสุขภาพก็ยังไม่มีผลใช้บังคับ เพราะเพิ่งจัดทำเมื่อเริ่มเจ็บแต่ได้อาศัยหญิงไทยเหล่านี้คนหนึ่งช่วยเหลือ จึงรอดตัวไม่ต้องเสียค่าหมอแพงในที่สุดท่านสมุห์เพิ่มก็ต้องกลับไปรักษาตัวในมาเลเซียในกลางปี พ.ศ. ๒๕๑๗

เมืองวาลเหวก เป็นเมืองเล็ก ๆ ในจังหวัดนอร์คบราบัง (Noord Braban) บ้านที่เช่าทำเป็นสำนักสงฆ์ เป็นตึก ๒ ชั้น กับมีชั้นติดหลังคา (ที่ฝรั่งเรียกว่า ATTIC) อีกส่วนหนึ่งด้วย สงบเงียบ ชั้นล่างจัดเป็นโบสถ์พระท่านจำวัดชั้นบน ส่วนชั้นติดเพดานนั้น หากมีผู้ไปเรียนกรรมฐานก็นอนชั้นนั้น ต่อจากวัดก็เป็นบ้านชาวเนเธอร์แลนด์ติดต่อกันไปอีกหลายหน่วย บริเวณตึกด้านหน้าเป็นสนามเล็ก ๆ ของเทศบาล แต่ด้านหลังมีลาน ตึกเหล่านี้ชาวดัชท์เรียกว่าบ้าน แต่คนไทยเรียกว่าตึกแถว การที่ต้องหาสถานที่ไกลเช่นนี้ เพราะที่อยู่อาศัยในเนเธอร์แลนด์หาได้ยาก โดยเฉพาะบ้านที่ราคาค่าเช่าถูกอยู่ในความควบคุมของทางราชการ บ้านที่อยู่นอกการควบคุมก็มีราคาแพงมาก แต่บ้านที่อยู่ในความควบคุมส่วนมากจะเก็บไว้ให้ชาวเนเธอร์แลนด์ก่อน และยังมีไม่พอแก่ความต้องการของประชาชนด้วย

ภิกษุสงฆ์อยู่เมืองหนาวอย่างเนเธอร์แลนด์นี้ค่อนข้างลำบาก ด้วยอากาศหนาวและลมแรงกับมีฝนตกอยู่ตลอดปี เมื่อท่านถูกจำกัดในการนุ่งห่มแต่งตัวอย่างคนธรรมดา เช่น สวมหมวก สวมรองเท้าหุ้มส้นไม่ได้ การไปไหนมาไหนก็ย่อมลำบากเพราะดินฟ้าอากาศไม่อำนวย อาจเจ็บป่วยลงได้ง่าย เว้นแต่ท่านจะมีพาหนะรถยนต์มารับ–ส่ง หากท่านสุขภาพไม่ดีก็ยิ่งลำบาก เพราะค่า

ใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลแพงมาก (ค่าห้องพักในโรงพยาบาลวันละเกินกว่า ๒๐๐ กิลเดอร์ หรือเกินกว่า ๑,๖๐๐ บาทขึ้นไป ถ้าอยู่ห้องเดี่ยวยิ่งแพงขึ้นไปอีก) ประชาชนโดยทั่วไปจึงต้องประกันสุขภาพ กิจกรรมเผยแพร่พุทธศาสนาจึงอยู่ในวงเขตจำกัดไปในตัว เพราะท่านต้องอาศัยคนอื่น หรือมิฉะนั้นก็ต้องมีผู้สนใจไปหาท่าน การเทศน์ก็มีปัญหาเรื่องภาษา ถ้าใช้ภาษาไทยก็ให้คนไทยจำนวนหนึ่งฟัง ใช้ภาษาอังกฤษก็มีคนไม่มากฟังเข้าใจ ถ้าจะให้รู้เรื่องกันก็ต้องแปลเป็นภาษาดัชท์อีกทีหนึ่ง เพราะคนส่วนใหญ่ฟังเข้าใจ คนที่จะทำได้ก็ต้องรู้ภาษาดีทั้งภาษาไทยและภาษาดัชท์ หรือภาษาอังกฤษและภาษาดัชท์ ซึ่งหาคนว่างช่วยท่านได้ยาก ตกลงการสร้างวัดอาจเป็นเพียงให้มีวัดขึ้น จะทำการเผยแพร่พุทธศาสนาก็อยู่ในวงจำกัด เนื่องด้วยมีความไม่สะดวกบางประการดังข้างต้น

ขอย้อนกล่าวถึงการเตรียมการจัดตั้งวัดสักเล็กน้อย บ้านที่เช่าทำเป็นวัดหรือสำนักสงฆ์นั้น ก่อนพระจะเข้าไปพำนักได้ ก็ต้องจัดการตกแต่งเป็นการใหญ่ เพราะบ้านที่เช่าเป็นบ้านเปล่า ภายในไม่มีอะไรเลย จะต้องทำการปิดฝาผนังด้วยกระดาษ ต้องปูพรม ต้องทำม่านหน้าต่าง ต้องติดตั้งโคมไฟฟ้าตามห้องต่าง ๆ เพราะบ้านมีแต่สายไฟฟ้าต่อไว้เท่านั้น หามีโคมให้ไม่ ต้องจัดหาเครื่องเรือน ได้แก่โต๊ะเก้าอี้สำหรับพระและแขกผู้ไปมา เตียงนอน รวมตลอดทั้งเข้าของใช้จำเป็นอื่น ๆ เช่น ถ้วยชาม ฯลฯ การจัดหาของเหล่านี้ หญิงไทยบางท่านที่มีฐานะดีหรือพอมีอันจะกินช่วยกันบริจาค กว่าจะเป็นรูปเป็นร่างอยู่อาศัยได้ ก็สิ้นเงินไปประมาณ ๗๐๐๐–๘๐๐๐ กิลเดอร์ เมื่อกล่าวถึงเรื่องการจัดเตรียมแล้ว ควรจะได้เล่าถึงรายได้ของวัดด้วย โดยปกติวัดมีรายได้จากผู้บริจาครายเดือนมากบ้าง

น้อยบ้าง เดือนละ ๓๐–๔๐ รายเศษ เป็นเงินเดือนละประมาณระหว่าง ๘๐๐–๑,๐๐๐ กิลเดอร์เศษ ถ้ามีรายจ่ายจรท่านก็ต้องบอกบุญไปยังบรรดาญาติโยมและสมาชิกยุวพุทธ ฯ เหล่านั้น นอกจากรายได้จากผู้บริจาครายเดือน ท่านก็จัดให้มีการทำบุญตามเทศกาลต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ วิสาขะบูชา มาฆะบูชา เข้าพรรษา ตักบาตรเทโว เป็นต้น จัดคราวหนึ่ง ๆ ก็มีผู้ไปร่วมบริจาคเงินกันทำให้ได้รับเงินบริจาคพิเศษอีกคราวละหลายร้อยกิลเดอร์

ในส่วนกิจกรรมของวัดท่านจัดทำรายการของวัดไว้ว่า ทุกวันเสาร์ท่านจัดสอนกรรมฐานและเทศน์เป็นภาษาอังกฤษ วันอาทิตย์มีบรรยายความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นภาษาอังกฤษ ไทย และดัชท์ โดยมีผู้บรรยายหลายท่าน (ทั้งพระและคฤหัสถ์) วันธรรมดามีอภิปรายปัญหาธรรมและสอนกรรมฐานสำหรับผู้สนใจ อนึ่ง วัดได้จัดทำหนังสือราย ๒ เดือนออกจำหน่ายแก่สมาชิกและผู้สนใจ โดยปกติพระท่านจะอยู่ประจำที่วัดไม่ค่อยจะได้ไปนอกสถานที่บ่อยนัก นาน ๆ จึงจะมีผู้นิมนต์ไปครั้งหนึ่ง ยิ่งฤดูหนาวท่านก็ยิ่งไม่สะดวกในการเดินทาง เว้นแต่จะมีพาหนะให้ท่านดังกล่าวแล้วข้างต้น อย่างไรก็ดีทราบว่ามีผู้ไปขอเรียนกรรมฐานจากท่านเป็นครั้งคราวบ้างเหมือนกัน

ภายหลังจากท่านสมุห์เพิ่มกลับไปแล้ว ท่านเจ้าคุณธรรมโกศาจารย์ยังจัดหาพระไปแทนรูปหนึ่ง กับได้ลูกศิษย์ไปคนหนึ่งด้วย แต่กว่าจะสามารถขอวีซ่าเข้าประเทศเนเธอร์แลนด์ได้ก็ทุลักทุเลเต็มที จนแทบจะมาเข้าพรรษาไม่ทัน ในที่สุดท่านต้องมาเข้าพรรษาหลัง (ช้ากว่าพรรษาปกติไป ๑ เดือน) การที่มีพระอยู่ประจำ ๒ องค์ ก็นับว่าเป็นการดี อย่างน้อยท่านสามารถปลงอาบัติได้ และมีลูกศิษย์มาปรนนิบัติพระก็ยิ่งดีขึ้น เพราะทำศีลของท่านสมบูรณ์ขึ้น แต่ใน

เวลาเดียวกันก็เพิ่มภาระค่าใช้จ่าย ซึ่งต้องกระทบกระเทือนไปถึงญาติโยมต่อไปอีก เพราะวัดไม่มีรายได้อื่นใด นอกจากการบริจาคของญาติโยม

นอกจากสมาคม สถาบัน และวัดทางพุทธศาสนาข้างต้น ข้าพเจ้าทราบว่ายังมีชมรมทางพุทธอื่น อาทิ แบบธิเบต และแบบเซ็น แต่ไม่ทราบชื่อและสำนักงานแน่นอนจึงมิได้เขียนถึง

ตามที่ข้าพเจ้าลองรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาในเนเธอร์แลนด์มานี้พอสังเกตได้ว่า กิจกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในประเทศนี้ค่อนข้างจะกระท่อนกระแท่น แม้จะมีสมาคมสถาบันและกิจกรรมมาแล้ว และกำลังดำเนินอยู่ก็ดีก็ยังไม่อยู่ในฐานะที่จะดำเนินงานร่วมกันได้ ยังต่างคนต่างอยู่เหมือนเมื่อ ๑๐ ปีมาแล้ว แม้จะมีการตั้งวัดขึ้นแล้วก็ยังคงอยู่ในสถานะคล้ายคลึงกัน ต่างคนต่างอยู่ความสำเร็จของวัดในการเผยแพร่สัจจธรรมในพุทธศาสนาจะเป็นไปด้วยดีก็ขึ้นอยู่อยู่กับทั้งทางวัดและฆราวาสจะสามารถดำเนินการให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลแก่กันได้เพียงไร แม้วัดจะตั้งมาเกือบปีแล้ว ก็ยังยากที่จะประเมินผลได้ถูกต้อง จึงขอยุติเรื่องไว้เพียงนี้

ที่สุดแห่งบทความนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนที่ดีแก่แม่ผู้ฝักใฝ่ในสัจจธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม่ซึ่งเป็นที่รักยิ่งของข้าพเจ้าและลูก ๆ ทุกคน และหากมีข้อบกพร่องประการใด ขอได้โปรดประทานอภัยแก่ข้าพเจ้าผู้รู้น้อยด้วย.

ประนอม ก้องสมุทร

กรุงเฮก

๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๗

ปุญฺญํ โจเรหิ ทูหรํ

บุญอันโจรนำไปไม่ได้

จาก สํ. สคาถวรรค อชรสาสูตร ข้อ ๑๖๑

คำนำ

ในการฌาปนกิจศพ นางอภิรักษ์จรรยา (นุ่ม ก้องสมุทร) ภรรยาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าตั้งใจไว้ว่า จะพิมพ์เรื่องที่ข้าพเจ้าเคยเขียนและเคยแปลไว้อย่างละเรื่อง เพื่ออภินันทนาการแก่ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพที่กรุณาให้เกียรติมาในงานนี้

เรื่องเขียน ข้าพเจ้าเลือกเรื่องที่ได้เคยเขียนไว้แต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ คือเรื่อง "**ไปอเมริกาและยุโรป**" เรื่องนี้เป็นจดหมายเปิดผนึก มี ๒ ตอน คือ "**ไปอเมริกา**" ตอนหนึ่ง และ "**ไปยุโรป**" ตอนหนึ่ง ข้าพเจ้าตัดตอน "**ไปอเมริกา**" ออกเสีย โดยที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านน้อยไป เพราะเป็นการไปดูงานการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ จึงพิมพ์แต่ตอน "**ไปยุโรป**" ในการไปยุโรปคราวนี้ เผอิญอยู่ในระยะโรงเรียนปิดภาคฤดูร้อน จึงได้ดูงานเพียง ๒–๓ แห่ง นอกนั้นใช้เวลาที่เหลือไปชมพิพิธภัณฑ์ โบราณสถานสวนสาธารณะ และพระราชวังเป็นต้น ซึ่งท่านที่ยังไม่เคยไปจะได้รับความรู้พอสมควร มีท่านผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง ได้อ่านหนังสือของข้าพเจ้า ถามว่า คำว่า "**ท่านขุน**" ในจดหมายนั้นหมายถึงใคร ข้าพเจ้าเรียนตอบท่านว่า หมายถึง **ท่านขุนศึกษากรรมพิเศษ** ศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งรักษาการแทนข้าพเจ้าในระหว่างที่ข้าพเจ้าไปต่างประเทศในปีนั้น

เรื่องแปล ข้าพเจ้าเลือกเรื่อง "**เหตุการณ์ที่พระราชวังแวร์ซายส์**" ที่เคยแปลและนำลงในหนังสือ "**ท่องไปในมหาอาณาจักรอันเร้นลับมหัศจรรย์**" เล่ม ๓ ของอภิธรรมมูลนิธิ ความจริงแล้วข้าพเจ้าไม่สันทัดในการแปลนัก หากแต่วันหนึ่งอาจารย์บุญมี เมธางกูร ประธานกรรมการอภิธรรมมูลนิธิ วัดพระเชตุพน นำหนังสือชื่อ "Psychic Visits to the Past" มาขอให้ข้าพเจ้าช่วยแปล เพื่อรวบรวมพิมพ์เป็นเล่มออกจำหน่าย นำเงินรายได้บำรุงอภิธรรมมูลนิธิ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการกุศล ไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ อ่านดูแล้วเห็นว่าพอจะแปลได้ จึงรับแปลให้ รวมเรื่องที่แปลแล้ว ๗-๘ เรื่อง และอภิธรรมมูลนิธิได้นำไปรวมกับเรื่องของท่านผู้อื่น พิมพ์ออกจำหน่ายแล้วรวม ๗ เล่ม

อนึ่ง โดยเหตุที่ข้าพเจ้ามิใช่นักเขียนหรือนักแปลหนังสืออาชีพ ฉะนั้นหากมีข้อความหรือถ้อยคำสำนวนใดคลาดเคลื่อน ขาดตกบกพร่องไม่ดีพอ ก็ได้โปรดอภัยให้ด้วย

(ขุนอภิรักษ์จรรยา)

๑๘๐ อาคารพิบูลวัฒนา

ถนนพระราม ๖

" เมื่อข้าพเจ้าไปยุโรป "

และ

" เหตุการณ์ที่พระราชวังแวร์ซาย "

. . . ขุนอภิรักษ์จรรยา

ตฺถตฺตานํ นิเวเสยฺย ยถา ภูริ ปวฑฺฒติ

ปัญญาย่อมเจริญด้วยประการใด ควรตั้งตนไว้โดยประการนั้น

จาก ขุ. คาถาธรรมบท ข้อ ๓๐

ฉบับที่ ๑

London

๑๓ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ผมถึง ลอนดอน เมื่อวานนี้แล้ว ผมขอเล่าถึงระหว่างเดินทางจากนิวยอร์คมา ลอนดอน เพียงเล็กน้อย ขณะเวลาที่เรือบินชื่อเพรสิเด้นท์ (President) ของบริษัท P.A.A. ออกจากนิวยอร์ค เวลา ๑๖.๐๐ น. นั้น อากาศกำลังร้อนจัดเหมือนกับหน้าร้อนของเมืองไทยเราไม่มีผิด พอเจ้าหน้าที่บนเรือบินเขาเลี้ยงอาหารเย็นเสร็จ ก็พอดีเวลา ๒๐.๐๐ น. เริ่มมืด อากาศชักเย็น อาหารมื้อนี้ดูพิเศษกว่าทุก ๆ มื้อที่ผมผ่านมา คือมีเหล้า เบียร์ ให้เลือกรับประทาน แจกบุหรี่ตราอูฐ (Camel) คนละซอง แล้วยังแถมเหล้าองุ่น (Wine) แก่ผู้โดยสารอีกคนละขวด หญิงรับใช้ (Hostess) เอาใจใส่โดยทั่วถึงกันทุกผู้โดยสาร พอเวลา ๒๑.๓๐ น. ขณะที่เรือบินบินอยู่เหนือมหาสมุทร Atlantic ผมก็หลับแล้วมาตื่นเอา ๒๔.๐๐ น. พอดี เดินไปเข้าห้อง Rest Room อากาศเริ่มหนาวจัด ผมรู้สึกชักกระหายน้ำก็เดินไปข้างท้ายเรือบินขอเครื่องดื่มหรือน้ำเย็นรับประทานสักประเดี๋ยวก็กลับมาที่นั่ง พอมาถึงที่นั่ง ผ้าห่มนอน (Blanket) ที่เขาแจกให้

นั้นหายไปเสียแล้ว ดู ๆ แล้วก็นึกขำ เพราะผ้าห่มนอนเขาก็แจกผู้โดยสารทุกคน ทำไมจึงหายไปได้ ผมเดาว่า เพราะอากาศบนเรือบินที่บินสูงเหนือเมฆกำลังหนาวจัด ผ้าห่มผืนเดียวไม่พอคุ้มหนาว ใครคนหนึ่งเลยถือโอกาสหยิบไปเสียเฉย ๆ ผมก็เดินไปบอก Hostess เขาว่ามีผ้าห่มเหลืออีกไหม ขอโทษเถอะ ของผมถูกนักเลงเอาไปเสียแล้ว สักประเดี๋ยวแกก็ไปหามาให้ผมใหม่ พอได้บรรเทาความหนาวไปได้ ต่อมาอีกพักใหญ่ผมหลับ ๆ ตื่น ๆ พอเวลา ๑.๐๐ น. ท้องฟ้าก็สว่าง ชักสงสัย ว่าจะเดือนหงายก็ใช่ที่ เพราะมันสว่างผิดธรรมดา หรือว่านาฬิกาของผมจะหยุดเดินเสียกระมัง สักประเดี๋ยว Hostess เดินผ่านมา ผมก็ถามเธอว่าเวลาเท่าใด เธอตอบว่าเวลาที่ลอนดอน ขณะนี้ ๖.๓๐ น. แล้ว อีก ๒ ชั่วโมงกว่า ๆ ก็จะถึงลอนดอน แต่เวลาที่นิวยอร์เพียง ๑.๓๐ น. เป็นอันทราบได้ว่าเวลาที่ลอนดอนเร็วกว่านิวยอร์ค ๕ ชั่วโมง คืนวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๔๙๘ มี ๗ ชั่วโมงเท่านั้น หายไปเสียเฉย ๆ ๕ ชั่วโมง

เรือบินเพรสิเด้นท์ถึงสนามบินลอนดอนเอาเมื่อ ๙.๓๐ น. ลงไป-สนามบิน กว่าเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองศุลกากรจะตรวจผ่านผู้โดยสารทุกคนก็กินเวลานาน แล้วนั่งรถของบริษัทการบินเข้าไปในเมือง เขาก็ยังเก็บสตางค์เราคนละ ๕ ชิลลิง (ราว ๑๕ บาท) ทางระหว่างสนามบินเข้าไปในเมืองนั้นคล้าย ๆ กับทางจากดอนเมืองเข้ากรุงเทพ ฯ รถยนต์ก็แล่นช้าเหลือเกิน ผิดกับของอเมริกามาก ทางที่ผ่านไปก็มีแต่บ้าน ๒ ชั้นเก่า ๆ เสียแหละมาก นอกนั้นก็มีไร่ผักคล้าย ๆ หลักสี่ บางเขนของเรา รถยนต์ที่แล่นผ่านไปมาก็มีแต่รถรุ่นเก่า ๆ พอเข้าในเมืองดูยิ่งแล่นช้า กว่าจะถึงปลายทางกินเวลา ๑ ชั่วโมง พอลงจากรถใหญ่ก็จับแท็กซี่ไปยังโรงแรมต่อไปอีก พอเห็นแท็กซี่ของกรุงลอนดอนเข้าก็นึกแปลก

ใจว่าทำไมจึงมีรถเก่า ๆ รุ่นก่อนสงครามแทบทั้งนั้น มีรถยี่ห้อออสติน มอริสและวอกซ์ฮอลเสียโดยมาก และทาสีดำเหมือนกันหมด คนขับนั้นแต่งตัวเรียบร้อยและสุภาพดี

ครั้นมาถึง Hotel ที่ที่ผมต้องการพักให้ใกล้ ๆ สถานทูตไทยแถวแอชเบิร์นเพลส (Ashburn Place) ๗–๘ แห่ง มีคนอยู่เต็มไปหมด คนรถเขาก็ดี พาไปทุกแห่งและช่วยถามให้ก็ไม่ได้ เขาบอกว่าฤดูนี้เป็นฤดูร้อน (Summer) คนมาเที่ยวกันมาก ผมเลยบอกให้แกไปจอดที่สถานเอกอัครราชทูต เสียค่าแท็กซี่ไป ๕๐ บาท กับทิปอีก ๕ บาท แล้วเอากระเป๋าเดินทางลงเลยทีเดียว ตรงไปหา **คุณจีระ เจริญเลิศ** เลขานุการสถานทูตไทย (ซึ่งเป็นเพื่อนกับบุตรชายผม) ขอให้ช่วยจัดการหาให้ แกก็ช่วยโทรศัพท์ถามไปอีก ๔–๕ แห่ง ก็ไม่ได้อีก ในที่สุดแกก็เลยจัดให้ผมพักอยู่อีกห้องหนึ่งในตึกหลังเดียวกันกับแกอยู่ เป็นอันว่าหมดเดือดร้อนในเรื่องที่พักไปตอนหนึ่ง โดยเสียค่าที่พักเพียงคืนละ ๕๐ บาทเท่านั้น

อากาศที่ลอนดอนเวลานี้ กลางวันร้อนไม่มากนัก กลางคืนออกจะหนาวเล็กน้อย สบายกว่าที่นิวยอร์คหรือวอชิงตันมาก แต่กว่าจะมืดตกราว ๒๒.๐๐ น. และสว่างเอา ๕.๓๐ น. มีกลางคืนราว ๑๗ ชั่วโมงครึ่งเท่านั้น

มาวันนี้ ผมขอให้ **คุณจีระ เจริญเลิศ** พาไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของบริติชเคาซิล (British Council) เพื่อขอดูโรงเรียนบ้าง เขานัดตอนเย็น จะส่งข่าวไปให้ทราบยังที่พัก ออกจาก British Council แล้วเลยไปชมพิพิธภัณฑ์ (Natural History Museum) ซึ่งผมจะได้เรียนให้ทราบในฉบับหน้า

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๒

London

๑๔ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

พิพิธภัณฑ์สถาน (Natural History Museum) แห่งนี้ ตั้งอยู่ไม่ไกลจากสถานเอกอัครราชทูตไทยนัก เดินประมาณ ๖–๗ นาทีก็ถึง ตัวตึกสร้างเป็นแบบสมัยเก่าสวยงามดี มีบริเวณสนามหญ้าและต้นไม้สำหรับนั่งพักร่มรื่น พอเข้าไปถึงด้านในของตัวตึกชั้นล่าง ก็มีช้างขนาดเท่าของจริงอยู่ ๔ เชือก เขาสตัฟฟ์ (Stuff) ไว้ เชือกหนึ่งนั้นใหญ่ มีงายาวประมาณ ๑ เมตร รูปร่างเป็นช้างอาฟริกา เขาแบ่งที่เก็บของต่าง ๆ ออกเป็น ๓ แบบ เหมือนการจัดและการแบ่งในพิพิธภัณฑ์ที่วอชิงตัน ผมเข้าใจว่าที่วอชิงตัน อาจจะเรียนแบบไปจากกรุงลอนดอนก็เป็นได้ เพราะพิพิธภัณฑ์ของกรุงลอนดอนเก่ากว่ามาก มีของที่น่าสนใจและแปลกกว่าพิพิธภัณฑ์ที่วอชิงตันอยู่ ๓ อย่าง คือ ประเภทแร่ ที่พิพิธภัณฑ์นี้มีมากกว่าของวอชิงตัน มีตัวอย่างแร่ทองคำ เงิน ทองคำขาว (Platinum) เพชร – พลอย ทั้งที่เจียระไนแล้วและยังมิได้เจียระไน ทองคำขาวนั้นฝรั่งเขานิยมใช้กัน ราคาแพงกว่าทองคำในเมืองไทย ห้องแสดงประเภทแร่นี้ดูจะใหญ่เท่าห้องประชุมของกระทรวงศึกษาธิการ อีกอย่างหนึ่งคือสัตว์ มีโครงกระดูกลิงยักษ์โบราณอยู่ ๒–๓ ตัวใหญ่โตมาก ถ้าเทียบถึงความใหญ่ ผมว่าจะใหญ่กว่าคนในปัจจุบันนี้สัก ๒ เท่าตัว ลิงอย่างนี้ถ้าเราเจอในป่าต้องวิ่งหนี ความดุร้ายคงไม่ต่างกับเสือเท่าไรนัก

อีกอย่างหนึ่งคือประเภทพืช มีตอไม้ใหญ่มีอายุถึง ๑๓๓๕ ปี และโค่นลงมาได้ประมาณ ๘๐ ปีเศษแล้ว ต้นใหญ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางราว ๖ เมตร สูงเกือบ ๒ เส้น ตอนี้เอามาจากรัฐคาลิฟอร์เนีย (California) ในสหรัฐอเมริกา เป็นประเภทไม้เนื้อแข็งเรียกว่า Red – Wood ดู ๆ ก็คล้ายกับไม้แดงของเรา เพราะผมเห็นเป็นไม้เนื้อแข็ง และสีก็เหมือนไม้แดง อื่น ๆ นอกจากนี้ก็ไม่มีอะไรแปลกกว่าที่ผมได้ดูมาแล้ว

เมื่อกลับมาแล้ว คุณจิระ ขับรถพาไปชมไฮด์ป๊าร์ค (Hyde–Park) และพระราชวังบั๊กกิ้งแฮม (Buckingham)

ไฮด์ป๊าร์ค (Hyde–Pack) นี้ เป็นที่รู้จักกันทั่วไป ประชาชนมักจะไปพักผ่อนหย่อนใจ ไม่ว่าเวลากลางวันและกลางคืน เป็นที่สำหรับนัดพบกันได้อย่างดีแห่งหนึ่ง และเป็นที่นักการเมืองมาพูดชุมนุมกันที่นี่ เราจึงเรียกกันว่าพูดไฮด์ป๊าร์คกันจนติดปาก ไฮด์ป๊าร์คมีบริเวณใหญ่โตกว้างขวางกว่าสวนลุมพินีของเรา มีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่น มีเก้าอี้สนามตั้งอยู่เรียงรายน่าเที่ยว รถยนต์แล่นผ่านเข้าไปได้เป็นบางส่วน ผมผ่าน ๆ ไปก็ดูเขาน่าจะเพลิดเพลินใจกันดี เพราะเห็นชายหญิงเขานั่งจับคู่สนทนา หยอกล้อกัน บางคู่ทำเกินกว่าหยอกล้อถึงกอดจูบกันซึ่งคนไทยเราไม่กล้าทำเช่นนั้น

พระราชวัง Buckingham อยู่ไม่ไกลจาก Hyde – Park เท่าไรนัก มีประชาชนไปนั่งเล่นที่ลานหน้าพระราชวังมากเหมือนกัน ที่ลานหน้าพระราชวังนี้คล้ายกับพระราชวังดุสิต แต่จะแคบกว่าของเรา ถ้าจะเทียบความสวยงามกันแล้ว ผมว่าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทของเราจะสวยมากทีเดียว แต่น่าเสียดาย

ที่พระที่นั่งจักรีไปตั้งอยู่เสียภายในกำแพงพระราชวัง ถ้าได้ตั้งอยู่อย่างพระที่นั่ง-อนันตสมาคม และมีลานหน้าพระราชวังแบบนั้น พระราชวัง Buckingham จะทำอะไรไม่ได้เลย แต่มีแปลกอยู่อย่างหนึ่ง คือทหารรักษาวังของเขาแต่งตัวเต็มยศสวย เสื้อสักหลาดสีแดง หมวกพุ่มขนสัตว์สีดำ เดินแบกปืนอยู่ไปมา ดูเป็นสง่าน่าดูยิ่งนัก

ผมกลับมาถึงที่พักเกือบ ๑๘.๐๐ น. พอสักประเดี๋ยวก็มีจดหมายฉบับหนึ่งใส่ซองยาวมาเสียบไว้ที่ประตู รีบลงไปรับมาอ่านดูได้ความว่ามาจาก บริติสเคาซิล (Britist Council) เขานัดให้ไปเยี่ยมโรงเรียนในวันที่ ๑๔ และ ๑๕ กรกฎาคม และจะส่งรถมารับเวลา ๙.๒๕ น. ทั้งสองวันโดยให้ พันเอกเปอร์รี่ (Perry) เป็นผู้นำไป ผมดีใจมากที่ได้รับความสะดวกและรวดเร็วโดยไม่นึกฝันเช่นนี้

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๓

London

๑๕ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ผมได้มีโอกาศไปดูโรงเรียนในกรุงลอนดอนอยู่ ๒ วัน คือ เมื่อวันวานนี้กับวันนี้ พันเอก Perry ไปรับและส่งตรงตามกำหนดเวลา พันเอก Perry เป็นข้าราชการบำนาญ เดิมเป็นนายทหารประจำอยู่ในอินเดีย โรงเรียนไปดูวันแรกออกจะไกล แกขับรถจากที่พักกว่าจะถึงใช้เวลาเกือบ ๑ ชั่วโมง ทางที่ไปผ่านตึกรัฐสภา (House of Parliament) ข้ามแม่น้ำเทมส์ (Thames) และผ่าน Tower Bridge ถนนในกรุงลอนดอนออกจะคับแคบและยวดยานมาก ต้องเสียเวลาตอนผ่านตามแยกต่าง ๆ หลายสิบแห่งกว่าจะถึงโรงเรียน แห่งแรกชื่อ Elizabeth Handsburry Nursery แห่งที่สองชื่อ Susan Lowrence Junior School อยู่บริเวณติด ๆ กัน เขาจัดชั้นดังนี้

(๑)	Nursery	อายุ ๒ ถึง ๕ ปี
(๒)	Infants	อายุ ๕ ถึง ๗ เรียน ๔ ปี
(๓)	Junior	อายุ ๗ ถึง ๑๑ เรียน ๔ ปี
(๔)	Secondary School	อายุ ๗ ถึง ๑๕ เรียน ๔ ปี

Nursery นั้นไม่มีการเรียนอ่าน–เขียน เท่ากับรับจ้างเลี้ยงเด็กไว้มากกว่า โรงเรียนมีนักเรียน ๘๐ คน ครู ๓ คนทั้งครูใหญ่ นางพยาบาล ๓ คน และนางพยาบาลฝึกหัด ๓ คน เด็กที่มาเข้าโรงเรียน ๓ ปีแล้ว จึงจะมีการเรียนอ่านเขียนบ้าง ตามปกติก็ให้เล่นไปตามถนัด ให้ออกกำลังกายบ้าง รับประทานกลางวันแล้วก็ให้นอนเสีย ๑ ชั่วโมง พออายุเข้าปีที่ ๕ ก็ส่งให้แผนกเด็กเล็ก (Infants) แผนกนี้ดูคล้ายกับอนุบาลหรือ Kindergarten ต่อจากชั้นเด็กเล็ก

ก็ไปเข้า Junior ชั้นนี้น่าจะเทียบได้กับชั้นประถมของเรา แต่ดูจะสูงกว่าเล็กน้อย

เด็กอังกฤษต้องเข้าโรงเรียนแต่อายุ ๕ ปี จนถึงย่างเข้าปีที่ ๑๕ ดังนั้นแม้แต่จะเรียนจบจาก Junior Shcool แล้วก็ยังไม่พ้นเกณฑ์บังคับ จะต้องไปเรียนต่อที่ Secondary School อีก ในชั้นของ Secondary มีวิชาอาชีวศึกษาควบไปด้วยเช่น วิชาช่างไม้ ช่างโลหะ การช่าง การเรือน บัญชี – พิมพ์ดีด เป็นต้น ชั้น Secondary ถ้าเรียนจบควรจะเทียบเท่ามัธยมปีที่ ๖ ของเรา ผู้ที่เรียนดีจะไปต่อมหาวิทยาลัยจะต้องผ่านแกรมม่าสกูล (Grammar School) อีก ๒ ปี ผู้ที่เรียนไม่ใคร่ดีก็ต้องแยกไปเรียนทางอาชีวศึกษา (Technical College)

ใน Secondary School เขามีโรงเรียนทั้งสหศึกษา และแยกเป็นชายหรือหญิงโดยเฉพาะ ซึ่งตามแต่ผู้ปกครองจะชอบให้เรียนในโรงเรียนประเภทไหน

นักเรียนอังกฤษ รู้สึกว่าสุภาพเรียบร้อยกว่านักเรียนในอเมริกา มีระเบียบวินัยดี ดูคล้าย ๆ โรงเรียนมัธยมในกรุงเทพ ฯ ของเรามาก ขณะเมื่อผมไปเยี่ยม Susan Lawrence Junior School นั้น Mr. Howell ครูใหญ่ มีธุระที่จะต้องไปรับรองแขกชาวรัสเซียอีก ๑๕ คน มาเยี่ยมโรงเรียนเหมือนกัน ได้ขอตัวผมชั่วคราวและมอบให้ครูน้อยคนหนึ่ง มียศทางทหารเป็นพันตรี พาไปดูห้องเรียนทุก ๆ ชั้น พอย่างเข้าไปในชั้น นักเรียนลุกขึ้นทำความเคารพพร้อมกันทันที และบางชั้นครูประจำชั้นก็บอกทำความเคารพ ผมก็รู้สึกประหลาดใจ

เมื่อแขกชาวรัสเซียมาเยี่ยมกลับไปแล้ว Mr. Howell ครูใหญ่ก็กลับมาหาผม เชิญรับประทานอาหารกลางวันด้วย เสร็จแล้วตอนบ่ายจึงพาไปดูแผนกเด็กเล็ก (Infants) แผนกนี้เขาก็มีครูใหญ่ต่างหาก แต่สถานที่ใช้รวมกัน

ตำแหน่งครูใหญ่ หรืออาจารย์ใหญ่ในอังกฤษเขาเรียก Headmaster แต่ในอเมริกาเรียก Principal

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๕ ผมจึงไปดู Secondary School มี Mr. Woodland เป็นครูใหญ่ เมื่อไปถึง โรงเรียนยังไม่เข้าเรียน โรงเรียนเขาเปิดสาย คือเปิด ๙.๓๐ น. เลิก ๑๖.๑๕ น. ความจริงก็สมควร เพราะกว่าจะมืดถึง ๒๒.๐๐ น.

ก่อนเข้าเรียนนักเรียนต้องเข้าห้องประชุมก่อน ครูใหญ่แนะนำให้นักเรียนรู้จักผม แล้วนำสวดมนต์ตามพิธีศาสนาของเขา จบแล้วจึงแยกเข้าห้องเรียน

โรงเรียนในอังกฤษจะปิดภาคเรียนฤดูร้อน ในวันที่ ๒๒ นี้ (๕ สัปดาห์) ไปเปิดเอาวันที่ ๑ กันยายน ซึ่งเป็นต้นปีการศึกษา (ตรงกับของอเมริกา)

โรงเรียนต่าง ๆ ดังกล่าวมา ไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียน ค่าธรรมเนียมหนังสือเรียนก็ไม่ต้องเสีย เสียแต่ค่าอาหารกลางวันคนละ ๙ เพนนี (ประมาณ ๒ บาท) ถูกกว่าในอเมริกา ในอเมริกานั้น ค่าอาหารกลางวันของโรงเรียนในเมืองอย่างต่ำคนละ ๒๕ เซนต์ (ประมาณ ๕ บาท)

ในกรุงลอนดอน แบ่งการศึกษาออกเป็น ๙ เขต ๆ หนึ่ง ๆ มีข้าหลวงตรวจการ (Her Majesty's Inspector)

เงินเดือนของครูเขาตั้งต้นจากปีละ ๔๕๐ ปอนด์ หรือเดือนละ ๓๗ ปอนด์ครึ่ง (ประมาณ ๒,๒๐๐ บาท) ถ้าเป็นครูประจำชั้นก็ขึ้นไปได้จนถึงปีละ ๗๒๕ ปอนด์เต็มขั้น ถ้าจะเทียบกับอเมริกาแล้ว เงินเดือนครูของอังกฤษยังถูกกว่าของอเมริกามาก และถ้าจะเทียบถึงการครองชีพในอังกฤษกับอเมริกา เห็นจะพอ ๆ กัน บางอย่างในอังกฤษดูเหมือนจะแพงกว่าเสียอีก

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๔

London

๑๖ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ผมมีเวลา ๒ วัน ก็หาโอกาสไปดูระบำและละครทั้ง ๒ วัน วันแรก คุณจีระ พาไปดูระบำบัลเล่ต์ (Ballet) ที่ Royal Festival Hall เป็นโรงละครใหญ่แห่งหนึ่ง แบบทันสมัยเกือบเท่าโรงมหรสพ Radio City ที่นิวยอร์ค ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเทมส์ (Thames) เขาลงมือแสดงเวลา ๑๙.๓๐ น. เลิก ๒๒.๒๐ น. ก่อนแสดงก็มีเวลาเดินเล่นภายในบริเวณ มีอาหารและเครื่องดื่มเสร็จ ภายในเขตโรงละคร มีที่จอดรถยนต์ให้ มีคนเฝ้า เก็บค่าเช่าถูกคันละ ๓ บาทเท่านั้น

การแสดงเขาแบ่งออกเป็น ๓ องก์ องก์หนึ่ง ๆ ราว ๔๕ นาที แล้วก็พักเสีย ๑๕ นาที ระหว่างพักก็ออกไปข้างนอกสูบบุหรี่ได้ หรือหาของว่างรับประทาน เวลาแสดงคนดูเงียบกริบไม่มีเสียงพูดกันเลย

Ballet เป็นระบำชนิดหนึ่ง ใช้ปลายเท้าเดิน เรียกว่าระบำปลายเท้าจะเหมาะกว่า ตัวละครเป็นใบ้ทั้งหมดไม่มีพูดเลย ใช้ภาษาใบ้ทั้งนั้นตลอดเรื่อง มีศิลปที่สำคัญอันหนึ่งก็คือ ต้องแสดงให้เข้ากับจังหวะดนตรี

พอละครเริ่มแสดง ดนตรีวงใหญ่ก็บรรเลงเพลงสรรเสริญบารมี ผู้ดูทุกคนลุกขึ้นยืน เป็นระเบียบเหมือนกับของเราบรรเลงเมื่อเวลาเลิก แต่เวลาเลิกของเขาไม่มีอะไร จบไปเฉย ๆ

อัตราค่าดู ตั้งแต่ ๑๕ บาท ไปจนถึง ๔๕ บาท เป็นอย่างสูง ผมไม่ใคร่รู้สึกสนุกอะไรมากนัก นอกจากจะนึกเสียว่าละครแบบนี้ ของเราไม่มีในเมืองไทยเท่านั้น

อีกโรงหนึ่งที่ดรูรี่เลน (Drury Lane) แสดงเรื่อง เดอะ คิงส์ แอนด์ ไอ (The King and I) เป็นเรื่องเกี่ยวกับเมืองไทยเสียด้วย ละครเรื่องนี้แสดงเกี่ยวกับราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งมีภาพยนตร์นำมาฉายในกรุงเทพ ฯ เมื่อ ๔–๕ ปีมาแล้ว เรื่อง แอนนา แอนด์ เดอะ คิงส์ ออฟ ไซแอม หรือ แอนนาและพระเจ้ากรุงสยาม (Anna and the King of Siam) ฉายที่เฉลิมกรุงผมจำได้ แต่เนื้อเรื่องของละคร "The King and I" แตกต่างไปกว่าเรื่องในภาพยนตร์หลายตอนที่ต่างกันนั้นเขาตัด ไม่มีแสดงตอนที่เอาเจ้าจอมทับทิมไปเผาทั้งเป็น มีเพียงแต่ King จะลงโทษ คือโบยด้วยหวาย แต่ Anna กราบทูลขอเอาไว้ แล้วก็เลยไม่ทรงลงโทษ ตามเรื่องนี้ " ทับทิม " นั้นเป็นเจ้าหญิงพม่า ไม่ใช่ไทย

ตามปกติผมก็ไม่ชอบดูละครมากนักเมื่ออยู่ในเมืองไทย แต่ละครเรื่องนี้เขาแสดงได้แนบเนียนเหลือเกิน ฉากก็สวยงามเขียนเรียนแบบพระบรมมหาราชวัง ตัวละครเขาก็ช่างหาชฎาแบบไทยไปแสดงจริง ๆ มีของไทย ๆ หลายอย่าง เช่น โสร่งไหมโคราช ซิ่นยกแบบสกลนคร หรือแบบเชียงใหม่ แต่เวลาจะเต้นรำมันเป็นแบบชวาหรือบาหลีไปหมด ไม่มีศิลปไทยเลย มีเฉพาะแต่เครื่องแต่งกายเท่านั้น เครื่องโขนหลวง มีตัวทศกรรฐ์ พระราม สีดา หนุมาน แต่งเหมือนโขนไทยมาก แต่เวลาเต้นโขนเต้นแบบฝรั่ง เป็นการแสดงละครพูดสลับรำ ตัวที่เป็น King และตัว Anna ชูโรงมากทีเดียว แต่ตัว Kiug ผูกเรื่องไว้ให้เป็นตัวตลกมากเหลือเกิน

ท่านขุนครับ ละครเรื่องนี้เขาแสดงมาตั้งแต่วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๙๖ เป็นเวลา ๒๑ เดือนเศษแล้ว คนดูก็ยังแน่นอยู่ทุกคืน จะต้องมีการจองบัตรล่วงหน้าด้วย นอกจากอัตราต่ำที่สุด แต่ก็ต้องเดินเข้าคิวไปซื้อบัตร ค่าดูตั้งแต่ ๑๒ บาทขึ้นไป จนถึงเก้าอี้ละ ๖๐ บาท ที่สูงสุดคือ บ๊อกซ์ (๖ คน) บ๊อกซ์ละ ๖๐๕ บาท ผมนั่งคิดคำนวณเล่น สมมุติว่าคืนหนึ่งมีผู้ดู ๑,๐๐๐ คน (ความจริงกว่านั้น) ค่าดูเฉลี่ยคนละ ๒๐ บาท คืนหนึ่งได้ค่าดู ๒๐,๐๐๐ บาท แสดงมาแล้วประมาณ ๗๐๐ ครั้ง (พุธกับเสาร์แสดง ๒ รอบ) เป็นเงินค่าผ่านประตู ๑๔ ล้านบาท คนที่ดูละครเรื่องนี้ผ่านไปแล้วไม่น้อยกว่า ๗ แสนคน ยังไม่รู้ว่าจะหยุดแสดงเมื่อไร

ชาวต่างประเทศเขาคงชอบดูกันมากเป็นแน่นอน เพราะศิลปของไทยเราสวยงามไม่ใช่เล่น ละครเรื่องนี้ถ้าฟ้อนรำไทยเพลงต่าง ๆ เป็นแบบไทยปนเสียอีกบ้างแล้ว จะชวนดูยิ่งขึ้น

อนึ่ง ในระหว่างที่ผมนั่งดู Ballet กับ คุณจิระ นั้นได้พบกับ คุณ-*เอนทร์ พิชเยนทรโยธิน เลขานุการเอก สถานเอกอัครราชทูตกรุงปารีสและภริยานั่งดูอยู่ใกล้ ๆ เป็นเพื่อนสนทนากัน คุณเอนทร์ รับปากว่าเมื่อผมถึงปารีสแล้ว จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสขอดูโรงเรียนให้ผมด้วย

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

---

*ต่อมาเป็นเอกอัครราชทูต ประจำกรุงเวียงจันทร์

ฉบับที่ ๕

Paris

๑๘ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ก่อนที่จะจาก **กรุงลอนดอน** ไป ผมก็ใคร่จะแสดงถึงความรู้สึกเท่าที่ผมได้มาพักอยู่ชั่วเวลาอันเล็กน้อย

กรุงลอนดอน เป็นเมืองเก่าแก่โบราณ มีพลเมืองหนาแน่นถึง ๘ ล้านเศษ ตึกรามโดยมากเป็นแบบเก่า ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ตึกรามในกรุงลอนดอนได้ถูก**เยอรมัน**ระเบิดทำลายเสียเป็นแสนหลัง ลูกระเบิดลงใกล้ ๆ สถานทูตไทยที่แอชเบอร์นเพลส (Ashburn Place) ห่างเพียง ๕ วาเห็นจะได้ ที่ถูกระเบิดตรงนี้ก็ยังไม่ได้สร้างขึ้นใหม่

ว่าถึงผู้คนพลเมือง **ชาวอังกฤษ** แท้ ๆ แล้ว ดูออกจะมีความเป็นผู้ดีอยู่เสมอ สงบเสงี่ยมและแต่งกายเรียบร้อยเป็นระเบียบ แต่สีหน้าไม่ใคร่มียิ้มแย้มแจ่มใสผิดกับคน **อเมริกัน** ซึ่งช่างพูด ช่างทักทายปราศรัย แม้แต่ในโรงเรียนก็เหมือนกัน เด็กอเมริกันช่างพูดกว่าเด็กอังกฤษ

อาหารการรับประทาน ในกรุงลอนดอนออกจะฝืดเคือง แต่ก็ไม่ถึงขาดแคลน ร้านขายอาหารมีไม่สู้มากนัก ตั้งแต่ผมไปอยู่ ๗—๘ วัน อาหารมื้อเช้ารับประทานน้ำชากับขนมปังถูก ๆ ทุกวัน ยังไม่เคยพบไข่ดาวหมูแฮมเลย มีสตางค์ก็ไม่มีที่ซื้อ ความจริงเขาก็คงจะมี แต่คงจะมีน้อยและไกลจากที่ผมพักมาก อาหารต่าง ๆ มักรสจืด ถึงแม้จะมีร้านอาหารจีน แต่ก็เป็นอาหารจีนแบบ

ฝรั่ง (English style) และราคาออกจะแพง ผลไม้นั้นได้ความว่าพวก Apple, Pear ส่งมาจากประเทศออสเตรเลีย (Australia) ส้มมาจาก อัฟริกาใต้ องุ่นยังไม่เคยเจอเลย เข้าใจว่าคงจะวายเสียแล้ว

เครื่องอุปโภคบริโภคบางอย่าง แพงกว่าในเมืองไทยมาก เช่นผ้าปาล์มบีช (Palmbeach) อย่างดีหลาหนึ่ง ๒๐๐ กว่าบาท บุหรี่กระป๋อง ๕๕๕ กระป๋องหนึ่งราว ๓๓ บาท ทั้งสิ่งเหล่านี้ผลิตขึ้นในอังกฤษ ประเภทรองเท้าราคาแพงกว่าในกรุงเทพ ฯ ของที่ราคาถูกหน่อยก็คือประเภทผ้าขนสัตว์ แต่ก็ไม่สู้มีประโยชน์แก่พวกเรามากนัก

ว่าถึงรถยนต์แล้ว คนอังกฤษใช้รถเก่า ๆ รถใหม่ ๆ ไม่ใคร่มีใช้ มีรถยนต์รุ่นก่อนสงครามเสียกว่า ๖๐% ยิ่งเป็นรถแท็กซี่แล้วรุ่นก่อนสงครามทั้งนั้น ค่าแท็กซี่ออกจะแพงมาก ผมไปดูละครเรื่อง The King and I เสียค่ารถไปกลับราว ๔๕ บาท

นอกจากนี้ยังได้เห็นรถม้าแทบทุกวัน บางคันใช้ม้าเทียม ๔ ตัว เป็นแบบรถเก๋ง ถึงจะเป็นของเก่าแต่ก็ยังสวยงามน่าดูอยู่มาก

ผมออกจากลอนดอนวันนี้ เวลา ๑๒.๐๐ น. โดยเรือบินบริษัท British European Airways (B.E.A.) ถึงสนามบินปารีส (Paris-Air Port) เวลา ๑๓.๒๐ น. เรือบินลำนี้บินสูงเพียง ๑๑,๕๐๐ ฟิต ความเร็ว ๓๗๐ กิโลเมตร ต่อ ๑ ชั่วโมง ลอนดอนกับปารีสห่างกันก็ราว ๆ กรุงเทพ ฯ–ขอนแก่น หรือสุรินทร์ หรืออุตรดิตถ์ เท่านั้น ค่าโดยสารคนหนึ่งราว ๕๐๐ บาท

เมื่อถึงสนามบินแล้ว ต้องขึ้นรถ Coach ของบริษัทการบินเข้าไปในเมืองอีกเกือบ ๑ ชั่วโมง หนทางที่ผ่านไปดูออกจะสวยงาม ถนนโดยมากเขาปลูกต้นไม้ทั้งสองข้างร่มรื่น แต่อากาศก็คงร้อนเกือบเท่า ๆ หน้าร้อนของเมืองไทย รถได้แล่นผ่านประตูชัย และผ่านหอไอฟเฟล (Eiffel) ไปเล็กน้อยก็ถึงที่ทำการของบริษัทการบินในกรุง โชคดีที่ คุณสมหมาย วิสุทธิธรรม เลขานุการ สถานเอกอัครราชทูต กรุงปารีส (เป็นเพื่อนกับบุตรชายผม ซึ่งเป็นเลขานุการด้วยกันอีกคนหนึ่ง) มารับและขับรถ Fiat ของแกพาผมไปพักยังโรงแรม ชื่อเซซิล (Cecil) ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลกับสถานเอกอัครราชทูตนัก ห้องพักโอ่โถงดี ค่าเช่าคืนละประมาณ ๑๐๐ บาทเท่านั้น มีอาหารเช้าแถมให้ด้วย เป็นอันว่าผมถึง Paris โดยสวัสดิภาพ

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๖

Paris

๑๙ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

วานนี้ตอนบ่ายผมพบกับคุณธนิต* อยู่โพธิ์ หัวหน้ากองในกรมศิลปากร ซึ่งพักอยู่โฮเต็ลเดียวกัน เราดีใจมากที่ได้พบกัน แต่เราต้องเสียใจที่มีเวลาสนทนากันเพียง ๓๐ นาที คุณธนิตก็ลาไปกรุงโรม บอกว่าจะไป ๑๘.๓๐ น. นี้แล้ว โดยรถไฟ พอตกเย็นถึงเวลารับประทานอาหาร คุณสมหมาย ก็มาหา มีนักเรียนไทยมาเรียนกฎหมายอยู่คนหนึ่งชื่อพร้อม ลุลิตานนท์ มาด้วย ผมเชิญคุณสมหมายและคุณพร้อมรับประทานอาหารด้วยกัน แต่คุณสมหมายขอตัวบอกว่าจะต้องไปทำงานอีก มีงานด่วนจะต้องรีบทำ ผมรับประทานสองคนกับคุณพร้อม พอรับประทานเสร็จแล้ว คุณพร้อมก็ขับรถยนต์พาไปชมสถานที่ต่าง ๆ ในกรุงอยู่พักใหญ่ พอลงซื้อของได้สักประเดี๋ยวฝนก็ตก เลยต้องกลับที่พัก ตอนกลับหลงทางอยู่แถวประตูชัยพักใหญ่ เพราะถนนมันมีหลายแยกเหมือน ๆ กัน พอรุ่งขึ้นเช้าวันนี้ คุณพร้อมก็ลาไป บอกว่ามหาวิทยาลัยที่เรียนอยู่ไกลประมาณ ๖๐๐ กิโลเมตร จากปารีสแกขับรถของแกไปเอง

มาวันนี้ ผมไปสถานเอกอัครราชทูต ที่ถนน ๘ Rue Greuze โดยคุณสมหมายเอารถมารับ พบคุณเอนทรี พิชเยนทรโยธิน ซึ่งครบกำหนดหยุดพักผ่อนกลับมาทำงานวันนี้ คุณเอนทรี พยายามติดต่อกับสถานการศึกษาหลายแห่งในกรุงปารีส เนื่องจากโรงเรียนเขาปิดภาคฤดูร้อนถึง ๑๐ สัปดาห์ คือ หยุดตั้งแต่กลางเดือนกรกฎาคม ไปจนถึงสิ้นเดือนกันยายน เลยติดต่อไม่ได้ ในที่สุด

---

*ต่อมาเป็นอธิบดีกรมศิลปากร

ไปได้อีกแห่งหนึ่งนอกกรุงปารีส ผู้อำนวยการโรงเรียนเขานัดพรุ่งนี้ ๑๐.๐๐ น. คุณเอนทรีรับจะพาไปเอง พอเลิกงาน ๑๗.๓๐ น. (คือสถานทูตไทยเราทำงานตั้งแต่เวลา ๑๐.๐๐ น. เลิก ๑๗.๓๐ น.) คุณสมหมาย ก็ขับรถของแกพาไปชมสถานที่ต่าง ๆ พาไปที่ บัวส์ เดอ บูโลญจ์ (Bois de Boulogne) มีลักษณะเป็น Park แต่กว้างขวางใหญ่โตมโหฬาร ใหญ่กว่าสวนลุมพินีของเราสัก ๑๐ เท่า มีต้นไม้ปลูกเป็นแถว ต้นใหญ่ ๆ แบบสวนพฤษชาติของเราที่สระบุรี มีสระน้ำ และมีเรือให้เช่าพายเล่น ภายในบริเวณ บัวส์ นี้ (Bois แปลว่า ป่า) มี Restaurant หลายแห่ง และมีร้านกาแฟเป็นระยะ ๆ ร้านกาแฟของเขาใหญ่โตมาก มีเก้าอี้ตั้งไว้ข้างหน้าร้านจำนวนเป็นร้อย ๆ ที่ติด ๆ กับ บัวส์ มีสนามม้า ๒ สนามสวยงามเหลือเกิน พวกมีรถยนต์ก็ขับรถเข้าไปเที่ยวกันให้ขวักไขว่ น่าเที่ยวจริง ๆ

เราชม Bois อยู่พักหนึ่ง แล้วก็ขับรถเข้าไปที่หอไอฟเฟล (Eiffel) หอนี้เป็นที่รู้จักกันทั่วโลก นับเป็น "Wonder of the World" ได้อันหนึ่ง ไอฟเฟล (Eiffel) เป็นชื่อนักวิศวกรผู้สร้างหอนี้ โดยรัฐบาลฝรั่งเศสเป็นผู้ออกเงิน ไอฟเฟล (Eiffel) เกิด พ.ศ. ๒๓๗๕ ตายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ทราบว่าการสร้างนี้ไม่มีวางรากเลย เหล็กทุก ๆ ชิ้นยาวประมาณ ๓ เมตร วางเชื่อมติดต่อกันตั้งแต่พื้นดินจนถึงยอด และก็ไม่ปรากฏว่าทรุดเลย เขาทำลิฟต์ขึ้นไปได้จนถึงยอด (หอนี้สูง ๓๒๐ เมตร (๘ เส้น) สร้างเสร็จเมื่อ ๕๖ ปี มานี้เอง) ตอนขึ้นไปสูงขนาดยอดตึกสูง ๆ ก็มีร้านกาแฟ บาร์ ที่เต้นรำ ผู้ที่จะขึ้นไปต้องเสียค่าธรรมเนียมคนละ ๓๐๐ ฟรังค์ (ประมาณ ๑๘ บาท) ผมเสียดายที่ขึ้นไปไม่ได้ เพราะไปถึงเกือบ ๒๐.๐๐ น. (ความจริงยังไม่มืด) เขาปิดเสียแล้ว และ

ฝนก็ตกพรำ ๆ อยู่เรื่อย ที่ตรงกันข้ามกับหอ Eiffel มีแม่น้ำ Seine คั่นกลาง เป็นตึก ตัวตึกเป็นรูปตัว U ๕ ชั้นตอนใน ตอนปีก ๒ ข้าง ๔ ชั้น คือที่ทำการของสหประชาชาติ (United Nation) แม่น้ำเซน (Seine) นี้สวยงามมาก เพราะทั้งสองข้างตลิ่ง เขาสร้างเขื่อนแบบคลองหลอด (ในกรุงเทพฯ) ตลอดไปหมด มีสะพานข้ามแม่น้ำหลายสิบแห่ง แต่แม่น้ำเล็กกว่าแม่น้ำเจ้าพระยาของเรา จากหอ Eiffel เราขับรถผ่านมาทางประตูชัย ซึ่งเกือบจะว่าเป็นใจกลางของกรุงปารีส ตรงที่สร้างประตูชัยมีลักษณะคล้ายอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ จากวงเวียนของประตูชัยนี้ มีถนนแยกเป็นสาย ๆ ถึง ๑๒ สาย หรือเราเรียกว่า ๑๒ แพร่งก็ได้ ถนนแต่ละสายกว้าง และโดยมากมักปลูกต้นไม้ทั้งสองข้าง มีหลายแห่งที่เหมือนถนนราชดำเนินของเรา ผมรู้สึกว่าถนนในลอนดอน กับถนนในปารีสแตกต่างกันมากทีเดียว ที่ลอนดอนมีแต่ถนนสายแคบ ๆ และไม่ใคร่มีต้นไม้ แต่ปารีส ถนนที่ไม่ปลูกต้นไม้นั้นมีน้อยเต็มที ถนนก็ทำดีกว่า ถนนบางสายของเราในกรุงเทพฯ ยังดีกว่าถนนในลอนดอนบางสายเสียอีก

ตามทางสี่แยกหรือจตุรัส มักมีร้านกาแฟทั่ว ๆ ไป ตั้งเก้าอี้ยื่นออกมาตามทางเท้า (Foot-Path) มากมาย ร้านกาแฟของเขาหรูกว่าบ้านเรามาก คนชอบไปนั่งเล่นอยู่จนดึก ๆ จึงปิดร้าน ชาวฝรั่งเศสนิยมกาแฟมากและชอบรสจัดเสียด้วย ตรงกันข้ามกับชาวอังกฤษซึ่งชอบดื่มแต่ชา ผมเห็นว่าคุณสมหมายบ้านพักอยู่ไกลออกไปนอกกรุง จึงขอกลับที่พัก เพื่อคุณสมหมายจะได้พักผ่อนเสียบ้าง

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๗

Paris

๒๐ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

วันนี้คุณเอนทรี พิชเยนทรโยธิน เลขานุการเอก มารับผมที่ Hotel แต่เช้า ขับรถออกไปนอกกรุง เพื่อจะไปดูโรงเรียนเซเวอร์ส (Severs) ขับรถไปราว ๒๐ นาทีก็ถึง ทางโรงเรียนเขานัด ๑๐.๐๐ น. ยังมีเวลาเหลืออีกมาก คุณเอนทรีเลยขับรถไป ที่ ปาร์ ซังท์ คลูด์ (Parc Saint Cloud) ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ แต่ต้องขับรถขึ้นเขาไปประมาณสัก ๕ นาทีก็ถึงยอดเขา จอดรถมองดูวิวกรุงปารีสเห็นได้ชัดเจน ที่ ปาร์ ซังท์ คลูด์ นี้มีลักษณะเป็นป่ามากกว่าที่ Bois เสียอีก และก็ตั้งอยู่บนเขาด้วย ทำให้ผมระลึกถึงเขาพระวิหาร ใน อำเภอกันทราลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งผมเคยไป ๒ ครั้ง คือมีต้นไม้ใหญ่ ๆ อายุตั้ง ๑๐๐ ปี และมีถนนซึ่งรถเดินไม่ได้ เป็นรูปแบบถนนบนเขาพระวิหารคล้ายกันมาก แต่เขาพระวิหารของเรานั้นมีปราสาทหินถึง ๕—๖ หลัง และเป็นธรรมชาติมากกว่าที่นี่ เพราะที่นี่ต้นไม้ก็ปลูกไว้อย่างมีระเบียบ มีต้นเชสต์นัท (Chest Nut) หรือเกาลัดมากมายร่มรื่นดี แต่ไม่ใช่เกาลัดชนิดที่กินผลมันได้ เป็นเกาลัดที่ใช้ประโยชน์จากต้นและใบเท่านั้น ตอนไหนที่ว่างห่างจากทิวไม้ใหญ่ เขาก็ปลูกไม้ดอกรักเร่ กุหลาบ เป็นแถว ๆ น่าดู กุหลาบที่นี่งามเสียจริง ๆ ผมอยากจะยกย่องว่างามกว่าของอเมริกาและอังกฤษ เขาใช้ตอกุหลาบป่าเป็นพื้น แล้วต่อกิ่งต่อตาด้วยกุหลาบชนิดดี จึงทำให้เลี้ยงง่ายและให้ดอกงาม โดยธรรมชาติกุหลาบป่ามันเลี้ยงง่ายเหลือเกิน ดอกกุหลาบในฤดูร้อนของเขา ก็ยังใหญ่กว่าดอกกุหลาบที่เราปลูกกันในฤดูหนาวในเมืองไทย ที่ดอกงามจะพอสู้เขาได้ก็เห็นจะเป็นกุหลาบดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ แห่งเดียว เนื่องจากผมเคยชอบเล่น

กุหลาบมาก่อน และเคยสั่งดอกกุหลาบจากอังกฤษ ไปปลูกในเมืองไทยหลายครั้ง จึงมีความสนใจมากขึ้น ในเมืองไทยเราจะเล่นกุหลาบให้ดีจริง ๆ ได้ยาก เพราะมีศัตรูของกุหลาบอยู่ชนิดหนึ่ง ชอบกินใบอ่อนและดอกในเวลาหัวค่ำ เราต้องระดมจับกันไม่หวาดไหว ตัวคล้าย ๆ ตัวด้วงเล็ก ๆ ขนาดแมลงวันหัวเขียว แต่ของเขาไม่มีอะไรรบกวนเลย และให้ดอกดกเสียด้วย ผมรู้สึกมีความสุขเหลือเกินเมื่อได้มาชม Bois และ Parc สองแห่งนี้

พอจวน ๑๐.๐๐ น. คุณเอนทรี ก็ขับรถออกจาก ปาร์ ซังท์ คลูด์ ลงจากเขาไปยังโรงเรียนที่ Severs สถานที่นี้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาแห่งชาติ สำหรับอบรมครูที่เคยสอนชั้นมัธยมมาแล้วและเป็นที่สัมนา (Seminar) ของครูต่างประเทศ เช่น เบลเยี่ยม ฮอนแลนด์ เดนมาร์ค ฯลฯ ผมได้พบกับ มาดาม แฮติงเนส (Hatingnais) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการมาต้อนรับ แกมีแขกมาติดต่อมาก เลยมอบให้ผู้ช่วยชี้แจงแทน การพูดจากันออกจะลำบาก เพราะเขาพูดภาษาอังกฤษได้น้อย ต้องพูดเป็นภาษาฝรั่งเศส แล้วคุณเอนทรีแปลและอธิบายให้ฟังอีกทีหนึ่ง บางครั้งที่ง่าย ๆ ก็พูดกันเป็นภาษาอังกฤษ คงได้ความในเรื่องแนวการศึกษาของฝรั่งเศสดังนี้

การศึกษาบังคับของเขา ตั้งแต่อายุ ๖ ถึง ๑๔ ขวบ เด็ก ๆ จะเข้าเรียนตั้งแต่อายุ ๓ ขวบก็ได้ จัดให้อยู่ในชั้นอนุบาล และเขาแบ่งเป็นชั้นมูล ๑ ปี ประถมต้น ๒ ปี ประถมปลาย ๒ ปี พออายุ ๑๑ ขวบแล้ว ถ้ายากจนจะออกจากโรงเรียนก็ได้ เด็กที่สติปัญญาทึบ ก็ยังจะต้องเรียนไปอีก ๓ ปี (จนอายุ ๑๔) ถ้าเรียนจบก็ให้ประกาศนียบัตร (เรียก C.E.P.) เด็กประเภทนี้ถ้าอยากจะเรียนต่อก็ต้องไปเข้าโรงเรียนอาชีวศึกษา ทำนองโรงเรียนอาชีวศึกษาของเรา แต่เขามีหลักสูตรระยะสั้นกว่า นอกจากนั้น บางแห่งก็มีครูเดินทางออกไปสอนและอบรมวิชาชีพ ตามแต่จะนัดหมายกำหนดเป็นแห่ง ๆ ไป

ส่วนเด็กที่จบทางสายวิสามัญ (สามัญของเรา) จากอายุ ๑๑ จะไปเรียนต่อในชั้นมัธยมมีเวลาอีก ๗ ปี คือชั้นมัธยมชั้น ๖ ลงมาถึงชั้น ๑ (เขานับปลายมาหาต้น) ๖ ปี และเป็นชั้นที่เตรียมจะเข้ามหาวิทยาลัย (เทียบเตรียมอุดมปีที่ ๒ ของเรา) อีก ๑ ปี เมื่อรวมแล้วก็มีระยะเวลา ๑๘ ปี เท่า ๆ กับของเรา และโรงเรียนมัธยมในฝรั่งเศส เขาไม่มีการเรียนวิชารวมอยู่ด้วยเหมือนกับของอังกฤษและ อเมริกา แต่เหมือนสายมัธยมวิสามัญของเรา ครูคนหนึ่ง ๆ สอนนักเรียนตั้งแต่ ๓๐ ถึง ๔๕ ในชั้นมัธยม ครูของเขามีไม่พอ เห็นจะเหมือน ๆ กันเกือบทุกประการ

เงินเดือนครูนั้น ครูประชาบาล ตั้งแต่เดือนละ ๓ หมื่นฟรังค์ (ประมาณ ๑.๘๐๐ บาท) เมื่อเทียบกับค่าครองชีพของฝรั่งเศสแล้ว ผมรู้สึกว่าสูงกว่าของเรามาก โดยปกติค่าอาหารประจำวัน ๓ มื้อ วันละ ๑,๐๐๐ ฟรังค์สำหรับในกรุงปารีส กินอย่างประหยัดยังไม่พอ เพียงแต่ค่าอาหารก็หมดเดือนละ ๓ หมื่นฟรังค์เสียแล้ว แต่หัวเมืองอาจจะถูกกว่า ถึงกระนั้นก็ยังไม่คิดถึงค่าบุหรี่ น้ำชา กาแฟ เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย เมื่อเทียบกันกับของเราแล้วผมว่าฐานะของครูประชาบาลของเราดีกว่าฐานะครูของฝรั่งเศสมากทีเดียว

อนึ่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนนี้ บอกว่ารู้จักกับท่านปลัดกระทรวง (ม.ล. ปิ่น มาลากุล) ของเราดี และมีพวกเราไปเยี่ยมโรงเรียนนี้กันหลายคน แกเอารายชื่อออกมาอวด ทุกคนที่ไปเยี่ยมแกจะต้องขอให้กรอกรายละเอียดตามแบบฟอร์มของแกไว้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๘

Paris

๒๑ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

เมื่อวานนี้พอกลับจากเยี่ยมโรงเรียน คุณเอนทรี ก็ขับรถพาผมเข้ามาในกรุง แวะที่บ้านเชิญให้รับประทานอาหารกลางวัน บอกว่าทางบ้านทำอาหารไทยเตรียมไว้ ผมดีใจมากพอรู้ว่าเป็นอาหารไทย ได้ความว่าคุณนาย คุณเอนทรี ทำขนมจีนน้ำพริก มีผัก ไข่ต้ม พริกทอด ครบตามแบบไทยทุกอย่าง ส่วนเส้นขนมจีนนั้นบอกว่าใช้สปาเกตตี้ (Spagetti) แทน รสก็เหมือนกันกับเส้นขนมจีน แต่เส้นเล็กกว่า คุณนายบอกว่าที่อยู่คับแคบและค่าเช่าก็แพง เดือนหนึ่งคิดเป็นเงินไทย ๒,๐๐๐ กว่าบาท มี ๕ ห้องเล็ก ๆ กระเป๋าเดินทาง ๑๐ กว่าใบไม่มีที่เก็บ ต้องเอามาวางตามระเบียงห้องอยู่เป็นแบบตึกแถว รู้สึกน่าอึดอัดใจแทนจริง ๆ

พอหลังจากอาหารกลางวันแล้ว คุณเอนทรี พาผมไปที่บริษัทอเมริกันเอกซเพรสส์ (American Express) เพื่อจอง Hotel ที่แฟรงค์เฟอร์ต (Frankfurt) ไว้ล่วงหน้า ผมเข็ดจากลอนดอนแล้ว เกรงว่าถ้าไม่จองไว้ก่อน เมื่อถึงแล้วจะหาที่พักไม่ได้ และที่แฟรงค์เฟอร์ต (Faankfurt) ก็ไม่รู้จักใครเลย ไม่เหมือนลอนดอน หรือ ปารีส เราต้องเสียค่าโทรเลขให้เขา ๔ เหรียญอเมริกากับค่ามัดจำอีก ๕ เหรียญ รวม ๙ เหรียญ และต้องเอาเงินอเมริกาเสียด้วย เงิน Franc ของฝรั่งเศสก็ไม่เอา แต่เราก็ไม่เดือดร้อนอะไร เพราะการเดินทาง

ของเราจำเป็นจะต้องใช้เช็คเดินทาง (Traveller Cheque) ของอเมริกาอยู่แล้ว ไม่ว่าจะไปประเทศไหน จากที่นี่ คุณเอนทรี่ พาไปซื้อน้ำหอมที่ร้านแห่งหนึ่งใกล้ ๆ โรงละครโอเปร่า (Opera) แล้วบอกว่าถ้าเรามีเช็คเดินทาง (Traveller Cheque) ของอเมริกา ร้านนี้เขาลดให้ ๒๕% ร้านนี้ชื่อลินดา (Lynda) อยู่ที่ถนน 3 Rue Caumartin มีหัวน้ำหอมขายหลายอย่าง แต่ผมเลือกได้อย่างเดียวเพราะขวดมันสวยมาก ราคานั้นแพงเหลือเกิน เกือบจะว่าไม่ต้องพูดกัน เราจะซื้อหรือไม่เท่านั้น

เนื่องจากฝนตกพรำ ๆ อยู่เรื่อยตลอดวันไปไหนไม่สะดวก เราจึงเลยกลับสถานทูต ผมเลยแยกกลับโฮเต็ล พอเดินผ่านร้านกาแฟได้ยินเสียงคนเรียกผมว่า "แวะก่อนซิครับ" เหลียวไปดูนึกว่าใคร คุณประสิทธิ ชูพินิจ ผู้แทนราษฎรจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเคยพบกันครั้งหนึ่งแล้ว ชวนให้กินกาแฟเราคุยกันสักครู่ใหญ่ ๆ ผมก็ขอตัวลากลับ เพราะรู้สึกมีธุระที่จะต้องเขียนหนังสือมากอยู่

รุ่งเช้าวันนี้ ผมออกไปเดินเล่น แวะส่งจดหมายที่ออฟฟิศไปรษณีย์แล้วแวะเข้าตลาดสด ที่กรุงปารีสนี้เขาดีอย่างหนึ่งคือมีตลาดสดเหมือนกรุงเทพ ฯ พอสาย ๆ พวกแม่บ้านก็ออกมาจ่ายตลาดกันแน่น เห็นเขาปิดป้ายบอกราคา เนื้อวัวเนื้อสันใน กิโลกรัมหนึ่งคิดเป็นเงินไทยราว ๔๐ บาท หมูกิโลกรัมละ ๓๕ บาท ประเภทปลามีปลาซาร์ดีนสดกิโลกรัมละ ๒๐ บาท และที่แพงกว่านั้นก็มีปลาสดมีหลายสิบชนิด ประเภทผลไม้ เห็นมีองุ่นค่อยถูกหน่อย แต่ก็เป็นองุ่นผลเล็ก ๆ นอกนั้นมีลูกแพร์ (Pear) พรุน (Prune) พลัม (Plum) สด ๆ ลูกพลัม (Plum)

สดนั้น รับประทานดีเหมือนกัน ส่วนลูก Pear ดิบ ๆ รับประทานกรอบดีมาก คล้าย ๆ มะม่วงมัน ถ้าสุกเสียแล้วรสเหมือนฝรั่งสุกเราดี ๆ นี่เอง Apple ดูหายาก ส่วนกล้วยหอมนั้นผลหนึ่งราคา ๕ บาท ประเภทผักของเขาก็มีผักสด ๆ เหมือนบ้านเราอยู่หลายชนิด เช่น กระหล่ำปลีดอก หอม กระเทียม ผักกาดหัว พริก มะเขือ แตงร้าน แตงไทย อย่างของเรา แต่พริกนั้นเป็นแบบพริกหยวก ไม่ใคร่เผ็ด จะเห็นได้ว่าอาหารการบริโภคในปารีสบริบูรณ์กว่าที่ลอนดอนมาก แต่ราคาแพงกว่าที่ลอนดอน ทั้งนี้ได้ความว่าในฤดูร้อนนี้ มีชาวต่างประเทศมาเที่ยว Paris กันมากมาย ใครไปก็ต้องไป Paris คุณสมหมาย บอกว่านักท่องเที่ยวที่ข้ามมาจากเกาะอังกฤษมีจำนวนถึง ๕ แสนคน และมาจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกอีกราว ๑ ล้าน ๕ แสน โดยปกติปารีสมีพลเมือง ๓ ล้านคน แต่ในฤดูร้อนนี้จะมีเป็น ๕ ล้านคน ฉะนั้น ข้าวของจึงแพงอย่างไม่มีปัญหา

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๕

Paris

๒๒ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

พอผมกลับมาถึง Hotel ตอนสายวานนี้ คุณสมหมายก็ขับรถมารับเพื่อไปชมพระราชวังแวร์ซายส์ (Versailles) ระยะทางจากในกรุงประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ไม่ไกลนัก มีตอนหนึ่งต้องขับรถเข้าอุโมงค์ระยะยาว อุโมงค์นี้เขาทำสวยงามและถนนก็กว้าง มีตึกรามบ้านช่องตลอดไปจนถึงวัง Versailles คุณสมหมาย ขับรถเข้าไปได้ถึงในกำแพงวังทีเดียว เพราะเป็นข้าราชการสถานทูต เขาให้สิทธิพิเศษ หน้าบริเวณตัวตึกมีรูปหล่อพระเจ้าหลุยส์ (Louis) ที่ ๑๔ ทรงม้า คล้ายพระบรมรูปทรงม้ารัชกาลที่ ๕ ที่หน้าพระลานพระราชวังดุสิต ที่ลานนี้เขาปูด้วยหินขนาด ๙ นิ้ว ตั้งแต่เริ่มสร้างวังมาแต่สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ และต่อมาพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มีพระประสงค์จะแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในสมัยนั้น สมกับที่เป็นจักรพรรดิ ตัววังเป็นตึกก่อ ๓ ชั้นใหญ่โตมาก ขณะนี้บางส่วนชำรุด เขากำลังซ่อมอยู่ และด้านปีกสองข้างของตัววังเขาก็ปิดไม่เปิดให้ดู รูปคณะทูตไทย คือรูป โกษาปาน ที่ไปถวายพระราชสาส์นในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็หายไป ไม่ทราบว่าเขาเอาไปเก็บไว้ที่ไหน ด้านหลังภายในบริเวณวัง เขาปลูกไม้ดอกไว้เป็นล็อก ๆ สวยงามมาก กำลังมีดอก มีต้นดาวเรือง บีโกเนีย และอีก ๒–๓ ชนิด ซึ่งผมไม่รู้จักชื่อ เขาคัดเอาต้นไม้ที่มีดอกอย่างละสี ๆ มาปลูก และออกดอกพร้อมกันดูสวยงามมาก ตอนกลางมี

สระน้ำ ตัววังนี้อยู่บนเนินเขา ถ้าเรายืนตรงลานด้านหลัง จะเห็นสองข้างเป็นป่าบ้างสวนบ้าง แล้วทำเป็นทะเลสาปน้อย ๆ อยู่ตรงกลาง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเห็นไปไกลสุดสายตาประมาณสัก ๓ กิโลเมตรเห็นจะได้ คุณสมหมาย ขับรถอ้อมไปทางหลังจนสุดทะเลสาป และชี้ให้ดูว่านั่นเป็นที่ประทับร้อนของพระนางแมรี่อังตัวเนทท์ (Marie Antoinette) พระราชินีของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ และพระนางก็มาถึงกาลอวสาน ถูกพวกปฏิวัติจับได้ และถูกประหารชีวิตเสียด้วยกิโลติน จากนั้นวังนี้ก็ร้างมา ต่อมาอีกเล็กน้อยก็เกิดมหาบุรุษขึ้นมาแทนพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ คือ พระเจ้านโปเลียนโบนาปาร์ท (Napoleon Bonar-parte) เมื่อทรงปราบดาภิเษกเป็นจักรพรรดิแล้ว ก็ไปสร้างวังใหม่ที่ฟองเตล-โบลว์ (Fontainebleau) ห่างจากกรุงปารีสประมาณ ๕๖ กิโลเมตร วังนี้มีเนื้อที่กว้างขวางใหญ่โตกว่าวังแวร์ซายมาก ต่อมาใช้เป็นที่พักผ่อนฤดูร้อนสำหรับประธานาธิบดี พระเจ้านโปเลียน ทรงหวังจะสร้างให้ใหญ่โตมโหฬารกว่าวังแวร์ซายส์ (Versailles) แต่ก็ไม่ทันสำเร็จ เพราะตอนหลังมาแพ้สงคราม และถูกจับเอาไปปล่อยไว้ที่เกาะ St. Helena ในทวีปอัฟริกา เลยสิ้นพระชนม์ที่นั่น

ว่าถึงวังแวร์ซายส์แล้ว ผมว่าความสวยงามจะหาสถานที่ใดเทียบยากบริเวณวังใหญ่โตกว้างขวาง มีเนื้อที่เห็นจะถึง ๑๐,๐๐๐ ไร่ เขาบำรุงรักษาไว้เป็นอย่างดี มีตำรวจเฝ้า ใครจะเข้าไปชม เก็บคนละ ๑๐๐ ฟรังค์ (๑๘ บาท) การที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงใช้จ่ายในการสร้างวังนี้อย่างหรูหราฟุ่มเฟือยเป็นเหตุหนึ่งอันเป็นผลสืบเนื่องมาจนก่อให้เกิดการปฏิวัติขึ้น และสมัย พระเจ้า-หลุยส์ที่ ๑๖ ซึ่งเป็นพระราชนัดดาต้องรับเคราะห์แทน แต่ความจริง พระเจ้า-หลุยส์ที่ ๑๔ ก็ได้ทรงช่วยเศรษฐกิจของฝรั่งเศสทางอ้อมอยู่เป็นอันมาก คือ

ทำให้กรุงปารีส มีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวกันจำนวนล้าน และนักท่องเที่ยวเหล่านี้เห็นจะไม่มีใครที่ไม่ไปชมวังแวร์ซายส์ ชาวต่างประเทศเอาเงินไปทิ้งเสียที่กรุงปารีสปีหนึ่ง ๆ ไม่รู้ว่ากี่พันกี่หมื่นล้านฟรังค์ แต่ว่าคนฝรั่งเศสจะคิดถึงเรื่องนี้หรือไม่ไม่ทราบ

ทีนี้กลับมาพูดถึงเมืองไทยสมัยนั้น คือสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในระหว่างที่พระองค์ครองราชย์อยู่นั้น ก็ได้ไปทรงสร้างวังและที่ประทับใหม่ที่ลพบุรี เกือบตลอดรัชกาล เมื่อเทียบดูสิ่งก่อสร้างสมัยนั้น มีพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ ฯ พระที่นั่งอื่น ๆ และตึกวิชาเยนทร์ ซึ่งสร้างสมัยเดียวกันกับวังแวร์ซายส์นั้น ของเราชำรุดทรุดโทรมไปหมดนานแล้ว คงเหลือแต่ซากตึกเทียบกันไม่ได้เลย แต่น่าชมความสามารถที่โกษาปานและคณะทูต ได้เดินทางจากประเทศไทยไปจนถึงประเทศฝรั่งเศส และได้เข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นต่อพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในพงศาวดารอยู่เมื่อสมัยประมาณ ๓๐๐ ปีมานี้ ต้องเดินทางตั้ง ๒—๓ เดือนกว่าจะถึง แต่ขณะนี้เพียงวันเดียวก็เดินทางถึงกันแล้ว

ผมเป็นห่วง คุณสมหมาย ที่มีงานต้องทำอยู่มาก ตอนบ่ายจึงขอให้แกขับรถกลับมายังสถานทูต ส่วนผมไปแวะหาคุณประสิทธิ ซึ่งแกนัดผมไว้ว่าอยากจะไปเยอรมันด้วย เมื่อพบกันแล้ว บอกว่าเรือบินไม่มีที่ว่าง เลยนัดกันว่าไปพบกันใหม่ที่สวิตเซอร์แลนด์

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๑๐

Frankfurt

๒๓ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ผมตื่นนอนแต่เช้าของวันที่ ๒๒ และออกมานั่งรับประทานกาแฟ ตรงหัวมุม ๕ แยกหน้าโฮเต็ล มีรถแท็กซี่จอดอยู่ตรงข้ามถนน พอรถแท็กซี่เตรียมตัวจะออกวิ่ง รถคันข้างหลังก็แล่นสวนทางมาเฉี่ยวเอาบังโคลนบุบไปเล็กน้อย คนรถ Taxi เอะอะใหญ่โต ต่างคนต่างเถียงกันดังลั่น ส่วนอีกคันหนึ่งจอดอยู่ข้างหน้าคนละมุมถนน ซึ่งไม่น่าจะต้องมาเกี่ยวข้องด้วย กลับมาเอะอะเอากับเจ้าของรถที่เฉี่ยวบังโคลนเป็นการใหญ่ เกือบจะวางมวยกันทีเดียว ประเดี๋ยวตำรวจ ๒ คนก็มาถึง จัดการสอบสวนทั้ง ๒ ฝ่าย ตรงที่เกิดเหตุนั้นอยู่เป็นเวลานาน จึงปล่อยให้รถคู่วิวาทแยกทางกันไป ผมว่าเรื่องมันเล็กน้อยเหลือเกิน กลายเป็นเรื่องใหญ่ไปได้ เรื่องทำนองนี้ แม้ในกรุงเทพฯ เราก็ไม่ถึงอย่างนี้ และถ้าเป็นในอเมริกาแล้ว เขาไม่เห็นว่ากระไร ต่างคนต่างขับแยกกันไป เขาว่าคนฝรั่งเศสเลือดร้อน ก็เห็นจะจริง เพราะผมสังเกตมาแต่วันแรกแล้ว พวกเราที่สถานทูตก็เล่าให้ฟังเช่นนั้น

การเดินถนนในปารีสต้องระวังมาก ดีไม่ดีรถชนตายฟรี ปารีสมีรถยนต์มากกว่าลอนดอนมากนัก ถนนก็ใหญ่ ยังหาที่จอดรถยาก เหมือน ๆ ถนนเยาวราชของเรา บางแห่งจอดรถแล้วต้องลงเดินตั้ง ๑๐ กว่าเส้นกว่าจะถึงที่หมาย คนฝรั่งเศสสำรวยกว่าคนอังกฤษ จะเห็นได้จากการใช้รถยนต์ในปารีส

รถยนต์ของฝรั่งเศสที่ทำได้เองมีตั้งหลายยี่ห้อ เช่น ซีตรอง เรโนลด์ เปอร์โยซิมคา เป็นต้น ก็ยังใช้รถเพียตของอิตาลี รถโอเปิล และโฟสวาเกน ของเยอรมัน กับรถของอเมริกาทุกชนิด ผิดกับคนอังกฤษไกลลิบ

ตามห้างร้านขายของทั่ว ๆ ไปในกรุงปารีส มีเครื่องแต่งกายผู้หญิงเสียมากกว่าผู้ชาย นอกนั้นก็น้ำหอม เขาว่าฝรั่งเศสเป็นเจ้าแห่งน้ำหอม เห็นจะจริง เพราะตอนบ่ายวานนี้ผมไปที่ บริษัท อเมริกัน เอกซเพรสส์ (American Express) ใกล้ ๆ กับแถว โอเปร่า (Opera) เพื่อรับทราบการพักโรงแรมในเมืองแฟรงค์เฟอร์ต (Frankfurt) ที่จะเดินทางวันนี้ เมื่อได้ใบรับแล้วก็เดินเตร่ไปทางด้านข้างหนึ่งของ (Opera) ผู้คนเดินกันขวักไขว่เหมือนท้องสำเพ็ง ถนนก็กว้างแต่ยังต้องเดินเบียดกัน แถวนี้มีร้านแบกะดินขายมากมายโดยมากมีเสื้อผ้าผู้หญิง กระเป๋าถือ เครื่องประดับ ของกิน ของเล่น ผู้ขายก็โฆษณาเสียงให้ขรมไปทีเดียว แถวนี้เองมีห้างใหญ่อยู่ ๒ ห้าง กำลังขายลดราคา ผมเข้าไปห้างหนึ่งชื่อ Galeries Lafayette เป็นตึกใหญ่ ๕ ชั้น ห้างนี้ใหญ่กว่าเฉลิมกรุงของเราสัก ๓–๔ เท่า เพียงแต่ดูของชั้นล่างอย่างเดียวก็กินเวลาไปตั้งชั่วโมง ผมเดินไปเจอแผนกน้ำหอมเข้าก็อดซื้อไม่ได้ ทั้งที่ราคาแพงกว่าเมืองไทย แต่ว่าน้ำหอมชนิดนั้นไม่มีขายในเมืองเรา คนขายน้ำหอมนี้เขาแบ่งเป็นแผนก ๆ เฉพาะน้ำหอมอย่างเดียวมีคนขายกว่า ๒๐ คน ไม่ทราบว่าน้ำหอมของเขามีสักกี่สิบชนิด ขวดสวย ๆ แปลก ๆ กลิ่นหอมจริง ๆ ชั้นล่างนี้ทั้งชั้นนอกจากน้ำหอมแล้ว เป็นของแต่งกายผู้หญิงทั้งนั้น ปิดป้ายไว้ราคาเป็นพัน ๆ หมื่น ๆ ฟรังค์ (หมื่นฟรังค์ = ๖๐๐ บาท) ผู้คนในห้างแน่นไปหมด เป็นผู้หญิงเสียราว ๘๐% ผมดูได้เพียงชั้นล่างเท่านั้น ชักเวียนหัวเลยกลับ

วันนี้บ๋อยโฮเต็ลปลุกแต่ ๖.๐๐ น. เพราะผมสั่งเขาไว้ พอ ๗.๑๕ น. ออกเช่าแท็กซี่ไปที่บริษัทการบิน เพื่อชั่งกระเป๋าเดินทาง แล้วนั่งรถ Coach ของบริษัทเขาไปที่สนามบินนอกเมืองอีกทอดหนึ่ง เรือบินออกจาก Paris เวลา ๙.๑๐ น. ถึงสนามบินกรุงบรัซเซลส์ (Brussels) ประเทศเบลเยี่ยม เวลา ๑๐.๒๐ น. ผมต้องลงถ่ายเรือบินใหม่ มีเวลาพักอยู่ที่สนามบิน ๑ ชั่วโมงเศษ ก็ออกจากกรุงบรัซเซลส์ (Brussels) ไปถึงแฟรงค์เฟอร์ต (Frankfurt) (เยอรมันตะวันตก) เวลา ๑๓.๐๐ น. พอดี

เมื่อลงจากสนามบิน(Air–Port) แล้ว เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองตรวจ Pass–Port ผมใจไม่ใคร่ดี เพราะไม่ได้ Visa ถามทางสถานทูตเขามาตั้งแต่อเมริกา – อังกฤษแล้ว เขาบอกว่าในประเทศเยอรมันไม่ต้อง Visa เจ้าหน้าที่ดูอยู่หน่อยก็ไม่ว่ากระไร ประทับลงตราให้โดยดี เลยทำให้ใจคอสบายขึ้น ส่วนพนักงานศุลกากรนั้น ถามแต่บุหรี่และกาแฟ เขาขอเปิดดูกระเป๋าเดียว อีกกระเป๋าหนึ่งไม่เปิด ผมมีบุหรี่จากลอนดอนมา ๔ ซอง เขาก็ไม่ว่ากระไร เรานั่งรถ Coach ของบริษัทมาจนถึงในเมือง แล้วนั่งแท็กซี่ต่อไปยังโรงแรมที่จองล่วงหน้าไว้ ชื่อคอนติเนนตัล (Continental) อยู่ใกล้สถานีรถไฟของเมืองนี้ เป็นโรงแรมที่ทันสมัย สร้างขึ้นใหม่แทนของเก่าที่ถูกระเบิดไป เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ค่าที่พักก็ถูกคืนละ ๘๐ บาทเท่านั้น มีห้องน้ำในตัวเสร็จ แต่ต้องเสียค่าโทรเลขจองล่วงหน้าจากปารีส (๑๐๐ บาท) กับเงินมัดจำอีก ๘๐ บาท เป็นอันว่าผมเดินทางจาก Paris ถึง Frankfurt โดยสวัสดิภาพอีกวาระหนึ่ง

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๑๑

Frankfurt

๒๔ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ผมขอย้อนไปกล่าวถึงการเดินทางจากปารีสถึงแฟรงค์เฟอร์ตสักเล็กน้อย คือเครื่องบินที่ผมโดยสารนี้เป็นของบริษัทเบลเยี่ยม เขาใช้เครื่องบิน ๔ เครื่อง-ยนต์ขนาดใหญ่ทั้ง ๒ ตอน คือตอนจากปารีสไปบรัซเซลส์และจากบรัซเซลส์ไปแฟรงค์เฟอร์ต เครื่องบินลำที่จากบรัซเซลส์ไปแฟรงค์เฟอร์ตนี้มาจากนิวยอร์ค ออกจากนิวยอร์ค ตั้งแต่ ๑๔.๐๐ น. ของวันก่อน ที่ผมรู้เพราะคนโดยสารเล่าให้ฟัง ระหว่างเดินทางเขาบินสูงระยะเพียง ๕,๐๐๐ ถึง ๗,๐๐๐ ฟุต ความเร็ว ๓๔๕ กิโลเมตรต่อชั่วโมง สนามบินที่กรุงบรัซเซลส์สวยงามพอดู ขนาดสนามบินดอนเมืองของเรา ระหว่างที่นั่งพักอยู่ได้สนทนากับชาวเบลเยี่ยมผู้หนึ่งแก่แล้ว แกจะบินไปอีสตันบูล (Istanbul) ประเทศเตอรกี แกบอกว่ากรุงบรัซเซลส์นี้สวยงามมากไม่แพ้กรุงปารีส ผมชักนึกเสียดายอยู่ครัน ๆ แต่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร เพราะการเดินทางกำหนดวันเวลาตายตัวเสียหมดแล้ว ถ้าจะเปลี่ยนก็ต้องขอแก้ไขกันใหม่ยุ่งยากมากเป็นทอด ๆ กว่าจะถึงเมืองไทย ปล่อยให้เลยตามเลยไปดีกว่า ความจริงที่เบลเยี่ยมผมก็ตั้งใจจะแวะ และได้ขอวีซ่า (Visa) ไว้แต่วอชิงตันแล้ว เนื่องจากการไป สวีเดน – เดนมาร์ค ของผมต้องเสียเงินค่าโดยสารเพิ่มพิเศษอีก ๒,๐๐๐ กว่าบาท ผมเลยงดเสีย ตลอดถึงเบลเยี่ยมด้วย แต่ได้ประเทศเยอรมันมาแทน เพราะเป็นเส้นทางสายการบินของบริษัท P.A.A. เขา พอมาถึงสนามบิน

แฟรงค์เฟอร์ต มองดูไปรอบ ๆ สนามบินนั้น ดูเป็นป่าไปหมด บริเวณสนามบินก็พอ ๆ กับ ดอนเมืองของเราเหมือนกัน ครั้นรถออกจากสนามบินจะเข้าไปในเมือง ถนนหนทางเขาดีมาก สองข้างทางปลูกต้นไม้ยืนต้นดูเป็นป่าทึบ แต่สังเกตดูต้นไม้นั้นมีอายุราว ๆ ๘–๙ ปีเสียโดยมาก ผมเข้าใจว่าพอสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลง เขาก็เริ่มปลูกกันใหม่

เมืองแฟรงค์เฟอร์ต (Frankfurt) ในเยอรมัน มี ๒ เมือง อยู่ในเยอรมันตะวันออกเมืองหนึ่ง ซึ่งอยู่ในความยึดครองของรัสเซีย แต่เมืองนี้อยู่ในเยอรมันตะวันตก ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเมน (Main) ในระหว่างสงครามได้ถูกสัมพันธมิตรระเบิดทำลายเสียหายมากประมาณ ๖๐ เปอร์เซนต์เห็นจะได้ บัดนี้เขาปลูกสร้างอาคารสมัยใหม่ขึ้นแทนที่ แต่ก็ยังมองเห็นตัวตึกที่ถูกระเบิดทำลายอยู่อีกแทบทุกถนน คงจะเหลือราว ๆ ๑๐ เปอร์เซนต์ สถานีรถไฟใหญ่ไม่ถูกระเบิด ถูกระเบิดทำลายแต่บริเวณใกล้เคียงแบบสถานีหัวลำโพงของเรา ตัวสถานีรถไฟใหญ่โตกว่าสถานีหัวลำโพงของเราสัก ๓ เท่า มีรถรางเข้าชานชลาสถานีถึง ๒๐ กว่าราง มีร้านขายของอยู่ในสถานีมากมายตลอดจนร้านอาหาร ผู้คนดูเดินพลุกพล่านตลอดเวลาไม่ขาดสาย มีรถรางแบบกรุงเทพ ฯ ของเราแทบทุกถนน รถของเขามีรถพ่วงอีก ๒ คัน ผู้โดยสารยืนที่ชานรถก็ได้ ค่าโดยสารเที่ยวละ ๓๐ เฟนนิค (Pfennic) ประมาณ ๑ บาท ๕๐ สตางค์ ส่วนรถยนต์ที่ใช้กันโดยมากเขาทำขึ้นในเยอรมัน มีรถโอเปิล เบนซ โฟสวาเกน เป็นพื้น นอกนั้นใช้รถของอเมริกันก็มีมาก และในขณะนี้ทหารอเมริกันยึดครองอยู่ เราจะเห็นทหารอเมริกันอยู่โดยทั่วไป

ผมเข้ามาอยู่ในเมืองเยอรมัน รู้สึกว่ามีความสะดวกใจมากกว่าที่อยู่ในฝรั่งเศส ทั้ง ๆ ที่ Paris นั้นก็มีคนไทยรู้จัก และช่วยเหลือเอื้อเฟื้อผมเป็นอย่างดี

อยู่แล้ว แต่ส่วนที่ Frankfurt นี้ พอจะอยู่คนเดียวได้ เพราะชาวเยอรมันส่วนมากรู้ภาษาอังกฤษ ผิดกับคนฝรั่งเศสหาคนที่พูดอังกฤษได้ยากเต็มที ถึงพูดได้หมอก็ไม่ยอมพูด ทำเอาผมเก้อไปทีหนึ่งแล้ว เดินเข้าร้านอาหารใหญ่ สั่งอาหารเป็นภาษาอังกฤษ มันไม่ยอมพูดด้วย ดังนั้นการที่ผมจะไปไหนไม่มีความเดือดร้อน คนที่มีอายุตั้ง ๖๐ ปีแล้วพูดภาษาอังกฤษได้ก็มี ผมถามแกอยากจะไปที่ทำการรัฐบาลเขาในวันรุ่งขึ้นตาม Address ที่จดไว้ แกพยายามเดินนำไปชี้จนถึงที่ตามร้านขายของทั่ว ๆ ไปก็พูดภาษาอังกฤษได้ ของใช้ต่าง ๆ ในเยอรมันที่มีชื่อเสียงมีหลายอย่างที่น่าจะซื้อเล่น เช่น กล้องถ่ายรูป แว่นตา นาฬิกา น้ำหอม วิทยุ เครื่องหนัง เครื่องใช้ที่ทำด้วยเหล็กและภาชนะดินเป็นต้น แต่ละอย่างน่าดูเสียจริง ๆ มีห้างใหญ่ ๆ อยู่ทั่วไป ราคาของที่เขาปิดไว้ เมื่อเทียบเคียงกับใน Paris แล้วถูกกว่ามาก และยังถูกกว่าในอเมริกา แต่ผมจนปัญญาเพราะคิดไม่ถึงว่าจะได้เข้าไปในเยอรมัน และกระเป๋าเดินทางก็ไม่มีระวางจะบรรจุได้อีก เพราะกำหนดไว้คนละ ๓๐ กิโลกรัมเท่านั้น แต่กระนั้น ผมก็ยังอุตส่าห์ซื้อเสื้อสเวตเตอร์มาฝากลูก ๒ ตัว แว่นตา กล้องส่องทางไกล และรองเท้าของผมเองอีก ๑ คู่ ผมเปลี่ยนเอาคู่เก่าออก สวมคู่ใหม่แทน คู่เก่าให้ทางห้างเขาส่งมาเมืองไทยเพราะยังดีอยู่ รองเท้าหนังคู่ละ ๑๔๐ บาทเท่านั้น ถูกกว่าในอังกฤษและอเมริกาเท่าตัว ของอื่น ๆ อยากได้ต้องงด เพราะไม่มีปัญญาจะเอามาถึงเมืองไทยด้วยตนเองได้

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๑๒

Frankfurt

๒๕ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ตอนเย็นของวันที่ ๒๔ ซึ่งเป็นวันอาทิตย์ ผมถือโอกาสออกไปเดินเล่นและอยากจะชมแม่น้ำเมน (Main) เดินจากโฮเตลไม่ไกลนัก ประมาณสัก ๕ นาทีก็ถึง ณ ริมฝั่งแม่น้ำด้านตะวันออก เกือบทั้งแถบเขาทำเป็น Park มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมร่มรื่น มีเก้าอี้สนามไว้ให้ประชาชนนั่งเป็นระยะ ๆ และมีสถานที่เล่นสเก็ตชแห่งหนึ่งอยู่ริมแม่น้ำ มีบาร์ มีลานสเก็ตช ใครจะเข้าไปต้องเสียคนละ ๓๐ เฟนนิค มีที่ให้นั่งรับประทานเบียร์และของเครื่องดื่ม ที่ลานสเก็ตชใครต้องการจะเข้าไปเล่นก็ต้องเช่าจากสถานที่นั้นเขา เสียค่าเช่าคนละ ๒ มาร์ค (ประมาณ ๑๐ บาท) มีคนเล่นสเก็ตชมากเหมือนกัน โดยมากผู้เล่นเป็นหญิงมากกว่าชายทั้งเด็กสาวและผู้ใหญ่ ผู้หญิงเวลาเล่นสเก็ตชใช้กระโปรงสั้นจู๋ และเวลาเล่นโลดโผนกระโปรงก็บานขึ้นข้างบนไปหมด คนชอบดูกันมาก ส่วนทางด้านแม่น้ำนั้น มีหนุ่มสาวพายเรือโบตเป็นคู่ ๆ บ้างก็แล่นใบ บ้างก็ใช้เรือเร็ววิ่ง เครื่องยนต์ของเขาเงียบไม่หนวกหูเหมือนเรือเครื่องติดท้ายที่เมืองเราใช้ อากาศเย็นสบายขนาดหน้าหนาวในเมืองไทย ถ้าเรานั่งบนระเบียงที่สูงของลานสเก็ตช โดยเสียเงิน ๓๐ เฟนนิคแล้ว ก็ชมวิวแม่น้ำและชมการเล่นสเก็ตชได้ในเวลาเดียวกัน ทางริมแม่น้ำด้านตะวันตก เขาไม่ได้ทำเป็น Park อาจเป็นเพราะฝั่งข้างโน้นตลอดบ่ายแดดร้อนเสมอก็เป็นได้ ลานสเก็ตชนั้นอยู่ระหว่างสะพานใหญ่ข้ามแม่น้ำทั้งสองสะพาน เราจะมองเห็นรถรางเดินข้างสะพานทั้งสองแห่ง อยู่ทุก ๓–๔ นาที ลำแม่น้ำเมนกว้างขนาดเดียวกับแม่น้ำเซน (Seine) ของฝรั่งเศส เขาทำเขื่อนตลอดเหมือนกัน

ผมนั่งอยู่สักชั่วโมงเศษก็เดินกลับเข้ามาหาอาหารรับประทาน เดินผ่านสถานที่อีกแห่งหนึ่ง มีรูปร่างเป็นโรงละคร แต่พอเข้าไปกลายเป็นภัตตาคารไปเสีย เขาตั้งเก้าอี้เป็นหมู่ ๆ ไว้เต็มหมด ด้านเฉลียงข้างบนทั้งสองข้างก็เต็ม ตอนกลางด้านในมีเวทีแบบโรงละครของเราดี ๆ นี่เอง เขามีแตรวงใหญ่บรรเลงอยู่บนเวทีตลอดเวลา การเข้าไปในภัตตาคารนี้ไม่ต้องเสียค่าผ่านประตูเหมือนลานสเก็ตช คงเสียค่า Tip สำหรับบ๋อยเสิฟ แต่เมืองนี้ไม่ต้อง Tip ต่างหาก เขาคิดไว้ในบิลเสร็จ ปกติคิด ๑๐% ถ้าโฮเต็ลคิด ๑๕% ความจริงการคิดแบบนี้ก็ดีไปอย่างหนึ่ง ไม่ยุ่งยากเหมือนอังกฤษและฝรั่งเศส

เป็นครั้งแรกที่ผมได้พบภัตตาคารแบบใหม่ของเยอรมัน น่าจะมีใครคิดขึ้นบ้างในเมืองไทย ผมว่าคงจะขายดีแน่ ที่นี่มีคนเข้าไปรับประทานอาหารกันเต็มแน่นไปหมดจนไม่มีที่นั่ง ความจริงสถานที่เขาก็กว้างขวางพอดี จุคนได้ราว ๖๐๐–๗๐๐ คน ผมรับประทานอาหารเสร็จแล้ว ฟังแตรวงเขาบรรเลงเพลงเยอรมันดูครึกครื้นดี จนเวลา ๒๑.๐๐ น. พอดีมืด ก็เดินกลับที่พัก

มาวันนี้เช้า ๙.๐๐ น. ผมนั่งรถรางเข้าไปในเมืองสัก ๑๐ นาทีก็ถึงตรงไปยังตึกรัทฮันส Rathhans เป็นที่ทำการแบบศาลากลางจังหวัดของเรา และไปยังแผนกศึกษา (Schulver Watting) ติดต่อกับเขา เขาบอกว่าที่นี่เขาจัดการเกี่ยวกับการศึกษาของประชาชน ต้องไปอีกแห่งหนึ่ง แล้วเขาก็พาขึ้นรถรางย้อนมา ซึ่งไม่ห่างจากสถานีใหญ่มากนัก ลงเดินข้ามถนนอีก ๓ บล็อคก็ถึง ที่นี่เป็นแผนกศึกษาธิการจังหวัดของเมืองแฟรงค์เฟอร์ต (Frankfurt) มีศึกษานิเทศก์ประจำอยู่ ๖ คน เป็นศึกษานิเทศก์แผนกประชาบาลหรือประถมศึกษาเสีย ๔ มัธยมต้น ๑ มัธยมปลาย ๑ ศึกษาธิการจังหวัดเรียกศึกษานิเทศก์มาหลายคน ในที่สุดเขาคัดคนที่พูดอังกฤษคล่องคนหนึ่ง ชื่อ แฮร์ เอช. ชูเบอร์ต (Herr.

H. Schubert) มาสนทนากับผม คงได้ความในเรื่องการศึกษาของเยอรมัน โดยสังเขป ดังนี้

๑. **ชั้นอนุบาล** อายุ ๔ ถึง ๖

๒. **ชั้นมัธยมศึกษา** อายุ ๖ ปี ถึง ๑๔ เป็นศึกษาบังคับ ผู้จบชั้นนี้แล้วออกประกาศนียบัตรให้ แล้วไปฝึกวิชาชีพ เช่น วิชาช่างเย็บหนัง ช่างตัดเสื้อ ช่างไม้ ฯลฯ ตามถนัดจนถึงอายุ ๑๘

๓. **มัธยมต้น** (Junior) อายุ ๑๔ ถึง ๑๖ (๓ ปี)

๔. **มัธยมปลาย** (Senior) อายุ ๑๗ ถึง ๑๘ (๒ ปี)

ต่อจากนี้ก็ข้ามไปมหาวิทยาลัย แต่ผู้ที่เรียนเข้าถึงมหาวิทยาลัยนั้น มีประมาณ ๑๕%

จังหวัด แฟรงค์เฟอร์ต (Frankfurt) มีพลเมือง ๖๓๐,๐๐๐ คน มีนักเรียนทั้งหมดกว่า ๗๐,๐๐๐ คน มีครู ๑,๗๕๐ คน เงินเดือนครูขั้นต้นเดือนละ ๒๕๐ มาร์ค (ประมาณ ๑,๒๕๐ บาท) ถูกมากแต่ยังดีกว่าของฝรั่งเศส เพราะค่าครองชีพถูกกว่า ระหว่างนี้โรงเรียนปิดภาคฤดูร้อน ตั้งแต่ ๑๕ กรกฎาคม ถึง ๑๖ สิงหาคม ต้นปีการศึกษาของเขาเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน แปลกกว่าประเทศอื่น ๆ

นอกจากนี้ผมได้ไปดูโรงเรียนประถมของเขา ๑ โรงในเมือง ดูได้แต่สถานที่ เป็นตึก ๔ ชั้น มีครู ๑๕ คน นักเรียน ๖๕๐ คน มีสนามเล่นก็เหมือนกับโรงเรียนเทศบาลในกรุงเทพ ฯ เรา บริเวณคับแคบมาก แล้วผมก็ลา Herr. H. Schubert กลับที่พัก

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๑๓

Geneva (Switzerland)

๑๖ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ระหว่างที่อยู่ Frankfurt ผมหาโอกาสไปดูภาพยนต์คืนหนึ่ง เห็นภาพโฆษณาไว้น่าดูและตัวพระเอก นางเอก ผมก็ได้เคยดูมาแล้วในกรุงเทพ ฯ พระเอกคือ โรเบอรฺต เทย์เลอร์ (Robert Taylor) นางเอกคือ เอวา การดเนอร์ (Ava Gardner) ซื้อบัตรเข้าไปนั่งดู ราคาค่าดู ๑ มาร์ค ๑๐ เฟนนิค (๕.๔๐ บาท) นับว่าถูกกว่าที่อื่น ๆ ที่ได้เคยดูมา แต่พอนั่งดูกลายเป็นภาพยนต์พูดภาษาเยอรมันไปหมด ผลที่ได้รับก็เท่ากับดูภาพยนต์ชนิดไม่มีเสียง ภาพยนต์เรื่องนี้เป็นภาพยนต์คาวบอย รู้สึกว่าคนเยอรมันก็ยังชอบดูเรื่องคาวบอยอย่างเดียวกับในอเมริกาเหมือนกัน

วันนี้เวลา ๑๐.๐๐ น. ผมออกจาก Hotel Continental ไปยังบริษัทการบินสวิสส์แอร์ (Swissair) เพื่อขึ้นรถ Coach ของบริษัทเขาไปยังสนามบิน มีชาวปากีสถานผัวเมียคู่หนึ่งพักโรงแรมเดียวกัน ชื่อนาย M. H. Khan เป็นเลขาธิการนายกรัฐมนตรีของปากีสถาน ไปพร้อมกันด้วย เมื่อขามาก็มาถึงวันเดียวกันแต่เขามาจากอัมสเตอร์ดัม (Amsterdam) ประเทศเนเธอร์แลนด์ พอเขารู้ว่าผมจะไปเครื่องบินเที่ยว ๑๓.๓๐ น. เขาก็รีบไปขอเปลี่ยนตั๋วบริษัทเป็นเยนีวา (Geneva) เวลาเดียวกับผม เพราะตั๋วเรือบินของเขาตามกำหนดออกเที่ยว ๑๙.๐๐ น. กว่าจะถึง Geneva ก็ ๒๑.๐๐ น. ถ้าถึงมืดค่ำออกจะลำบาก ในที่สุด

เขาก็เปลี่ยนให้ตามความประสงค์เรา ออกจากแฟรงค์เฟอร์ต เวลา ๑๓.๑๑ น. ตรงตามเวลา เรือบินลำนี้มี ๒ เครื่องยนต์ มีที่นั่งเพียง ๒๖ ที่ บินสูง ๘,๐๐๐ ฟุต ความเร็ว ๒๖๐ กิโลเมตรต่อชั่วโมง ถึงท่าอากาศยานที่เยนีวา (Geneva) เวลา ๑๕.๑๐ น. ใช้เวลาเดินทาง ๒ ชั่วโมงพอดี ระยะทางราว ๆ **กรุงเทพ ฯ ถึง อุบลราชธานี** หรือ **อุดรธานี** หรือ **จังหวัดแพร่** เจ้าหน้าที่ศุลกากรที่นี่ไม่ใคร่กวดขัน เพียงแต่ถามว่า มีของอะไรที่จะต้องแจ้ง (Declare) บ้าง ผมตอบว่าไม่มี เขาก็ให้ผ่านไป โดยไม่ต้องถูกค้น แต่บางคนก็ถูกค้นกระเป๋าเดินทางยุ่งไปหมด เสร็จจากการตรวจหนังสือเดินทาง (Pass Port) และกระเป๋าเดินทางแล้ว ต้องขอเวลาเขาเอาเงินมาร์คไปแลกเงินฟรังค์สวิสส์ ราคาเงินมาร์คแลกได้เท่า ๆ กับเงินฟรังค์สวิสส์ คือ ๑ ฟรังค์สวิสส์ = ๕ บาท แต่ฟรังค์ฝรั่งเศส = ๖ สตางค์ของไทยเรา

จากท่าอากาศยาน Geneva เข้ามาในเมืองไม่ไกลนัก รถแล่นมาได้สัก ๕ นาที ก็เข้าบ้านเมืองแล้ว รถ Coach ของบริษัทเขานำผู้โดยสารมาส่งปลายทางถึงในเมืองแทบทุกแห่ง พอผมมาถึงสักประเดี๋ยว **คุณศุภวาร สุขุม** บุตรี **คุณหลวงพิสิษฐ์สุขุมการ** กับเพื่อนอีกคนหนึ่ง คือ **ม.ล. ปริญญา มาลากุล** ซึ่งมาเรียนหนังสืออยู่ที่นี่ก็มารับผม เนื่องจาก**คุณหลวงพิสิษฐ์-สุขุมการ** ออกจาก Geneva กลับเมืองไทยเสียแต่วันที่ ๒๔ เดือนนี้ ก่อนหน้าผมมาถึง ๒ วัน ผมได้ขอร้องให้**คุณหลวงพิสิษฐ์ ฯ** บอกจองโรงแรมไว้ให้ด้วย พอพบ**คุณศุภวาร สุขุม** เธอก็บอกผมว่าโรงแรมจองไม่ได้ ไม่มีที่ว่าง เมื่อคุณพ่อมาถึงก็เช่นเดียวกัน ผมชักไม่สบายใจอีกวาระหนึ่ง แต่ว่ายังมีหวังอยู่

อีกทางหนึ่ง คือผมได้บอก คุณประสิทธิ์ ชูพินิจ ไว้แต่พบกันที่ Paris ว่าให้จองไว้เผื่อให้ผมห้องหนึ่ง เรา ๓ คนเช่า Taxi ตรงไปยังโรงแรมอีไลท์ (Hotel Elite) พอไปถึงก็เอากระเป๋าเดินทางลง และผมแกล้งบอกทึกทักเอาว่าได้ให้คนไทยที่มาก่อนวานนี้จองไว้ให้แล้ว เขาก็จัดห้องให้โดยดี ค่าที่พักประมาณ ๑๐๐ บาท ไม่มีห้องน้ำ พอเอาของเข้าห้องเรียบร้อยแล้ว ผมก็ชวนคุณศุภวาร และ ม.ล. ปริญญา ไปรับประทานอาหาร เธอทั้ง ๒ เป็นผู้นำไปรับประทานร้านอาหารจีนแห่งหนึ่งอร่อยมาก

โรงแรมที่เยนีวา (Geneva) มีแปลกอยู่อย่างหนึ่ง คือเวลาผู้เช่าจะอาบน้ำ จะต้องมีหญิงรับใช้มาไขกุญแจห้องน้ำให้ และต้องเสียเงินค่าอาบน้ำครั้งละ ๑๐ บาท ดู ๆ มันน่าขันสิ้นดี อย่างไรก็ดี ในที่สุดผมก็ถึงเยนีวา (Geneva) โดยสวัสดิภาพอีกวาระหนึ่ง

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๑๔

Geneva

๒๗ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

วันนี้ผมตื่นแต่เช้าแล้วออกไปเดินเล่นตามตลาด ที่ Geneva เขาก็มีตลาดนัดขายของแบบแผงลอยเหมือนเมืองเรา มีทั้งพ่อค้าแม่ค้าชายหญิง ขายผักผลไม้ ดอกไม้ เนื้อสด ตลาดสดนี้แอบอยู่ในถนนเล็ก ๆ ใกล้ที่ทำการไปรษณีย์ ผลไม้บางอย่างส่งมาจากต่างประเทศ เช่น อินทผลัม มาจากประเทศตูนิส ส้ม (แบบส้มโอ) มาจากอัฟริกาใต้ ไม่สู้จะบริบูรณ์เหมือนเมือง แฟรงค์เฟอร์ต ที่แฟรงค์เฟอร์ตนั้น องุ่นสดถูกมาก ราคากิโลกรัมละ ๕ บาท ๕๐ สต. เท่านั้น ผลไม้พื้นเมืองก็มีพวก Pear, Plum ลูก Pear ดิบ ๆ รับประทานเหมือนมะม่วงมันของเรา ถ้าสุกเสียแล้วรับประทานไม่อร่อย พอตกสายหน่อยผมก็ไปกับคุณประสิทธิ์ ชูพินิจ ยังบริษัทการบิน T.W.A. (Trans World Airway) ของอเมริกัน เพื่อนำตั๋วเรือบินที่จะเดินทางไปกรุงโรม แจ้งให้เขาทราบกำหนดทางบริษัทเขาบอกว่า เขาไม่ทราบมาก่อนเลย สำรวจรายชื่อผมก็ไม่มี ผมก็เลยตอบเขาว่า นี่ไม่ใช่ความผิดของผม เป็นความบกพร่องของบริษัท P.A.A. (Pan American Airways) เขาบอกว่าไม่เป็นไรดอก วันที่ผมจะไปกรุงโรม คือวันที่ ๓๐ เดือนนี้นั้น เรือบินเขามีที่ว่างไม่มีอะไรขัดข้อง ผมกล่าวขอบใจเขาบ้างแล้วก็ลากลับ โปรดอย่าคิดว่า ฝรั่ง เขาทำอะไรมันแน่เสมอไป นี่บริษัท P.A.A. ทำชุ่ยกับผมเข้าแล้ว เคราะห์ดีที่มีที่นั่งเหลืออยู่ มิฉะนั้นจะต้องตกค้างอยู่ที่เยนีวาอีกสักกี่วันก็ไม่รู้

ผมกับ คุณประสิทธิ์ ต่างคนเดินเที่ยวซื้อของ มีแต่ร้านขายนาฬิกามากจริง ๆ เมื่อเข้าไปดูหลายร้านสอบถามราคาดูแล้ว ซื้อไม่ใคร่จะลง ผมว่าถ้าใครอยากจะซื้อนาฬิกาแล้ว ซื้อเอาเมืองไทยจะสะดวกกว่า ราคาก็ดูเหมือนจะถูกกว่าด้วย เมืองเยนีวา เป็นเมืองที่นักท่องเที่ยวไปเที่ยวกันมากมาย ในฤดูร้อนนี้ข้าวของแพง เทียบกับเมืองแฟรงค์เฟอร์ตแล้วผิดกันลิบทีเดียว ถ้าเทียบกับปารีส ดูจะไล่เลี่ยกัน ที่น่าเที่ยวนั้น เพราะเป็นเมืองมีชื่อเสียงมานานแล้ว และเป็นเส้นทางบินของบริษัทการบินหลายบริษัท ตัวเมืองก็อยู่ริมทะเลสาปเยนีวา (ชื่อเดียวกัน) สวยงามมาก แม้จะเป็นเมืองเล็กก็จริง แต่ฤดูร้อนนี้อากาศดีมีที่พักหย่อนใจหลายแห่ง หรืออยากจะลง เรือยอร์ช ชมทะเลสาปก็ได้ น้ำทะเลสาปใสแจ๋วเหมือนตาตั๊กแตน ที่ Park ริมทะเลสาป เขาทำนาฬิกาเรือนใหญ่ไว้ที่สนามหญ้า หน้าปั๊ดนาฬิกาเขาใช้ต้นไม้เล็ก ๆ คล้ายต้นผักกาดแทนตัวเลขโรมันและมีตาไม้เล็ก ๆ แบ่งเป็นนาทีอีก เป็นโลหะทาสีเหลือง ๆ ก็เฉพาะเข็มนาฬิกาเป็นของน่าประหลาดอยู่ น่าชมความคิดผู้ประดิษฐ์นาฬิกาเรือนนี้จริง ๆ

ตามถนนหนทางมีร้านกาแฟแบบ กรุงปารีส ตั้งเก้าอี้ยื่นออกมาทางเท้ามากมาย นักท่องเที่ยวก็เดินไขว่ไปหมด ดูเหมือนจะมีคนทุกชาติที่ไปเที่ยวแถมมีร้านขายอาหารจีน ปรุงอาหารรสดีกว่าที่ กรุงลอนดอน เสียอีก

ผมทราบมาจากสถานทูตไทย กรุงปารีส ว่า คุณบุญถิ่น[๑] อัตถากรหัวหน้า กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ กับ คุณโถ[๒] สุขะวรรณ หัวหน้า

---

๑. ต่อมาเป็นปลัดกระทรวง

๒. ต่อมาเป็นผู้ตรวจราชการ

กองคลัง สำนักงานปลัดกระทรวง เป็นผู้แทนกระทรวงมาประชุม เกี่ยวกับการศึกษาระหว่างชาติที่นี่ ตั้งแต่วันจันทร์ก่อน เมื่อผมมาถึง การประชุมนั้นเสร็จไปแล้ว ไม่ทราบว่า คุณบุญถิ่น กับ คุณโต จะเดินทางไปไหนต่อไปอีก ไม่มีโอกาสได้พบกันเลย เข้าใจว่าคงจะไป กรุงลอนดอน มากกว่า เพราะทราบจากเจ้าหน้าที่ทางสถานทูตว่า จะผ่านกรุงลอนดอนด้วย

ที่เมืองเยนีวานี่ดีอย่างหนึ่ง คือพลเมืองพูดภาษาอังกฤษได้มากเกือบๆ เท่ากับ เมืองแฟรงค์เฟอร์ต แต่ปกติแล้วเขาพูดภาษาฝรั่งเศสกันเป็นพื้น เพราะเยนีวาอยู่ใกล้แดนฝรั่งเศส การใช้เงินดอลล่าร์ของอเมริกันสะดวกกว่าใช้ในปารีส ข้อที่เสียก็คือ ตามร้านอาหารเวลารับประทานแล้ว เขาคิดเงินลงในบิล บวกค่าบริการลงไปด้วย ๑๐ เปอร์เซ็นต์ แถมยังต้อง Tip อีกต่างหาก เท่ากับเราเสีย Tip สองหน ผมรู้สึกว่าใน สวิตเซอร์แลนด์ นี่มัน Take เสียเรื่อย ไม่มี Give บ้างเลย

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๑๕

Geneva

๒๘ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

วันนี้ฝนตกตั้งแต่เช้าจน ๑๐.๐๐ น. และบ่ายตั้งแต่ ๑๕.๐๐ น. ไปจนค่ำ วันแรกมาถึงผมก็โดนฝนเข้าครั้งหนึ่งแล้ว อย่างไรก็ดีผมพยายามจะไปที่ International Bureau Education Palais Wilson ให้ได้ เพราะมีเวลาอยู่ที่ Geneva เพียงพรุ่งนี้อีกวันเดียว จึงจับ Taxi จาก Hotel Elite แล่นเลียบไปทางริมทะเลสาป ระยะทางประมาณ ๒ กิโลเมตร ก็ถึงสถานที่ดังกล่าว จึงแจ้งความประสงค์ของผมให้เจ้าหน้าที่เขา อีกประเดี๋ยวหนึ่งเขาก็ไปตามเอา น.ส. รูบี คัสเดน (Miss Ruby Cusden) ซึ่งเป็นหัวหน้าในสำนักงานนั้นมาพบ Miss Ruby Cusden ผู้นี้มีอายุแล้ว อัธยาศัยดี พูดภาษาอังกฤษได้คล่องแคล่ว และมีความรู้เกี่ยวแก่การศึกษาของประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ อย่างละเอียดกว้างขวาง แต่โดยปกติทำงานในสำนักงานองค์การศึกษาระหว่างชาติ ตึกที่ทำงานนี้เดิมเป็นตึกที่ทำการสันนิบาตชาติ (League of Nations) ตั้งแต่สมัยประธานาธิบดีวิลสัน (Wilson) ของสหรัฐอเมริกา พอสงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้น องค์การสันนิบาตชาติก็เลิกล้มไป แต่มีองค์การสหประชาชาติ (U.N.O.) ขึ้นแทน แต่สำนักงานเลขาธิการสหประชาชาติไปอยู่ที่ Palais des Nations หลายปีแล้ว เพราะที่เดิมคับแคบ จึงได้ใช้สถานที่นี้เป็นสำนักงานองค์การศึกษาระหว่างชาติ และเป็นที่แสดงพิพิธภัณฑ์การศึกษาระหว่างชาติด้วย เขาจัดแบ่งของที่

แสดงไว้เป็นห้อง ๆ ห้องละประเทศ ของที่ส่งไปแสดง โดยมากเป็นของการฝีมือ ภาพเขียน ตำราเรียนและวัตถุที่เกี่ยวแก่ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ประเทศที่เป็นเจ้าของจะต้องเสียค่าห้องสำหรับแสดงนี้ปีละ ๘๕,๐๐๐ บาท และประเทศที่เป็นสมาชิกต้องเสียค่าบำรุงปีละ ๕๐,๐๐๐ บาท Miss Ruby Cusden บอกว่าประเทศไทยยังมิได้เป็นสมาชิกขององค์การนี้ แกอธิบายถึงแนวการศึกษาของประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ ดังนี้ คือ

สวิตเซอร์แลนด์ แบ่งเขตการศึกษาออกเป็น ๒๕ เขต ถ้าจะเรียกว่าภาคก็ดูเล็กกว่าภาคมากนัก เขตของเขาเรียกว่าแคนตอน (Canton) Canton หนึ่ง ๆ มีอำนาจจัดการศึกษาคล้าย ๆ กับ State หนึ่งของสหรัฐอเมริกา การศึกษาบังคับเริ่มแต่อายุ ๖ ขวบ ถึง ๑๖ ขวบ แต่ก็ไม่เหมือนกันทุก ๆ Canton

๑. การศึกษาชั้นอนุบาล (Kinder garten) อายุ ๔ ถึง ๖ ปี
๒. การศึกษาชั้นประถม (Primary) อายุ ๖ ถึง ๑๒ ปี
๓. การศึกษาชั้นมัธยม (Secondary) อายุ ๑๒ ถึง ๑๘ ปี (หรือ ๑๙)

ผู้ที่เรียนจบมัธยมศึกษาแล้วไปเข้าต่อมหาวิทยาลัยได้ มหาวิทยาลัยในสวิตเซอร์แลนด์ มีทั้งหมด ๗ แห่ง ที่ Geneva ก็มีแห่งหนึ่ง การศึกษาในโรงเรียนมัธยมมีเสียค่าบำรุงเหมือนกัน แต่ในชั้นประถมไม่มี

เงินเดือนครูโรงเรียนชั้นประถมได้รับไม่เท่ากัน แล้วแต่ Canton หนึ่ง ๆ จะกำหนด เช่นที่ Bern ครูได้เงินเดือนขั้นต้นเดือนละ ๔๐๐ ฟรังค์สวิสส์ (ประมาณ ๒,๐๐๐ บาท) มีขั้นวิ่งไปได้ถึงเดือนละ ๕๔๐ ฟรังค์สวิสส์ แต่ครูโรงเรียนประถมใน Geneva ได้เดือนละ ๗๓๕ ฟรังค์สวิสส์ (ประมาณ ๓,๔๔๕

บาท) มีขั้นวิ่งไปถึงเดือนละ ๑,๐๐๐ ฟรังค์สวิสส์ ทั้งนี้เพราะค่าครองชีพในเขตเยนีวาสูงมาก

ผมว่าเมื่อเทียบกับครูในฝรั่งเศสแล้ว ขั้นต้นเดือนละ ๓ หมื่นฟรังค์ (๑,๘๐๐ บาท) ครูในสวิตเซอร์แลนด์ยังได้สูงกว่า ทั้งค่าครองชีพก็อยู่ในระดับต่ำกว่า โดยเฉพาะที่ Geneva นั้นจัดว่าสูงอยู่แล้ว แต่ก็ไม่สูงไปกว่าฝรั่งเศส ดังนั้นครูที่ได้เงินเดือน ๗๓๕ ฟรังค์สวิสส์ในเยนีวา จะเหลือกินเหลือใช้ทีเดียว

น.ส. รูบี คัสเดน (Miss Ruby Cusden) บอกผมว่า เมื่อสัปดาห์ก่อนได้มีการประชุมเรื่องเกี่ยวแก่การศึกษานานาชาติ ประเทศที่เป็นสมาชิก UNESCO ได้รับเชิญมาประชุมทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทยด้วย มีประเทศต่าง ๆ ส่งผู้แทนมาประชุมรวม ๖๕ ประเทศ และมีเข้าประชุม ๑๔๐ คน โดยปกติมีการประชุมปีละครั้งในเดือนกรกฎาคม ซึ่งเริ่มมาแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ แล้ว

ผมตั้งใจจะไปดูโรงเรียนสักแห่งหนึ่ง แต่แกบอกผมว่าโรงเรียนปิดภาค ๒ เดือนเต็ม ๆ ระหว่างกรกฎาคมกับสิงหาคม ผมก็เลยนิ่งเสีย แล้วกล่าวขอบใจและลาแกไปชมห้องพิพิธภัณฑ์การศึกษาของประเทศต่าง ๆ ยังนึกเสียดายอยู่ว่าถ้าประเทศไทยเราเป็นสมาชิกกับเขา และส่งของไปแสดงอย่างประเทศอื่นบ้างก็จะทำให้ชาวโลกรู้จักประเทศไทยดียิ่งขึ้น

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๑๖

Geneva

๒๙ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ผมตื่นนอนเช้าวันนี้ มีเวลาว่างอยู่วันหนึ่งตั้งใจจะลงเรือไปชมทะเลสาป แต่ฝนตกเสียเกือบตลอดวัน ตั้งแต่ผมมาถึงเยนีวาเข้า ๔ วันแล้ว ฝนตกทุกวัน มีเวลาเว้นให้เดินเล่น หรือทำธุรกิจไม่ได้มากนัก แต่ว่าฝนในเมืองนอกคือทั้งอเมริกาและยุโรปไม่ใคร่เหมือนเมืองไทย ระหว่างที่ผมอยู่ในอเมริกา ไม่เคยพบฝนตกหนัก ๆ อย่างเมืองไทยเราเลย โดยมากตกปรอย ๆ เป็นฝอย ที่อเมริกาเขาเรียก Shower ที่เยนีวานี้ก็ตกแบบเดียวกัน แต่ได้พบในวันหนึ่ง ซึ่งตกหนักแบบเมืองไทย ทั้งฟ้าก็คะนองน่ากลัว ตกจนน้ำท่วมถนนทีเดียว

ผมใคร่จะขอเรียนว่าเมืองเยนีวานี้มีสถานที่สำคัญ ๆ อยู่หลายแห่ง เช่น

๑. สำนักงานสหประชาชาติ (Palais des Nations)

๒. สำนักงานองค์การศึกษาระหว่างชาติ (Palais des Wilson)

๓. สำนักงานสภากาชาดสากล (International Red Cross)

๔. สำนักงานกรรมกรสากล (International Labour office)

เป็นต้น สำนักงานเหล่านี้มีกิจการเกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกทั่วโลก ตัวเมือง Geneva เองไม่สู้ใหญ่โตนัก มีพลเมืองเพียง ๑๕๐,๐๐๐ คน แต่นับว่าเป็นเมืองสวยงามน่าเที่ยวแห่งหนึ่ง หาทัดเทียมได้ยากในโลก เพราะมีสถานที่ให้เที่ยวทั้งทางบกทางน้ำ ทางบกก็ติดต่อใกล้เคียงกับ ประเทศฝรั่งเศส เยอรมนี

อิตาลี และ ออสเตรีย จาก Paris ไปรถไฟ ๕ ชั่วโมงก็ถึง ไกลขนาดกรุงเทพฯ – หัวหิน เท่านั้น ส่วนทางน้ำมีเรือพาย เรือเครื่องติดท้าย เรือใบ เรือยอร์ช สำหรับให้เช่าได้ทุกเวลา ด้านริมทะเลสาปนี้มีตึกรามบ้านช่องหนาแน่น เขาทำที่เดินเล่นริมทะเล ปลูกไม้ดอกสลับสีสวยงามเป็นล็อก ๆ มีเก้าอี้สนามให้นั่งตลอดไปเป็นระยะตั้ง ๕–๖ กิโลเมตร ต้นไม้ที่เขาปลูกนั้น ความจริงไม่ใช่พันธุ์ไม้ดิบดีอะไร โดยมากเป็นต้นรักเร่ ดาวเรือง พุทธรักษา บานเย็น บานชื่น บีโกเนีย (Begonia) ชนิดที่เราปลูกในเมืองไทย แต่เขารู้จักตบแต่ง จึงดูงามเหลือเกิน มีพันธุ์ไม้ดีอยู่ก็คือกุหลาบ กระบวนกุหลาบแล้วต้องยอมยกให้ทั้งยุโรปและอเมริกา เขาปลูกได้งามจริง ๆ ดอกใหญ่และดก ไม่ว่าจะผ่านไปเมืองไหน มีส่วนดีอย่างหนึ่งก็คือ ดอกไม้ต่าง ๆ ในที่สาธารณะเหล่านี้ ไม่มีใครไปลักเด็ดหรือแตะต้องเลย เขาปลูกไว้ดูเล่นจริง ๆ แต่ผมยังปลาดใจอยู่อย่างหนึ่ง คือว่าทำไมไม้ดอกของเขาทุกชนิด มันจึงบานพร้อมกันหมด ทำให้สวยงามมาก ถ้าจะว่ามันเป็นธรรมชาติ ทำไมเมืองเราจึงไม่มีธรรมชาติอย่างนี้บ้าง น่าอิจฉาเหลือเกิน เห็นจะเป็นเพราะเหตุนี้กระมัง ฝรั่งเขาจึงเรียกฤดูดอกไม้บานว่า Spring

ชาว Geneva ยังอุตส่าห์สร้างเกาะน้อย ๆ ขึ้นกลางน้ำ ริมทะเลสาปด้านที่อยู่ติดกับตัวเมือง เขาทำแบบ Park ร่มรื่น มีร้านขายอาหารแก่ประชาชนผู้เข้าไปนั่งเล่น เขาเลี้ยงหงส์ไว้มากมาย มันว่ายน้ำเล่นรอบ ๆ เกาะ เขาทำที่ให้มันอาศัยด้วย มีทั้งหงส์ขาวและหงส์ดำ หงส์ดำนั้นดูจะงามกว่าหงส์ขาว คือขน

มันไม่ดำทีเดียว สีเทาแก่ ๆ และปากแดง ชูคอเล่นน้ำอยู่น่าดู นอกจากหงส์ยังมีนกอื่น ๆ อีกหลายชนิด

สวิตเซอร์แลนด์ เป็นประเทศเอกราชเล็ก ๆ อยู่บนเขา มีพลเมืองประมาณ ๔ ล้านคน

เป็นเอกราชมาตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๓๒ ดูจะตรงกับสมัย **พระเจ้าขุนรามคำแหงมหาราช กรุงสุโขทัย**ของเรา นับว่าเป็นประเทศเก่าพอดู กรุงเบอร์น (Bern) เป็นเมืองหลวง เรามีสถานทูตไทยตั้งอยู่ที่นั่น แต่ความสำคัญของเมืองเยนีวามีมาก จนทุกประเทศในโลกรู้จักเมืองเยนีวาดีกว่ากรุงเบอร์น (Bern) เสียอีก

ขอแสดงความนับถือ
อภิรักษ์

ฉบับที่ ๑๗

Rome, Italy

๓๐ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ผมต้องตื่นแต่เช้าหน่อยวันนี้ เพราะที่บริษัทเขานัดเวลา ๗.๓๐ น. ให้ผู้โดยสารที่จะไปกรุงโรมไปพร้อมกันที่นั่น ผมไปก่อนกำหนดเล็กน้อย พอเกือบ ๘.๐๐ น. เขาชั่งกระเป๋าเดินทางเสร็จ รถบัสก็ออกจากบริษัท T.W.A. ไปยังสนามบิน ได้ความว่าเรือบินที่ผมจะไปนี้มาจากนิวยอร์ค แต่เย็นวันนี้ผ่านปารีส และถึงเยนีวา เวลา ๘.๓๐ น. พอเวลา ๙.๐๐ น. เรือบินก็ออก ไปได้สักเล็กน้อยก็ผ่านยอดเขามองท์บลองค์ (Mt. Blonc) ซึ่งเป็นยอดของภูเขา Alps ยอดนี้สูง ๑๕,๗๘๑ พีต เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในยุโรป ตอนนี้เขาประกาศบอกให้ผู้โดยสารดู และบินสูงกว่ายอดเขาเพียงเล็กน้อย เรามองเห็นได้ชัดเจนบนยอดเขามีหิมะปกคลุมอยู่ทั่วไป น่าดูมาก ต่อมาอีกสักครู่หนึ่งก็ผ่านอีกลูกหนึ่งชื่อ Levanna สูง ๑๑,๕๗๔ พีต ลูกนี้มีความสูงน้อยกว่าลูกก่อน ถึง ๔,๐๐๐ พีต ทิวทัศน์มีลักษณะอย่างเดียวกัน พอผ่านไปได้สัก ๑ ชั่วโมงเขาก็บอกว่าบินผ่านเมืองเยนัว (Genova) เป็นที่เกิดของโคลัมบัส ซึ่งเป็นคนแรกที่ได้พบทวีป-อเมริกา เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๕ ตอนนี้เขาก็บินต่ำ ๆ มองเห็นบ้านเมืองและอ่าวเยนัว เมืองเยนัวเห็นจะอยู่ประมาณครึ่งทางระหว่างเยนีวากับกรุงโรม

ต่อมาอีกครึ่งชั่วโมงเขาก็บอกว่า ขณะนี้กำลังบินผ่านเกาะเอลบา (Elba) เกาะนี้เคยเป็นที่ที่พระเจ้านโปเลียน (Napoleon) ถูกนำไปปล่อยไว้

เมื่อคราวแพ้สงครามครั้งแรก แต่แล้วหนีกลับมาได้ ระยะเส้นทางบินระหว่างเยนีวากับกรุงโรม รู้สึกว่าจะผ่านที่สำคัญ ๆ ในทางภูมิ–ประวัติศาสตร์อยู่มากกว่าเส้นทางบินที่ผมผ่าน ๆ มาแล้ว

พอเวลา ๑๑.๐๐ น. ก็ถึงท่าอากาศยานกรุงโรม ตัวสนามบินและบริเวณไม่ดีกว่าสนามบินดอนเมืองของเราเลย เมื่อแสดงหนังสือเดินทาง (Pass port) และผ่านการตรวจของเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองและเจ้าหน้าที่ศุลกากรเสร็จแล้วก็นั่งรถบัส Bus เข้ามาที่บริษัท T.W.A. ในเมือง ระยะที่ผ่านมาถนนหนทางก็ไม่ดีไปกว่าถนนสายดอนเมือง–กรุงเทพ ฯ ของเรา เขามีรถรางแบบรถรางสายปากน้ำแล่นเลียบไปตามถนน ถนนในกรุงโรมดูออกจะคับแคบพอ ๆ กับกรุงลอนดอน ทั้งเป็นเมืองเก่าแก่โบราณพอ ๆ กัน ยังเห็นสิ่งก่อสร้างสมัยโบราณที่เขาคอยรักษาไว้ทำนองเมืองลพบุรีของเราอยู่หลายแห่ง พอย่างเข้ากรุงโรมรู้สึกว่าอากาศจะร้อนขึ้นมาทันที และร้อนไม่แพ้หน้าร้อนในกรุงเทพ ฯ ของเราเลย

คุณประสิทธิ์ ชูพินิจ ได้มาถึง กรุงโรม ก่อนหน้าผม ๒ วัน นัดไว้ว่าจะไปรับผมที่บริษัท T.W.A. เพื่อจะพาไปพัก Hotel เดียวกัน ผมคอยอยู่สักครู่ก็ไม่เห็นมา จึงโทรศัพท์ไปทางสถานทูตไทย ถามถึงคนรู้จักก็ไม่อยู่ ได้ความว่าหยุดพักผ่อนฤดูร้อน จึงขอให้ทางบริษัทเขาติดต่อตาม Hotel ช่วยหาให้ผ่านไป ๒ แห่งแล้วไม่มีว่าง เขาบอกว่าฤดูนี้หา Hotel ว่างยาก คงไปได้แห่งที่ ๓ ชื่อโรงแรมมารินีสแตรนด์ (Marini Strand Hotel) สถานที่ห้องหับดูไม่โอ่โถง และไม่ดีกว่าโรงแรมอีไลท์ (Elite) ที่เยนีวา ค่าเช่าคืนละ ๙๐ บาท

และคงเข้าแบบเดียวกัน คือ ถ้าจะอาบน้ำ ต้องบอกหญิงรับใช้มาเปิดห้องให้และเสียค่าอาบน้ำครั้งละ ๕๐๐ ลีร์ (๑๗.๕๐ บาท) ในที่สุดเป็นอันว่าถึงกรุงโรม ซึ่งเป็นเมืองสุดท้ายในการเดินทางของผม ก่อนที่จะกลับเมืองไทยโดยสวัสดิภาพอีกวาระหนึ่ง

อนึ่ง ในค่ำวันนี้เองได้มีคนไทยมาจากนิวยอร์ค พักโฮเต็ลเดียวกัน และอยู่ใกล้ ๆ ห้อง คือ **นาวาตรี กิตติ*** **รัตนโรม ร.น.** ไปศึกษาวิชาอุตุนิยม-วิทยา ณ รัฐ Iowa จะกลับเมืองไทยในวันที่ ๒ สิงหาคม นี้ ความจริงผมไม่รู้จักกับคุณกิตติมาก่อน แต่รู้จักกับท่านเจ้าคุณ (เทพรัตน์ นรินทร์) พ่อตา ก่อนจะเดินทางไปอเมริกา ท่านเจ้าคุณได้บอกฝากไปเยี่ยมลูกเขยด้วย แต่ไม่ได้พบกันในอเมริกาเลย เป็นการน่าประหลาดมากที่ได้มาพบ คุณกิตติ ที่ กรุงโรม โดยมิได้นึกฝันมาก่อน เราทั้งสองต่างดีใจมากที่มีเพื่อนคนไทยด้วยกันเพียง ๒ คน เท่านั้น

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

---

* ต่อมาเป็นนาวาเอก

ฉบับที่ ๑๘

Rome

๓๐ กรกฎาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ผมกับ คุณกิตติ ได้ตกลงกันไว้ว่า เช้าวันนี้จะไปทัศนาจร (Sight-Seeing) กรุงโรมโบราณ (Ancient Rome) ทางโฮเต็ลเขาจะจัด Motor-Coach มารับ โดยเสียค่าโดยสารคนละ ๑,๕๐๐ ลีร์ (ประมาณ ๕๐ บาท) พอเวลา ๙.๓๐ น. รถเขาก็มารับ มีนักท่องเที่ยวจากประเทศต่าง ๆ และจาก Hotel ต่าง ๆ กันหลายประเทศหลาย Hotel ประมาณ ๓๐ คน โดยมีผู้นำเที่ยว (Guide) พูดภาษาอังกฤษและอิตาเลียน รถ Bus แล่นผ่านสถานที่สำคัญ ๆ ต่าง ๆ ในกรุงโรม ผ่านพระราชวังแห่งราชวงศ์ ซาวอย (Savoy) ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นที่อยู่ของประธานาธิบดี ผ่านโบสถ์เซนต์ปีเตอร์ (St. Peter) และแวะดูโคโลสเซียม (Colosseum) ซึ่งสร้างแต่ศตวรรษที่ ๔ หลังจากสมัยกษัตริย์ Nero เพียงเล็กน้อย สถานที่นี้สร้างไว้เพื่อเป็นที่ฝึกหัดนักรบโบราณ หรือมีการต่อสู้กับสัตว์ร้ายเช่น สิงห์โต จุคนได้ถึง ๔ หมื่นคน แต่สร้างไม่ทันเสร็จ ค้างเรื่อยมา สิ่งก่อสร้างนั้น ตอนล่างเป็นหินก้อนใหญ่ ๆ ตอนบนก่ออิฐถือปูน จากโคโลสเซียม (Colosseum) ไปดูวิหาร Domiteller เป็นวิหารเก่าแก่รุ่นศตวรรษที่ ๔ เช่นเดียวกัน ชำรุดมาก แต่เขาพยายามซ่อมแซมและรักษาให้คงรูปไว้ เป็นวิหารที่นักบุญ Peter หนีราชภัยมาหลบซ่อนตัวอยู่ที่นี่ จากที่นี่ ก็ไปวิหาร St. Paul สร้างในสมัยพระเจ้าคอนสแตนติน (Constantine) ที่ ๑ ศตวรรษที่ ๔ เหมือนกัน

วิหารนี้ จัดได้ว่าใหญ่โตมาก และการก่อสร้างฝีมือประณีตวิจิตรพิสดาร มีเสาหินอ่อนที่ใช้ในการก่อสร้างประมาณ ๒๐๐ ต้น เป็นเสากลมเกลี้ยงเกลา สูงราว ๘ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๙๐ เซนต์ แต่ละต้นไม่มีรอยต่อเลย รู้สึกว่าต้นหนึ่งจะใช้คน ๑๐ คนแบกก็ไม่ไหว บนเพดานและระเบียงซ่อมแซมใหม่ประดิษฐ์ลวดลายสวยงามมาก จากวิหาร St. Paul รถแล่นผ่านวังร้างโบราณซึ่งเหลือแต่ซากตึก คล้ายวังสมเด็จพระนารายณ์ ที่จังหวัดลพบุรีของเรา แต่ของเขาใหญ่โตกว่ามาก และแวะที่ Capitol ซึ่งสร้างสมัยกษัตริย์เนโร (Nero) ศตวรรษที่ ๔ เหมือนกัน Capitol นี้คงจะเป็นที่บัญชาการของกษัตริย์ในยุคนั้น ชำรุดมากแต่เขาซ่อมตอนบนเสียใหม่จนเรียบร้อยใช้การได้ บริเวณรอบ ๆ มีวิหารร้างหลายแห่งมองเห็นแต่เสาหินและซาก คล้ายประสาทหินพิมาย แล้วผ่านไปที่อนุสาวรีย์ พระเจ้าวิคเตอร์ เอมมานูเอล ที่ ๒ (Victor Emanuel) แห่งราชวงศ์ซาวอย (Savoy) และกำแพงเมืองประตูหอรบโบราณสมัยโรมัน ยังมองเห็นอยู่ชัดเจน กำแพงเมืองนี้ก่ออิฐถือปูน มีลักษณะคล้ายกำแพงเมืองลพบุรีและลำปางที่ยังคงเหลืออยู่บางส่วนในปัจจุบันนี้ แต่ที่ประตูหอรบนั้นเขาสร้างใหญ่โตกว่าของเรา แล้วผ่านอนุสาวรีย์ทหารที่เสียชีวิตในสงคราม มีผู้ไปวางพวงมาลาเหมือนกัน ณ บริเวณที่ฝังศพนี้มีทหารเกียรติยศเฝ้าอยู่ประจำเวร ๒ คน เป็นทหารเรือ พูดถึงที่ฝังศพทหารที่เสียชีวิตในสงครามกันแล้ว ที่กรุงวอชิงตันเขาใช้ทหารบกแต่งเครื่องแบบเต็มยศ เดินแบกปืนผ่านไปมาหน้าที่ฝังศพเป็นสง่าผึ่งผายน่าดูกว่าที่นี่ ส่วนที่นี่ยืนอยู่เฉย ๆ

การนำเที่ยวเขาแบ่งออกหลายสาย คือ ๑. ไปดู กรุงโรมโบราณ ๒. ไปดูกรุงโรมใหม่ (Modern Rome) ๓. สำนักวาติกัน ซึ่งเป็นที่อยู่ของ

โป๊ป เป็นต้น คิดครั้งละ ๑,๕๐๐ ลีร์ แต่ว่าการไปเมืองเก่ากับเมืองใหม่นั้นได้ผลเท่ากัน คือ ว่าเมืองใหม่ก็สร้างอยู่ในที่เมืองเก่า ปนเปกันไปใหม่ ดังนั้นในเวลาเดียวกัน เราก็ได้เห็นทั้งเมืองเก่าและเมืองใหม่ เพียงแต่ว่าสถานที่สำคัญ ๆ ของเมืองใหม่เขาไม่ได้หยุดรถนำลงไปดูเท่านั้น

ถ้าเราจะเทียบ กรุงโรม กับ กรุงปารีส แล้วไปคนละแบบ กรุงโรมมีโบราณสถานอายุขนาด ๑,๕๐๐ ถึง ๒,๐๐๐ ปี บางแห่งก็เหลือซากไว้ให้เราดู ถนนหนทางแคบ มีตรอกเล็กซอกน้อยแบบสำเพ็งของเราก็มี ร้านขายของแบบตลาดโบ๊เบ๊ แถวสี่แยกมหานาคและท่าเตียนก็มีมาก แต่ปารีสมีความเป็นระเบียบ ถนนหนทางกว้างขวาง มีต้นไม้ร่มรื่น มี Park สวย ๆ ตึกรามบ้านช่องล้วนแล้วไปด้วยศิลปชั้นฝีมือประณีตมีคำพังเพยที่ว่า "กรุงโรมไม่ได้สร้างในวันเดียว" นั้น ถึงแม้ว่าจะได้สร้างมากว่า ๒,๐๐๐ ปีแล้วก็ดี แต่ความสวยงามของกรุงปารีส ผมว่ายังเหนือกว่ากรุงโรมมากนัก และผมยังมั่นใจว่ากรุงโรมนี้ไม่เหนือไปกว่ากรุงเทพ ฯ ของเราเลย

อนึ่ง การที่กรุงโรมมีโบราณสถานใหญ่ ๆ เก่าแก่มากมายนั้น ถ้าจะได้อ่านถึงประวัติศาสตร์สมัยโรมันแล้ว สิ่งก่อสร้างเหล่านี้ เห็นจะสร้างบนหลุมฝังศพของพวกทาสนับจำนวนแสนจำนวนล้านชีวิต ด้วยความทารุณโหดร้ายของจักรพรรดิในยุคนั้นแทบทั้งสิ้น

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๑๙

Rome

๑ สิงหาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนทนับถือ

ผมขอเล่าถึงกรุงโรมต่ออีกสักเล็กน้อย กรุงโรมมีพลเมือง ๑,๗๐๐,๐๐๐ คน น้อยกว่ากรุงลอนดอนราว ๕ เท่า ผมขอเทียบกรุงโรมกับกรุงลอนดอนบ้าง กรุงโรมกลางคืนดีกว่ากรุงลอนดอนหลายอย่าง คือ กลางคืนสว่างไสวทั่วไป ที่หอสมุดแห่งชาติ ชั้นล่างเป็นห้องโถงใหญ่โตมาก มีร้านอาหาร ร้านขายของ และกลางคืนก็มีแตรวงบรรเลงให้ประชาชนที่ไปเที่ยวเตร่ฟังในยามว่าง แบบที่หน้ากรมศิลปากรของเรา ยวดยานทุกชนิดตลอดจนรถม้าและรถบัสประจำทาง ค่าโดยสารก็ถูก แล่นจนดึกเกิน ๒ ยามกว่าจะเลิก เหมือนกรุงวอชิงตัน พอตกเย็นผู้คนตามถนนเดินกันแน่นแออัดไปหมด ไม่รู้ว่าจะไปไหนกัน เกือบ ๒ ยาม ผู้คนเดินถนนจึงค่อยเบาบางลง ส่วนกรุงลอนดอนนั้นกลางคืนก็เงียบ น้ำก็ไม่ไหล ไฟก็ไม่สว่าง พอขนาด ๒๒ น. ก็เกือบจะไม่มีคนเดินถนน ผมจำได้เพราะคืนหนึ่งไปดูละครเรื่อง เดอะ คิง แอนด์ ไอ (The King and I) ออกจากโรงละคร ๒๒.๐๐ น. หาคนเดินถนนและรถแท็กซี่ได้ยากเต็มที แท็กซี่ในกรุงลอนดอนและกรุงโรม ติดจะขูดเลือดกับคนแปลกหน้า ผมโดนเจ็บ ๆ มาทั้งสองแห่ง เมืองอื่นเขาไม่เห็นเป็นอย่างนี้

วันนี้ตอน ๑๐.๓๐ น. ผมก็เช่า Taxi ไปยังสถานทูตไทยที่ 130 VIA Nomentana ค่าแท็กซี่คิดเกือบ ๒๐ บาท ขากลับผมลองนั่งรถรางดูบ้าง

เสียเพียง ๑ บาทเท่านั้น วันแรกที่ผมมาถึง Taxi จากสนามบินถึงโรงแรมระยะราว ๕ กิโลเมตรเท่านั้น ผมต้องถูกขูดรีดไปถึง ๓๐ บาท

ผมได้ไปติดต่อกับ**คุณสมบูรณ์ ปาลเสถียร**[๑] เลขานุการเอก ของสถานทูตไทย เพื่อขอให้ช่วยติดต่อกับ**กระทรวงศึกษาธิการของอิตาลี** ขอเยี่ยมโรงเรียนสักหนึ่งวัน และโรงเรียนเขาปิดภาคฤดูร้อนเหมือนกันทุกประเทศใน**ยุโรป** ถึงกระนั้น **คุณสมบูรณ์** ก็ได้พยายามติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทางโทรศัพท์ให้ทันที แต่ยังไม่ทราบผลว่าจะได้ดูในวันไหน ผมบอกไว้ว่า ผมมีเวลาเหลืออยู่ ๒ วัน คือวันที่ ๒ กับ ๓ สิงหาคม วันที่ ๔ ผมจะกลับเมืองไทยแล้ว

ในระหว่างที่ติดต่อกับ**คุณสมบูรณ์**อยู่นี้ ท่านเอกอัครราชทูตไทย (**คุณไพโรจน์**[๒] **ชัยนาม**) ก็ได้เข้ามาในห้องและได้กรุณาให้เกียรติแก่ผม เชิญลงไปสนทนาที่ที่พัก คือตึกที่ทำการสถานทูตนี้ ชั้นบนเป็นที่ทำการ ชั้นล่างเป็นที่พักของท่านเอกอัครราชทูต ตัวตึกดูสวยงามเป็นสง่าดีกว่าแห่งอื่นๆ ที่ผมได้ผ่านมา ท่านเอกอัครราชทูตบอกว่า ตึกนี้ **รัฐบาลไทย** ได้ซื้อไว้เป็นกรรมสิทธิ์เมื่อประมาณ ๔๐ ปีมาแล้ว ท่านขอฝากผมมาอย่างหนึ่ง คือว่าเมื่อถึงกรุงเทพฯ แล้วโปรดกราบเรียน**ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (พล อ. มังกร พรหมโยธี)** ด้วย ว่าท่านใคร่จะขอทราบการเดินทางของท่านรัฐมนตรี ที่จะไปประชุมนายกเทศมนตรีทั่วโลก ที่เมือง **ฟลอเรนซ** (Florence) ในอิตาลีเมื่อไร เพื่อท่านจะได้อยู่คอยต้อนรับ เพราะขณะนี้ใกล้จะถึงกำหนดหยุดพักผ่อนฤดูร้อนของท่าน

---

๑. ภายหลัง เป็นเอกอัครราชทูต

๒. ภายหลัง เป็นปลัดกระทรวงการต่างประเทศ

อยู่แล้ว ขณะที่ผมไปกรุงปารีส ท่านเอกอัครราชทูตไทยกรุงปารีส ก็หยุดพักผ่อน และไปพักร้อนในประเทศเบลเยี่ยม ทราบว่าข้าราชการสถานทูตเขาผลัดกันหยุดพักผ่อนได้ถึงคนละ ๑ เดือนในปีหนึ่ง

ท่านเอกอัครราชทูตเล่าให้ฟังว่า เมื่อคราวท่าน จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี กับคณะ ไปเยี่ยมกรุงโรมนั้น รัฐบาลอิตาลี จัดให้พัก Hotel ชั้นเยี่ยมทั้งคณะ และเป็นแขกของรัฐบาลตลอดเวลาที่พักกรุงโรม มีเจ้าหน้าที่ตำรวจคอยอารักขาให้ความปลอดภัยเป็นอย่างดียิ่ง

ผมได้สนทนากับท่านเอกอัครราชทูตอยู่สักครู่หนึ่งแล้วก็ลากลับ

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๒๐

Rome

๒ สิงหาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ผมตื่นเช้าวันนี้ แล้วออกไปกับคุณคุณกิตติ เพื่อหาอาหารเช้า แล้วก็มาตัดผมด้วยกัน ค่าตัดผมในอเมริกา อังกฤษ อิตาลี ราคาแตกต่างกัน คือในอเมริกาอย่างต่ำ ๑ ดอลล่าร์ (ประมาณ ๒๐ บาท) บางทีก็ยังต้อง Tip อีก ในลอนดอน ๒ ชิลลิง (ประมาณ ๖ บาท) และยัง Tip อีกราว ๖ เพนซ์ (๑.๕๐ บาท) ใน Rome ๒๐๐ ลีร์ (ประมาณ ๖ บาท) ไม่มี Tip แต่ในเรื่องทรงผมแล้ว จะเอาอย่างเมืองไทยไม่ได้ แม้เราจะบอกเขาเอาอย่างโน้นเอาอย่างนี้ ในที่สุดเขาก็ตัดส่งเดชให้เราทุกที จนต้องปล่อยตามเรื่อง และการตัดผมนี้ เขาตัดจริง ๆ ไม่มีกันคอ โกนหนวด แคะหู อะไรหมด ถ้าเราจะโกนหนวดก็ต้องเสียเพิ่มอีกต่างหากเกือบเท่าตัวเป็นอย่าง ๆ ไป

ออกจากร้านตัดผม ไปเดินเล่นตามตรอกซอกแบบในสำเพ็ง ตามตรอกซอกเหล่านี้ บางแห่งก็เป็นตลาดนัดมีอาหารสด ผัก ผลไม้ทุกชนิด ประเภทของทะเลมีปลาที่เหมือนเมืองไทย คือ กุ้งทะเล ปลากระบอก ปลาลิ้นหมา ปลาหมึก ปลาฉลาม และปลาอินทรีย์ สัตว์บกก็มีหมูและเนื้อเป็นพื้น แต่ที่โรมยังมีนกพิราบขายเป็นตัว ๆ (ถอนขนแล้ว) ตัวหนึ่งราคาประมาณ ๔๐ บาท ที่ในอเมริกาเขาไม่กินกัน โดยมากมีตาม Park แต่ละแห่งนับเป็นร้อย ๆ และมันเชื่องเหลือเกิน เวลาเราไปนั่งมันก็บินเข้ามาหา แต่ที่โรมนี้ชาวอิตาเลียน ถ้าจะ

ชอบกินนกพิลาบ จึงหาไม่ค่อยมีตามที่สาธารณะ ส่วนประเภทผักผลไม้นั้นมีคล้ายกับเมืองเรามาก ราคาไม่สู้แพงเหมือนปารีส ผมชอบแต่องุ่น ราคาจะแพงกว่าองุ่นในเยอรมันสักเล็กน้อย คือประมาณกิโลกรัมละ ๗ บาท แตงโมก็มีมาก ผลไม่ใหญ่เหมือนในอเมริกา ผลสีเขียวกลม เปลือกบางแต่ไม่ใคร่หวาน สู้แตงโมบ้านเราก็ไม่ได้

ตั้งแต่ผมเหยียบเข้าไปใน ปารีส แฟรงค์เฟอร์ต เยนีวา และ โรม เวลารับประทานอาหารเขามีเบียร์หรือเหล้าองุ่นควบให้ดื่มทุกแห่ง ถ้ายิ่งปารีสแล้วเราไม่ดื่มเบียร์หรือเหล้าองุ่นด้วย ก็ต้องเสียเท่ากัน ถ้าว่าถึงเบียร์กันแล้ว ในเยอรมันเห็นจะเหนือกว่าที่อื่น ตามภัตตาคารเกือบจะไม่มีน้ำดื่ม คนเยอรมันจะดื่มเบียร์แทนน้ำเสียทีเดียว แต่ที่โรมนั้นมีน้ำให้ดื่มแต่น้ำกร่อย ดังที่ผมเล่าให้ฟังมาแล้ว

พูดถึงค่าครองชีพในยุโรป เท่าที่ผมมีความรู้สึกเกิดจากการจับจ่ายใช้สอยประจำวัน ที่ปารีสแพงกว่าทุกแห่ง เยนีวาเป็นที่ ๒ ที่ลอนดอนอยู่ในอันดับกลาง ๆ แต่พืชพันธุ์ธัญญาหารไม่สู้บริบูรณ์ ที่แฟรงค์เฟอร์ตและโรมนี้ค่าครองชีพนับว่าถูกพอสมควร เมื่อเทียบกับกรุงเทพฯเรา ผมคำนวณดูว่าแพงกว่าของเราสัก ๓ เท่าตัวเห็นจะได้

ผมกลับมาถึง Hotel กับ คุณกิตติ มาถึงสักประเดี๋ยว Miss Fidenzi ซึ่งทำงานที่สถานทูตไทย ก็โทรศัพท์มาบอกว่า พรุ่งนี้จะมีคนมารับผมไปกระทรวงศึกษาธิการอิตาลี เวลา ๑๐.๐๐ น. ให้ผมคอยอยู่ที่ Hotel ผมรู้สึก

ดีใจเป็นอันมาก เพราะพรุ่งนี้ก็เป็นวันสุดท้ายที่ผมจะอยู่ในกรุงโรม และวันนี้เวลา ๑๔.๒๐ น. คุณกิตติ ก็จะจากผมมา กรุงเทพฯ เสียแล้ว

พอตกเย็นประมาณ ๑๘.๐๐ น. คุณประสิทธิ์ไปหาผมที่ Hotel ไม่พบ พอดีผมเดินไปพบจีนคนหนึ่งซื้อผลไม้หลายอย่าง ส่วนผมซื้อแอปเปิ้ลกับลูกแพร์ ผมถามเขาว่าที่ Rome มีร้านอาหารจีนบ้างไหม เขาบอกว่ามี ตัวเขานี่แหละเป็นเจ้าของร้าน ผมก็เลยเดินตามเขาไปจนถึงร้านชื่อเซี่ยงไฮ้ภัตตาคาร (Shanghai Restaurant) ซึ่งไม่ไกลนัก จีนคนนี้ชื่อ Mr. Youngson Yen เคยเป็นกงสุลเยอเนราลอยู่มาหลายประเทศ บอกว่าขอเข้าไปอยู่ในอเมริกา ๒ ปีแล้วยังไม่ได้ ได้ติดต่อเรื่อยมาคงจะได้ใน ๒–๓ เดือนข้างหน้านี้ ดูเขาดีใจมาก ได้ให้ของที่ระลึกผมมา ๒ สิ่ง และให้ผมเซ็นชื่อใน Guest Book ของเขาด้วย เมื่อรับประทานอาหารเสร็จคุณประสิทธิ์ถึงร้านนี้พอดี คุณประสิทธิ์เตรียมจดหมายและของฝากทางบ้านมาด้วย เพราะรู้ว่าผมจะกลับเมืองไทยในวันที่ ๔ นี้ ส่วนคุณประสิทธิ์ นั้นจะเดินทางไปประเทศสเปญในวันที่ ๔ เหมือนกัน

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๒๑

Rome

๓ สิงหาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

เมื่อคืนนี้ผมกลับมาถึงโรงแรมมารินี (Hotel Marini) ผู้จัดการก็ไปส่งโน้ตโทรศัพท์จากสถานทูตไทยให้ผม ได้ความว่าพรุ่งนี้ (คือวันนี้) ให้ผมไปที่กระทรวงศึกษาธิการเอง เพราะไม่มีเวลาว่างจะมารับ เมื่อไปแล้วให้ไปพบ Dr. Giustiniani เวลา ๑๐.๐๐ น. เขาจะคอยต้อนรับอยู่ที่นั่น ผมนั่งแท็กซี่จากโรงแรมไปลงที่กระทรวงศึกษาธิการ สอบถามเจ้าหน้าที่ เขาบอกว่า Dr. Giustiniani อยู่อีกตึกหนึ่ง ห่างจากที่นี่เล็กน้อย แล้วเขาก็โทรศัพท์ให้คนมารับผมไป ตึกนี้เป็นที่ทำการกรมการวัฒนธรรมสัมพันธ์ต่างประเทศสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ แต่ตั้งอยู่เป็นเอกเทศแบบกรมพลศึกษาของเรา ผมไปถึง Dr. Giustiniani ก็ออกมาทักผมก่อน ความจริงแกคงเดาเอาว่าเป็นผมเท่านั้น เพราะคนไทยกับอิตาเลียนรูปร่างหน้าตาไม่เหมือนกัน ตัวแกเองพูดภาษาอังกฤษได้ก็ไม่มากนัก มีอีกคนหนึ่งนั่งอยู่ด้วย คนนี้พูดภาษาอังกฤษไม่ได้ แต่คงเข้าใจในเรื่องการศึกษาดี แกบอกว่ามีเวลาที่จะพบกันได้ไม่เกิน ๑ ชั่วโมง เพราะแกติดประชุมเวลา ๑๑.๐๐ น. ผมก็เลยรีบซักถามตามที่เราอยากรู้ แต่ก็ยังไม่ทันละเอียดนัก ถึงเวลาที่แกจะต้องเข้าประชุมแล้ว แกให้หนังสือเกี่ยวกับการศึกษาของอิตาลี ๒ เล่ม พิมพ์ไว้เป็น ๔ ภาษา บอกว่าอยากทราบรายละเอียดก็ดูจากหนังสือได้ ส่วนการจะไปดูโรงเรียนนั้นแกขอตัว เพราะโรงเรียนปิดภาค โรงเรียนในอิตาลี เขาปิดแต่ ๑ สิงหาคม ไปเปิดเอา ๑ ตุลาคม ในระยะปลายมิถุนายน–

กรกฎาคม ก็สอบไล่ประจำปี ทำนองเดือนกุมภาพันธ์–มีนาคมของเรา สอบเสร็จแล้วก็หยุดภาคฤดูร้อน

กระทรวงศึกษาธิการอิตาลี เขาแบ่งออกเป็นกรมดังนี้ ๑. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี ๒. สำนักงานกลาง (สำนักงานปลัดกระทรวง) ๓. กรมการประถมศึกษา ๔. กรมเทคนิค ๕. กรมมัธยมศึกษา ๖. กรมศิลปากร ๗. กรมวิชาการและหอสมุด ๘. กรมวิชาพิเศษ ๙. กรมวัฒนธรรมสัมพันธ์ต่างประเทศ นอกนั้นยังมีกองย่อยเช่นกองสุขศึกษา กองตรวจการทั่วไป ฯลฯ เป็นหน่วยขึ้นอีก

แผนผังการศึกษา เขาจัดลำดับดังนี้

ก. อนุบาล ข. ประถมศึกษา (เขาแบ่งเป็นสำหรับเด็กและการศึกษาผู้ใหญ่ด้วย) ค. มัธยมศึกษา ง. โรงเรียนอาชีพแบ่งออกเป็น (๑) เกษตรกรรม (๒) พาณิชยการ (๓) การเรือน (หญิง) (๔) อุตสาหกรรม (๕) วิชาการเดินเรือ จ. สถานศึกษาวิชาพิเศษ ฉ. สถานศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ ช. วิทยาลัยการศึกษา ซ. วิทยาลัยเทคนิค แบ่งออกเป็น ๕ แผนก คือ (๑) แผนกฝึกวิชาเกษตรกรรม (๒) ฝึกวิชาพาณิชย์ (๓) ฝึกวิชาสำรวจที่ดินและทำแผนที่ (๔) ฝึกวิชาการอุตสาหกรรม (๕) ฝึกวิชาการเดินเรือ ฌ. โรงเรียนอาชีพสำหรับสตรีโดยเฉพาะ

ปัจจุบันนี้ เขามีโรงเรียนอนุบาล ๑๒,๐๐๐ โรง มีนักเรียน ๙ แสนคน ครู ๒๗,๐๐๐ คน โรงเรียนประถมศึกษา ๓๗,๐๐๐ โรง นักเรียนเกือบ ๕ ล้านคน ครู ๑๗๓,๐๐๐ คน การศึกษาบังคับ ตั้งแต่อายุ ๖ ถึง ๑๔ ปี ระหว่างอายุ ๑๑ ถึง ๑๔ ปีนั้น เขาจัดให้เรียนวิชาอาชีวศึกษาด้วย วิชาพิเศษต่าง ๆ นั้น เขาแบ่ง

ออกเป็น ๒ ตอน ตอนแรกหลักสูตร ๒ ปี ตอนหลังหลักสูตร ๓ ปี เมื่อเรียนจบ ๕ ปีแล้ว เขาให้ Diploma นักเรียนประเภทนี้จะไปเรียนต่อในมหาวิทยาลัยแผนกใด ๆ ก็ได้ เว้นแต่วิชาอักษรศาสตร์ และวิชากฎหมาย

วิทยาลัยเทคนิคนั้น ผู้ที่จบหลักสูตรวิชาชีพ ๕ ปีมาแล้ว จะมาเรียนต่อทางวิทยาลัยเทคนิคก็ได้ ขณะนี้มีนักเรียนในวิทยาลัยเทคนิคถึง ๑๒๐,๐๐๐ คน ผู้หญิงก็เรียนได้ เพิ่งเปิดรับเมื่อ ๒–๓ ปีมานี้เอง

ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ มานี้ งบประมาณการศึกษาของอิตาลีได้รับเพิ่มขึ้นตามลำดับ ปีนี้ได้รับคิดเป็นเงินประมาณ ๒๔๕ ล้านเหรียญอเมริกัน (ประมาณ ๔,๙๐๐ ล้านบาท) อนึ่ง ระหว่างที่ผมไปที่กระทรวงศึกษาธิการและกรมวัฒนธรรมสัมพันธ์ต่างประเทศทั้งสองแห่งนี้ สังเกตดูการแต่งกายของข้าราชการไม่เรียบร้อย แต่งกันตามสะดวกเหมือนในอเมริกา ที่แต่งกายเรียบร้อยโดยมากเป็นชั้นหัวหน้า ความจริงอากาศก็ร้อน เขายังสวมเสื้อสักหลาดกันอยู่ได้

กระทรวงศึกษาธิการอิตาลี เป็นตึกใหญ่โตมาก รถยนต์แล่นเข้าไปถึงภายในได้ แบบกระทรวงเก่าของเราที่ข้างโรงไฟฟ้าวัดเลียบ ทางที่จะไปต้องผ่านสะพานข้ามแม่น้ำ Tiber เท่ากับ กระทรวงศึกษาธิการ อยู่ ฝั่งธนบุรี แม่น้ำ Tiber เป็นแม่น้ำเล็กและตื้นเขินมาก

ท่านขุนครับ ผมจะเขียนส่งข่าวฉบับหน้าอีกฉบับเดียว ผมก็มาถึงเมืองไทย แล้ว

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

ฉบับที่ ๒๒

จุฬาลงกรณ์ซอย ๑๑ พระนคร
๖ สิงหาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านขุนที่นับถือ

ในระหว่างที่ผมอยู่กรุงโรม ตั้งแต่วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ถึงวันที่ ๔ สิงหาคม ได้ใช้เวลาว่างไป Sight–Seeing โดยวิธีนั่งรถประจำทางดูบ้าง รถประจำทางในกรุงโรมเขามี ๓ ชนิด ชนิดที่ ๑ คือรถรางแบบกรุงเทพ ฯ เรา ชนิดที่ ๒ ผมจะขอเรียกว่ารถไฟฟ้า ชนิดที่ ๓ คือรถ Bus แบบรถ ร.ส.พ. ของเรา การจัดระเบียบรถประจำทาง ภายในรถของเขาดูแนบเนียนดีคือคนขับรถไม่ต้องยืนขับ นั่งขับได้ คนกระเป๋าก็ไม่ต้องเก็บสตางค์จากผู้โดยสารเหมือนรถรางของเรา เขานั่งคอยเก็บสตางค์อยู่ท้ายรถ ผู้โดยสารขึ้นจากข้างท้าย ต้องผ่านคนเก็บสตางค์ทุกคนไป เวลาจะลงลงข้างหน้า แต่วิธีนี้ยังไม่ประหยัดคนเหมือนในอเมริกา ในอเมริกามีคนขับคนเดียวเก็บสตางค์เสร็จ คนโดยสารขึ้นข้างหน้าชำระสตางค์แก่คนขับนั้นเอง เวลาจะลงลงด้านข้าง การแก้ไขวิธีการของรถรางในกรุงเทพ ฯ ให้เหมือนกับกรุงโรมนั้นไม่ยากเลย คือให้คนขับรถได้มีที่นั่งให้คนกระเป๋านั่งข้างท้าย คนโดยสารขึ้นข้างท้ายรถและลงข้างหน้า ดูจะไม่สับสนอย่างที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ ผมรู้สึกสงสารคนขับและกระเป๋ารถรางของเรา ที่ต้องทำงานอย่างทรหดและเสียสุขภาพโดยไม่จำเป็น

ตามระยะทางที่ผ่านไป มีโรมเก่าและโรมใหม่ปนกัน สถานที่ที่เป็นโรมเก่าเขาก็รักษาไว้เป็นโบราณสถาน รู้สึกว่าถนนมีฝุ่นมากเหลือเกิน ตามถนน

หนทางไม่ใคร่มีต้นไม้ ทางเท้าก็แคบเต็มที บางแห่งที่เป็นสวนสาธารณะก็มีบริเวณไม่กว้างขวางนัก ไม้ดอกที่ชอบปลูกกันมากที่สุดในกรุงโรมก็คือ ต้นยี่โถ ยี่โถมี ๔ ชนิด คือชนิดดอกขาว ชมพูอ่อน ชมพูแก่ และแดง เห็นจะเป็นเพราะกรุงโรมมีความแห้งแล้งมากในฤดูนี้ ดูไม่สดชื่นเหมือนกรุงปารีสเลย แต่ผู้คนพลเมืองชาวอิตาเลียนนั้นอัธยาศัยดี

ผมออกจาก Hotel Marini เวลา ๑๔.๓๐ น. ของวันที่ ๔ ไปยัง Air–Terminal เพื่อชั่งและมอบกระเป๋าเดินทาง แล้วจาก Air–Terminal โดยรถ Motor Coach ไปยังท่าอากาศยาน ต้องคอยอยู่ราว ๒ ชั่วโมง จนเวลา ๑๗.๔๕ น. เรือบิน P.A.A. จึงออกจากกรุงโรม เพราะเรือบินลำนี้มาจาก New York มีคนโดยสารที่เป็นคนไทยมาด้วย ๒ คน คือคุณศักดิ์ วิริยานนท์ ไปเรียนวิชาการยาสูบ และนางสาวนงเยาว์ นฤมิตเรขการ ไปเรียนวิชาเลขานุการในอเมริกาจบแล้ว เราต่างดีใจที่มีคนไทยกลับบ้านเที่ยวบินนี้ ๓ คน จากกรุงโรมถึงเบรุต (Beirut) ประเทศเลบานอน (Lebanon) เวลา ๒๓.๔๕ น. คนโดยสารต้องลงพักเปลี่ยนเรือบินลำใหม่ที่นี่ เป็นเรือบิน P.A.A. เหมือนกัน เรือบินลำนี้ก็มาจาก New York แต่เดินคนละเส้นทางกับลำก่อน คืออ้อมผ่านอิสตันบูล (Istanbul) ประเทศเตอรกี แล้วมาแวะเบรุต (Beirut) มีผู้โดยสารเป็นคนไทยมาจาก New York อีก ๒ คน คือคุณนายศิริ สารสิน* ภริยาท่านเอกอัครราชทูตไทย (พจน์ สารสิน) ประจำกรุง วอชิงตัน กับบุตรชายโดยสารมาด้วย เป็นอันว่าเรามีคนไทย ๕ คนด้วยกัน จาก Beirut มาเมืองไทย

---

* ต่อมาได้รับตราตั้งเป็นท่านผู้หญิง

เรือบิน P.A.A. ออกจาก Beirut แล้วมาแวะที่การาจี ประเทศปากีสถานอยู่ชั่วโมงเศษ จึงเดินทางต่อไปถึงเมืองกัลกัตตาประเทศอินเดีย เวลา ๒๒.๑๕ น. แต่เวลานี้เป็น ๐.๔๕ น. ของวันใหม่ เราพักอยู่ที่สนามบินประมาณ ๑ ชั่วโมง ก็เดินทางต่อมายังประเทศไทย เส้นทางระหว่างกัลกัตตาถึงกรุงเทพฯ รู้สึกว่าไม่สู้ปลอดภัย คือมีลมพายุอยู่ตลอดเวลาประมาณ ๔ ชั่วโมง ผู้โดยสารต้องนั่งคาดเข็มขัดติดกับที่นั่งอยู่เรื่อย จนเวลา ๕.๑๕ น. ของวันนี้ จึงถึงสนามบินดอนเมืองโดยปลอดภัย

ผมรู้สึกประหลาดใจอีกครั้งหนึ่ง ในเมื่อลงจากเรือบินแล้ว เดินเข้ามาในห้องเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมือง และเจ้าหน้าที่ศุลกากร ได้พบพวกเราชาวอยุธยาเป็นจำนวนมาก นอกนั้นก็มีชาวพระนครและธนบุรี ซึ่งโดยมากเป็นศึกษาธิการจังหวัด ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอและครูใหญ่ และรวมทั้งท่านขุนด้วยมาคอยรับอยู่เนืองแน่น โดยผมมิได้บอกกล่าวหรือส่งข่าวให้ใครทราบวันเวลาที่มาถึง นอกจากครอบครัวทางบ้านเท่านั้น ผมรู้สึกดีใจและเป็นหนี้บุญคุณแก่ทุก ๆ ท่านที่ไปรับอีกวาระหนึ่ง ที่มีน้ำใจอันดีต่อผมเช่นนี้

ในที่สุด ขอยุติการเดินทางไป **"ยุโรป"** ของผมแต่เพียงนี้ และขอขอบพระคุณทุกท่านที่ออกนามมาในจดหมายของผมทุก ๆ ฉบับ ทั้งในอเมริกาและยุโรป รวม ๖๑ ฉบับ ขอจงประสบแต่ความสุขความเจริญโดยทั่วกัน และโดยเฉพาะท่านขุน ผมขอขอบพระคุณเป็นพิเศษ

ขอแสดงความนับถือ

อภิรักษ์

บันทึกท้ายเรื่อง

จดหมายเปิดผนึก ที่ผู้เขียน เขียนนี้เป็นเวลาล่วงเลยมาเกือบ ๒๐ ปีแล้ว มีสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป ก็คือค่าครองชีพ ราคาสินค้า อาหารการกิน ค่าที่พักโรงแรมเป็นต้น ได้มีราคาสูงกว่าเดิมมาก เช่นเดียวกับในประเทศของเรา ซึ่งคำนวณอย่างหยาบ ๆ ว่า คงจะสูงขึ้นประมาณ ๒ หรือ ๓ เท่าตัวเป็นอย่างต่ำ ส่วนอัตราแลกเปลี่ยนเงิน เช่น เงินมารคเยอรมัน เดิมมารคละ ๕ บาท ปัจจุบันมารคละ ๗.๗๐ บาท เงินฝรั่งเศสปฏิรูปใหม่ เป็นแฟรงค์ละ ๔.๒๕ บาท ส่วนเงินปอนด์อังกฤษกลับลดลง คือจากปอนด์ละ ๕๘ บาท เหลือราว ๔๗.๖๐ บาทเศษเท่านั้น

บันทึกเพิ่มเติม ๑๗ ตุลาคม ๒๕๑๗

เหตุการณ์ที่พระราชวังแวร์ซายส์

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ แห่งฝรั่งเศส ทรงมีพระราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างตำหนักน้อย ๆ แต่สวยงามหรูหราขึ้นหลังหนึ่ง ในอุทยานตรีอานอง (Trianon Garden) พื้นที่ทางด้านตะวันตกประกอบด้วยสวนดอกไม้ประดับ ทางด้านเหนือเป็นสวนไม้ดอก และโรงเพาะชำ มีต้นไม้จากต่างประเทศชนิดที่หาได้ยาก ตำหนักนั้นออกแบบโดยนายช่างหลวง ได้สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๑ (ปีที่พระเจ้ากรุงธนบุรีเสวยราชย์ใหม่ ๆ) พระราชทานนามว่า อุทยานเปติต ตรีอานอง (Petit Trianon)

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๑ นั้นเอง พระองค์ทรงรับนางพระกำนัลไว้คนหนึ่ง รูปโฉมโนมพรรณสวยงาม อายุประมาณ ๒๕ ปี ชื่อว่ายีน เบกู (Jeanne Becu) ไม่มีใครรู้จักเบื้องหลังของสตรีผู้นี้มาก่อน ต่อมาไม่นานนัก เธอก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น มาดาม ลา คองเตสส์ ดู แบร์รี่ (Madame La Comtesse du Barry) เนื่องจากเป็นที่โปรดปรานและพอพระทัยมาก ในที่สุดพระองค์ก็ทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระสนมเอก และแล้วพระราชทานตำหนัก เปติ ตรีอานอง ให้เป็นที่อยู่ส่วนตัวของมาดามดู แบรุ์ี่ แต่ดูเหมือนเธอจะไม่ใคร่สนใจมากนัก ทั้งนี้มีกล่าวไว้ในบันทึกเหตุการณ์และในชีวประวัติของเธอ

อุทยาน ตรีอานองนี้ อยู่ในความดูแลของคล้อด ริชาร์ด (Claude Richard) และแอนโตเนียว (Antonaine) บุตรชายของเขา คล้อดเกิดในปี พ.ศ. ๒๒๕๘ และบุตรชายเกิดในปี พ.ศ. ๒๒๘๘ คล้อดเป็นผู้ที่มีศิลปะในการทำสวนปลูกไม้ดอก และต้นไม้ยืนต้น พระเจ้าหลุยส์จึงทรงแต่งตั้งให้เขาเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบอุทยานนี้ และทรงโปรดอุทยานนี้มาก ถึงกับทรงพระราชดำเนินใช้เวลาเป็นชั่วโมง ๆ ด้วยความสำราญพระราชหฤทัย

ในรัชกาลของพระองค์ มาดามดูแบรรี่เป็นที่โปรดปรานมาก ต่อมาพระนางมาเรีย เทเรซ่า จักรพรรดินีแห่งประเทศออสเตรีย ทรงตั้งพระทัยจะอภิเษกสมรสเจ้าหญิงมาเรีย แอนโทเนีย (Maria Antonia) พระราชธิดาองค์เล็กกับพระราชนัดดาของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ ซึ่งเป็นเจ้าฟ้าชายมกุฎราชกุมาร มีจดหมายและรูปภาพแลกเปลี่ยนกันไปมา พระเจ้าหลุยส์พระราชทานรูปแกะสลัก ๓ รูป แสดงถึงความเป็นหนุ่มของพระราชนัดดา

การอภิเษกสมรสได้กระทำในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๑๓ ขณะที่เจ้าสาวมีพระชมมายุ ๑๔ พรรษา และเจ้าบ่าว ๑๕ พรรษา แก่กว่ากันปีเดียว กล่าวกันว่า หลุยส์ เลอ ดอฟิน (Louis Le Dauphin) เจ้าบ่าวนั้นรูปร่างไม่สะสวย บุคลิกภาพไม่ดี ไม่เป็นที่เสน่หาของเจ้าหญิง เป็นเวลาถึง ๗ ปีที่พระองค์ขาดสมรรถภาพทางร่างกาย แต่เจ้าสาวซึ่งภายหลังอภิเษกสมรสแล้ว ทรงพระนามว่า พระนางแมรี่ อังตัวเนทท์ (Marie Antoinette) ก็ทรงพยายามอดทนตลอดมา

พระนางทรงเพลิดเพลินกับการมหกรรมต่าง ๆ เช่น งานเต้นรำสวมหน้ากาก ทอดพระเนตรละครโอเปร่า มั่วสุมกับการพนัน ฉลองพระองค์ใหม่ ๆ สวย ๆ และทรงเครื่องเพชรนิลจินดา แต่เจ้าชายมิได้ทรงว่ากล่าวทักท้วงแต่ประการใด ทำให้ประชาชนในกรุงปารีสที่ยากจนอดอยากหิวโหย มีความโกรธแค้นเป็นอันมาก

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๓๑๗ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ สิ้นพระชนม์ด้วยไข้ทรพิษในเดือนพฤษภาคม พระชมมายุได้ ๖๔ พรรษา มาดามดูแบร์รี่ ถูกเนรเทศออกจากราชสำนัก พระนางแมรี่ อังตัวเนทท์ทรงย้ายไปประทับที่อุทยานตรีอานอง ขณะนี้พระนางเป็นพระราชินีแห่งฝรั่งเศสแล้ว มีพระชนมายุ ๑๘ พรรษา ตอนนี้พระนางมีพระประสงค์จะดัดแปลง และตกแต่งอุทยานใหม่ให้เป็นแบบอังกฤษ ริชาร์ด พ่อลูกได้รับความเดือดร้อน เขาจึงตัดสินใจลาออกจากหน้าที่ดูแลอุทยานนั้น

คาเบรียลนายช่างสถาปนิก ก็ขอลาออกในปีเดียวกัน นายริชาร์ด มิค นายช่างคนใหม่เข้ารับหน้าที่แทน ดูแลการตกแต่งอุทยานทางด้านเหนือและตะวันออกของราชสำนัก มีทุ่งหญ้า สวนผลไม้ และทางเดินในอุทยาน ต่อท่อน้ำเข้ามาทำเป็นทะเลสาบ มีลำธารเล็ก ๆ สพานหลายแห่ง สร้างตึกใหม่เป็นรูป ๘ เหลี่ยมริมทะเลสาบ ทางด้านใต้ทำเป็นเกาะ ๆ หนึ่งทางปลายสุดของลำธาร และมีวิหารแห่งความรัก (Temple of Love) ด้านหน้าวิหารมีรูปหล่อของคิวปิด (Cupid) หรือกามเทพ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ออกแบบก่อสร้างโดยนายริชาร์ด มิค (Richard Migue) ทั้งสิ้น ส่วนใหญ่ของอุทยานประกอบด้วยรสนิยมสูง มีเก๋งจีนหลังคาเป็นรูปคล้ายเจดีย์ และเนินเขารูปมังกรและนกยูง ด้านหลังทำเป็นเฉลียงรูปครึ่งวงกลม เพิ่มความสง่างามให้แก่อุทยานตรีอานองเป็นอันมาก

พระนางแมรี่ อังตัวเนทท์ มีพระประสงค์ที่จะทรงสร้างโรงละครส่วนพระองค์ ระหว่างบ้านของนายมิค และสวนฝรั่งเศส อันนี้เป็นงานชิ้นเยี่ยมชิ้นหนึ่งของมิค โครงการสร้างต่าง ๆ มากมาย ใช้เวลาถึง ๑๑ ปีจึงแล้วเสร็จ ได้ใช้จ่ายเงินไปเป็นจำนวนมาก ประมาณ ๑ ล้าน ๕ แสนบาท (ของเงินสมัยนั้น) ระหว่างที่การปฏิวัติใหม่กำลังจะมาถึง อุทยานตรีอานองเป็นสัญญลักษณ์สำคัญที่แสดงความสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยของพระนางแมรี่ อังตัวเนทท์ ให้เป็นที่สนใจของประชาชน

บันทึกของมาดามคัมปั่ง (Madame Campan) นางพระกำนัลคนหนึ่งกล่าวว่า ภายหลังพระนางทรงใช้จ่ายน้อยลงไม่ฟุ่มเฟือย พระนางทรงใช้ชีวิตเหมือนประชาชนธรรมดา ตามแต่จะทรงพอพระทัย นาน ๆ จึงจะทรงจัดให้มีงานอุทยานสโมสรสักครั้งหนึ่ง แขกที่ได้รับเชิญจะมารับประทานอาหารค่ำใต้ต้นไม้ ประดับดวงโคมแบบชาวเวนิส มีกองไฟจุดอยู่ตลอดคืนหลังวิหารแห่งความรัก ประชาชนสามัญได้รับเชิญ และได้รับการต้อนรับจากพระนาง ขณะเดียวกันบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียงไม่ได้รับเชิญ

เวลาที่พระนางประทับที่ตำหนักตรีอานองที่มีความสุขอย่างยอดเยี่ยมนั้นสิ้นลง วันสุดท้ายที่พระนางประทับ ณ ตำหนักแห่งนี้ คือวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๓๒ พระชนมายุได้ ๓๓ พรรษา การปฏิวัติใหญ่ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วทำให้พระนางตกพระทัยและทรงพิโรธ ตำนานกล่าวว่าพระนางเสด็จพระดำเนินผ่านตลอดสวนแบบอังกฤษ จีน แล้วทรงเข้าไปพักในถ้ำที่ทรงสร้างไว้ในอุทยานนั้นเพื่อทรงพักผ่อน ขณะที่ประทับนั่ง ทอดพระเนตรเห็นชายคนหนึ่งถือหนังสือ

ด่วนมาถวาย แจ้งข่าวว่ามีฝูงชนที่เป็นหญิงล้วนกลุ่มหนึ่ง เดินทางจากกรุงปารีสอย่างรีบร้อน เพื่อขอขนมปังและพระโลหิตของพระนาง พระนางจึงรีบเสด็จเข้าไปในพระราชวัง วันรุ่งขึ้นประชาชนก็ยังขัดขืนดื้อดึงอยู่ พระเจ้าหลุยส์, พระนางและพระราชวงศ์ต้องเสด็จเข้ากรุงปารีส จากนั้นเป็นเวลา ๔ ปี พระนางได้รับความทนทุกข์ทรมานสิ้นหวังด้วยประการทั้งปวง จนที่สุดถูกประหารชีวิตในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๓๓๖

มาดามดูแบร์รี่ ก็ถูกประหารชีวิตด้วยกิโลติน (Guillotine) ตามพระนางในเดือนธันวาคม ปีเดียวกัน ส่วนมิคถูกประหารในปีต่อมา

สำหรับนายแอนโตเนียว ริชาร์ด ผู้ดูแลอุทยานคนก่อนที่ได้ลาออกไปมิได้ถูกลงโทษทัณฑ์ประการใด เขายังมีชีวิตราบรื่นอยู่ต่อมาอีกนาน

กาลต่อมาถึงปี พ.ศ. ๒๓๔๖ นะโปเลียน (Napoleon) (ภายหลังได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์แห่งฝรั่งเศส) เสนอความเห็นให้เรียกประชุมลูกจ้างที่ทำงานในอุทยานตรีอานอง เพื่อฟื้นฟูอุทยานที่ได้ถูกละทิ้งมานาน และแสดงความประสงค์ที่จะให้นายริชาร์ดเป็นหัวหน้าอุทยานตามเดิม นายริชาร์ดได้เข้ารับหน้าที่ต่อมาอีกประมาณ ๔ ปี เขาก็ถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้ ๗๒ ปี

กรุงปารีสอยู่ห่างจากพระราชวังแวร์ซายส์ประมาณ ๑๕ กิโลเมตร จากประสบการณ์ครั้งแรกของนางสาวโมเบอร์ลี่ (Moberly) และนางสาวจัวร์เดน (Jourdain) เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้เล่าไว้ในหนังสือแอนแอดเวนเจอร์ (An Adeventure) ว่า ชาร์ลอตต์ แอนน์ เอลิซาเบธ โมเบอร์ลี่ อายุ ๕๕ ปี บุตรสาวของพระราชาคณะชาวอังกฤษผู้หนึ่งซึ่งเป็นอาจารย์ใหญ่

วิทยาลัยเซนต์ฮิว (ST. Hngh's College) เป็นวิทยาลัยสตรีที่ออกซ์ฟอร์ด และอีเลเนอร์แฟรงเซสจัวร์เดน อายุ ๓๘ ปี บุตรีของหมอสอนศาสนา ซึ่งเป็นนักศึกษาเก่าของวิทยาลัยนี้ ระหว่างนั้นนางสาวจัวร์เดนก็เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีคอร์แรน (Coran School) ที่แวทฟอร์ด ไม่ไกลจากกรุงลอนดอนนัก เธอใช้เวลาไปเที่ยวกรุงปารีสบ่อยครั้ง เธอจะศึกษาภาษาฝรั่งเศสด้วย

ตามเรื่องในหนังสือของลูซิซช์ ไอร์มองเกอร์ เขียนเรื่องเกี่ยวกับผีในพระราชวังแวร์ซายส์ (The Ghost of Versailles) ไว้ แอนน์ โมเบอร์ลี่สนใจมาก เธอมีประสบการณ์เรื่องเกี่ยวกับผีสางอยู่บ้าง เธอรู้ภาษากรีกและภาษาฮิบรู (ยิว) ส่วนมากเธอศึกษาด้วยตนเอง ส่วนอิเลเนอร์ จัวร์เดน เธอเป็นหญิงที่เด่นในสังคมผู้หนึ่ง จากประสบการณ์ในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ สุภาพสตรีทั้งสองก็ใช้เวลาว่างเดินทางร่วมกัน นางสาวโมเบอร์ลี่ได้มาพักกับนางสาวจัวร์เดนที่แฟลตของเธอในกรุงปารีส ทั้ง ๒ สาวพยายามที่จะค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อไปทำงานร่วมกันที่มหาวิทยาลัยอ๊อกซฟอร์ด ต่อมาบุคคลทั้งสองก็กลายเป็นเพื่อนสนิทกัน เธอทั้งสองตกลงใจที่จะทัศนาจรกรุงปารีส เพื่อจะได้ดูสิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวแก่ประวัติศาสตร์ การเดินทางได้อาศัยนางสาวจัวร์เดนในการพูดภาษาฝรั่งเศส ซึ่งเธอพูดได้คล่อง ส่วนนางสาวโมเบอร์ลี่เพียงแต่อ่านได้ แต่ไม่พยายามจะพูดนัก

เธอทั้งสองได้ไปที่พระราชวังแวร์ซายส์ เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ สิ่งแรกที่เธอได้เห็นน่าประทับใจก็คือห้องโถงกระจก เมื่อดูกันแล้วมีเวลาที่จะไปชมตำหนักตรีอานอง นางสาวโมเบอร์ลี่พูดว่า เธอคาดว่าคงจะ

เป็นบ้านที่ชาวนาเขาอยู่กัน และเป็นที่ๆ พระนางแมรีอังตัวเนทท์ใช้เป็นที่สำราญพระราชอิริยาบถ

บันทึกเรื่องราวของนางสาวโมเบอร์ลี่ พอจะย่อได้ความดังนี้

เราทั้งสองรู้สึกมีกำลังแข็งแรงดี เดินทางออกจากห้องโถงกระจก เราก็บ่ายหน้าไปยังตำหนักตรีอานอง เราเดินทางไปรอบๆ โดยไม่จำเป็น เพราะความที่ไม่รู้จักสถานที่ดี เมื่อเข้ามาใกล้ตัวตำหนักอันสง่าจากด้านใต้แล้วผ่านมาทางซ้ายมือ เราก็มาถึงถนนที่รถม้าพอเข้ามาได้ ทางนี้จะทำให้เรามาถึงตำหนักตรีอานองได้โดยรวดเร็ว แต่เนื่องจากไม่รู้ จึงต้องเดินอ้อมค้อม ทางมุมมีคฤหาสน์หลังหนึ่ง มีหญิงคนหนึ่งกำลังสะบัดผ้าปูโต๊ะสีขาวอยู่ที่หน้าต่าง, ฉันรู้สึกประหลาดใจเล็กน้อยที่จัวร์เดนมิได้ถามเธอ ถึงทิศทางที่จะไปชมอุทยาน-ตรีอานองนี้

เมื่อเดินมาถึงทาง ๓ แพร่ง ก็ไม่แน่ใจว่าจะไปทางไหนดี เราตัดสินใจไปที่ตอนกลางแห่งหนึ่ง เพราะเราเห็นเบื้องหน้านั้นมีชาย ๒ คน สวมเสื้อสีเทาอมเขียว สวมหมวก ๓ เหลี่ยม คนหนึ่งดูแก่กว่าอีกคนหนึ่ง เราเห็นรถเข็นคันหนึ่ง และจอบเสียมอยู่ใกล้ ๆ ชายทั้ง ๒ ชี้ทางให้เราตรงไป เราเดินไปจนสุดทางที่มีเครื่องหมายตัวอักษร T ด้านหน้าเป็นป่าละเมาะดูผิดปรกติธรรมดาสักหน่อย คือว่าต้นไม้นั้นดูเตี้ยไม่มีชีวิตชีวา ไม่มีแสงแดดและร่มเงา ไม่มีลม มันนิ่งอยู่เฉย ๆ ทันใดนั้นต่อหน้าเราก็มีแสงโคมดวงหนึ่งอยู่หน้าตึกโถง ชายคนหนึ่งนั่งอยู่ใกล้ ๆ ชายนั้นสวมเสื้อคลุมและหมวกใบใหญ่ หน้าตาผิวคล้ำ ทำให้เราตกใจ

ฉันพูดกับจัวร์เดนว่า "เราจะไปทางไหน ?" แต่คิดว่าไม่มีอะไรจูงใจให้เราไปทางซ้ายมือ ปัญหาที่ต้องขบคิดโดยชายอีกคนหนึ่งปรากฏตัวให้เห็นตอนแรก เราได้ยินเสียงวิ่งอยู่ข้างหลังเรา โดยไม่เห็นตัว แล้วเราก็สังเกตเขาทางด้านหลังและด้านซ้าย ยืนอยู่บนก้อนหินสูงตอนกลางของทางเดิน การปรากฏตัวให้เห็นของเขา ทำให้เราตกตะลึงแทบสิ้นสติ เขาเป็นสุภาพบุรุษดูจากการแต่งกาย สวมหมวกใหญ่ มีเสื้อคลุมสีเกือบดำคลุมรอบคล้ายผ้าพันคอ เราตกใจมากที่เห็นหน้าของเขาแดงด้วยการเบ่งตัวอย่างเต็มที่ เขาพูดถ้อยคำยืดยาว ส่วนมากเราจับคำไม่ค่อยได้ แต่คงได้ความว่า "มาดาม มาดาม คุณอย่าไปทางโน้นจงไปทางนี้"

เราเดินมาตามทางที่เขาชี้ทางให้ และเมื่อเราหันกลับมาเพื่อจะขอบใจเขา เขาหายไปเสียแล้ว แต่ได้ยินเสียงวิ่งอยู่ใกล้ ๆ เรา เราข้ามสะพานไปทางน้ำตกทางด้านขวาและต่อไปตามทางที่มีต้นไม้ปกคลุม จนกระทั่งมาใกล้ตำหนักตรีอานอง มองเห็นม่านหน้าต่างปิดหมด

ด้านหน้าของตัวตึก เป็นพื้นหญ้าหยาบ ๆ มีสุภาพสตรีผู้หนึ่งถือกระดาษแผ่นหนึ่งมีความยาวขนาดเท่าแขน ข้าพเจ้าคิดว่าเธอคงจะสเกตซ์ภาพต้นไม้ แต่เมื่อเข้ามาใกล้เธอ ดูเหมือนว่าไม่มีอะไรที่จะสเกตซ์ภาพ เธอเห็นเราเมื่อเราผ่านมาทางด้านซ้ายของเธอ เธอหันมามองเราเต็มตา แม้ว่าหน้าตาจะสวยแต่ดูหน้าไม่อ่อนวัยนัก เธอสวมหมวกกันแดด มีผมสวยงามพองปกหน้าผากเป็นเครื่องแต่งกายสตรีในฤดูร้อน ข้าพเจ้าคิดว่าเธอเป็นนักทัศนาจรคนหนึ่ง แต่เสื้อผ้าที่เธอแต่งเป็นแบบสมัยเก่าผิดธรรมดา ข้าพเจ้ามองดูเธอเต็มตา มีอะไร

บางอย่างซึ่งบอกไม่ถูก ทำให้ข้าพเจ้าหันหน้าไปเสียทางอื่น และรู้สึกรำคาญใจที่เธออยู่ที่นั้น

แต่แล้วเราก็จำต้องเดินผ่านเข้าไปใกล้ ๆ เธอ ก้าวขึ้นบันไดไปที่เฉลียง ข้าพเจ้ายังคงเห็นสุภาพสตรีผู้นี้อีก คราวนี้เห็นจากด้านหลัง และสังเกตว่าหน้าเธอซีดจนเขียว ข้าพเจ้าประหลาดใจว่า ทำไมเธอถึงมานั่งอยู่ในสถานที่เช่นนี้ ซึ่งเป็นที่มืดผิดปกติธรรมดา ข้าพเจ้ารู้สึกประหนึ่งว่าข้าพเจ้าเดินอยู่ในความฝัน เราข้ามเฉลียงทางด้านเหนือไปยังด้านตะวันตก ที่นี่มีหน้าต่างบานหนึ่งไม่ได้ปิดผ้าม่านบังตา เราเคลื่อนตัวเข้าไปใกล้ ก็เห็นชายหนุ่มผู้หนึ่งเดินออกมาจากตัวตึกหลังที่สองซึ่งอยู่ติดต่อกัน เขาเปิดประตูออกมาเสียงดังปึ่ง และชี้ทางให้เราไปยังทางเข้า (ประตูใหญ่) เราเสียเวลาคอยนักทัศนาจรผัวเมียคู่หนึ่งซึ่งแต่งงานกันใหม่ ๆ เพื่อเข้าไปข้างใน ข้าพเจ้ารู้สึกมีชีวิตชีวาและสนใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่ผ่านไป สักครู่หนึ่งเราก็เดินทางกลับ

หนึ่งสัปดาห์ต่อมา นางสาวโมเบอร์ลี่ เขียนจดหมายบรรยายประสบ-การณ์ของเธอ เธอพูดกับนางสาวจัวร์เดนว่า คุณคิดไหมว่าตำหนักตรีอานองมีผีมาหลอกหลอนอยู่บ่อย ๆ เธอตอบว่า "คิดเหมือนกัน" ฉันถามเธอต่อไปว่ามีความรู้สึกอย่างไร เธอตอบว่า ในอุทยานที่เราพบชาย ๒ คนนั้น เราพบไม่ใช่ที่นั่นแต่แห่งเดียว

ความประหลาดใจและรายละเอียดต่าง ๆ จากที่ประสบเหตุการณ์มา ก็ได้ไหลหลั่งมายังสตรีทั้งสอง เช่นชายที่วิ่งมาชี้ทางให้เรา มองดูราวกับตัวละครสวมเสื้อคลุมรอบตัวเขา ที่ประหลาดใจก็คือ เขาสวมเสื้อคลุมหนักในตอนบ่ายของฤดูร้อนนี้ทำไม

สิ่งประหลาดถัดมา ก็คือทางที่เขาเดินมาและเดินไป เราได้ยินเขาวิ่งอยู่ใกล้ ๆ ตัวเรา แต่เราไม่เห็นตัวเขาจนกว่าเขามาปรากฏตัวตรงหน้าเรา

ตอนที่เธอทั้งสองออกจากอุทยานวันนั้น อากาศเย็นมาก จนเธอต้องสวมเสื้อชั้นนอก

ภายหลังนั้น นางสาวโมเบอร์ลี่ได้กลับมาทำหน้าที่ของเธอที่อ็อกซ-ฟอร์ด ต่อมาวันที่ ๑๐ พฤศจิกายนของปีนั้น นางสาวจัวร์เดนได้มาเยี่ยมเธอ เธอทั้ง ๒ ได้ถือโอกาสอภิปรายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในอุทยานตรีอานอง นางสาวโมเบอร์ลี่ กล่าวขึ้นว่า "ถ้าเรารู้จักสุภาพสตรีที่นั่งสเกตซ์ภาพอยู่ใกล้เรา ก็จะทำให้สิ่งต่าง ๆ คลี่คลายไป อย่างน้อยเราก็ควรจะถามทางเธอ ว่าจะไปทางไหน ๆ บ้าง"

นางสาวจัวร์เดนไม่เข้าใจ พูดว่า "ฉันไม่เห็นมีสุภาพสตรีที่ไหนเลย"

"คุณจำได้ไหม ขณะที่เราเข้าไปในอุทยานตรีอานอง มีหญิงคนหนึ่งนั่งอยู่ใต้เฉลียง มือถือภาพสเกตซ์อยู่"

นางสาวจัวร์เดนว่า "เปล่า ไม่มีใครที่นั่นเลย" นางสาวโมเบอร์ลี่รู้สึกประหลาดใจในคำปฏิเสธของจัวร์เดนเป็นอันมาก เพราะไปด้วยกัน ๒ คนเท่านั้น ทำไมเธอจึงไม่เห็น เธอจึงพยายามเล่าลำดับเหตุการณ์ให้ฟังอีกครั้งหนึ่ง ตอนนี้ทำเอาจัวร์เดนประหลาดใจขึ้นมาเหมือนกัน

วันรุ่งขึ้น นางสาวจัวร์เดนกลับไปที่แว้ทฟอร์ด ครูโรงเรียนนั้นคนหนึ่งชื่อนางสาวเมเนกอซได้มาหาเธอ โดยไม่ได้เอ่ยปากถึงเหตุการณ์วันที่ ๑๐ สิงหาคม จัวร์เดนได้ถามเธอว่า เธอเคยได้ยินเหตุการณ์เรื่องผีสางเกี่ยวกับตำหนัก

ตริอานองบ้างหรือไม่? เธอตอบว่า เธอเคยได้ยินเพื่อนของเธอที่อยู่ในพระราชวังแวร์ซายส์ได้เคยเล่าให้เธอฟังว่า ตามปกติในเดือนสิงหาคม จะต้องมีวันหนึ่งที่พระนางแมรี่ อังตัวเนทท์ ทรงมาปรากฏตัวให้เห็นทางด้านหน้าของอุทยานตรีอานอง ฉลองพระองค์ด้วยชุดสีชมพู สวมพระมาลาปีกอ่อน ๆ ไม่แต่เท่านั้นในบริเวณอุทยานทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บริเวณทุ่งนา สวน ทางน้ำไหลมีประชาชนซึ่งเคยอยู่ร่วมกับพระนางที่นั่นในครั้งนั้นด้วย จะมาร่วมสนุกสนานรื่นเริงอีกครั้งหนึ่ง เป็นเวลาวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง

แล้วนางสาวจัวร์เดน ได้เล่าเรื่องที่เธอได้ประสบมาให้นางสาวเมเน-กอซฟัง ถึงชาย ๒ คนที่ชี้ทางให้เธอ ที่พูดว่า "มาดาม มาดาม คุณอย่าไปทางโน้น จงไปทางนี้" เป็นต้น นางสาวเมเนกอซกล่าวว่าสำเนียงเป็นชาวออสเตรียไม่ใช่สำเนียงฝรั่งเศส (พระนางแมรี่ อังตัวเนทท์ ก็เป็นชาวออสเตรีย)

นี่ก็เป็นเรื่องราวที่ได้รับการยืนยันอย่างประหลาดที่ว่า คนที่เธอทั้งสองได้เห็นนั้นคือ "ผี" และผู้หญิงที่สเกตซ์ภาพนั้นก็คือ ผีพระนางแมรี่ อังตัวเนทท์!

มีประหลาดใจอยู่ตอนหนึ่ง ที่นางสาวจัวร์เดนได้พบเห็นทางด้านขวามือแต่นางสาวโมเบอร์ลี่มิได้เห็น เป็นกระท่อมหลังหนึ่ง และมีสตรีนางหนึ่งกับเด็กผู้หญิงอีกคนหนึ่ง เดินออกมาทางประตู ขณะที่เธอทั้งสองเข้ามาใกล้ สตรีผู้นั้นถือคนโทน้ำไปให้เด็กหญิงซึ่งมีอายุประมาณ ๑๔ ปี ทำให้นางสาวจัวร์เดนระลึกถึงภาพการแสดงละครซึ่งตัวผู้แสดงละครไม่มีการเคลื่อนไหวคล้ายกับภาพนิ่ง

ส่วนข้อแตกต่างอย่างอื่นจากเรื่องราวของนางสาวโมเบอร์ลี่มีว่า เมื่อเธอทั้ง ๒ ไปถึงยังตำหนักตรีอานอง ตอนนั้นห้องว่างเปล่า ถึงอย่างไรก็ดี

นางสาวจัวร์เดนก็พบกับตัวเองว่า หญิงผู้นั้นกำลังวาดภาพสเกตซ์ของเธออยู่ด้านหนึ่ง ดูประหนึ่งว่าเธอได้จัดห้องให้ใครคนหนึ่ง เธอแปลกใจไม่หายว่าทำไมเธอจึงทำเช่นนั้น เธอมีความรู้สึกด้วยว่า ณ ที่นั้นมีคนอยู่หลายคน ส่วนเหตุการณ์นอกจากนี้เธอเห็นด้วยกับนางสาวโมเบอร์ลี่

นางสาวจัวร์เดน ซึ่งใช้เวลาส่วนมากในกรุงปารีส ตามปกติเธอต้องการที่จะกลับไปที่ตำหนักตรีอานอง เพื่อเปรียบเทียบความจำของเธอเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ เธอมีโอกาสได้ไปใหม่เมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๔๔๕ คราวนี้เธอตรงไปที่ประตูเข้า และตรงไปยังอุทยานอังกฤษ (English Garden) ใกล้ ๆ กับวิหารรักนั้น แต่แล้วสิ่งที่ไม่ได้คาดฝันก็ได้บังเกิดขึ้น ขณะที่เธอข้ามสะพานแห่งหนึ่ง (ไม่ใช่สะพานที่เคยข้ามเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม) ไปยังหมู่บ้านนั้น ความรู้สึกของเธอสะท้อนกลับในทันใด เมื่อเธอได้ผ่านเข้าไปในบริเวณนั้นเธอเห็นผู้คนเดินไปเดินมานับจำนวนไม่ได้ เธอเห็นคนงาน ๒ คน คนหนึ่งแต่งกายสีแดง อีกคนหนึ่งสีน้ำเงิน กำลังขนไม้ไปใส่รถ เธอหันหน้าไปเสียทางอื่นชั่วขณะหนึ่ง พอเธอเหลียวกลับมา เขาหายไปเสียแล้ว เขามิได้เดินหายไปอย่างปกติธรรมดา (ของคนทั่ว ๆ ไป) เพราะเธอสามารถมองเห็นด้วยตาได้ตลอดทางทีเดียว

เธอมีความรู้สึกรุนแรงเช่นนี้หลายครั้งว่า เธอควรจะไปตามแผนที่ ที่บอกทางไว้ ไม่น่าประหลาดใจเลย มิช้าเธอก็หลงทางไปชั่วระยะหนึ่ง เธอหลงมาในป่าทึบ ณ จุด ๆ หนึ่ง เธอได้ยินเสียงคนเดินแต่งกายด้วยผ้าไหมสะบัดอยู่ข้างหลังเธอ เธอคิดว่าทำไมชาวฝรั่งเศสจึงชอบแต่งกายด้วยผ้าไหมในเวลาอากาศ

หนาวเช่นนี้ เพราะเดือนมกราคมอากาศกำลังหนาวจัด เธอเหลียวมาดูรอบ ๆ ก็ไม่มีใคร อย่างไรก็ดี มีคนกลุ่มหนึ่งเดินมาเบื้องหลังเธอและผ่านเธอไป เธอได้ยินเสียงสตรีพูดกันเป็นภาษาฝรั่งเศสใกล้ ๆ บางคนพูดว่า "มองสิเออร์" และ "มาดาม" แล้วฝูงคนที่มองไม่เห็นตัวเหล่านั้นก็จางหายไปในที่สุด

ในที่สุด นางสาวจัวร์เดน ก็ได้ไปยังอุทยานนั้นอีกหลายครั้ง ในปี ๒๔๔๕ และปี ๒๔๔๖ เธอนำนักเรียนกลุ่มหนึ่งไปดูสถานที่อันเป็นประวัติศาสตร์นี้ แต่ภาพภายในอุทยานที่เห็นดูแตกต่างกันออกไปกับเมื่อเธอมาครั้งก่อน ๆ

นางสาวโมเบอร์ลี่ได้มีโอกาสมากับนางสาวจัวร์เดนอีกครั้งหนึ่ง ในปี ๒๔๔๗ สตรีทั้งสองได้ไปที่อุทยานด้วยกัน นางสาวโมเบอร์ลี่รู้สึกประทับใจในบรรยากาศที่แปลกออกไป ทั้ง ๒ วันที่เธอทั้งสองไปนั้นอากาศร้อนมีฝุ่นมาก ในอุทยานมีฝูงชนนักทัศนาจรไปกันมาก มีที่ขายผลไม้และเครื่องดื่ม มันผิดกับที่เธอได้พบเมื่อเธอมาครั้งก่อน ทุก ๆ สิ่งเปิดให้ดูหมดและประชาชนจะเข้าไปที่ไหนก็ได้ตามใจชอบ ทั้งหมดนี้ทำให้บริเวณนั้นเป็นสิ่งธรรมดา และไม่เป็นไปทางประวัติศาสตร์ เราเดินมาที่ ๆ มาครั้งแรกทางขวาของตัวตำหนัก จากที่ได้เห็นรู้สึกว่าทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนไป ทางกำแพงเก่าตรงหน้าเรามีประตูใหญ่ แต่ประตูนั้นปิด สิ่งที่เธอเห็นส่วนมากหาไม่พบเสียแล้ว สะพาน หุบเขา และน้ำพุหายไป ต้นไม้บางตาไป จึงทำให้เห็นตัวพระตำหนักตรีอานองและหมู่บ้าน จากบริเวณที่โล่งแจ้งอันกว้างใหญ่ ตอนเหนือตำหนัก ตลอดจนมุมด้านตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นที่ ๆ ได้เคยเห็นสุภาพสตรีนั่งวาดภาพอยู่ ตอนนี้ดูมันมืดมาก

ตำหนักตรีอานอง และตัวอาคารที่ติดต่อกับหลังอื่น ๆ ก็ดูเหมือนเปลี่ยนแปลงไปมาก หอสวดภายในชำรุดผุพัง ประตูทางที่จะเข้าไปในหอภาพ

หลวง (Royal Gallery) ทางพื้นดิน ที่ติดต่อกับบันไดภายในพังเสียแล้ว ไม่มีผู้ดูแลอุทยาน ไม่มีข้าราชการที่แต่งสีเขียว และผู้ดูแลอุทยานที่เคยแต่งสีดำกางเกงขาว ในฤดูร้อน เช่นแต่ก่อน

สำหรับปีต่อ ๆ มาอีกหลายปี สุภาพสตรีทั้งสองนี้ (ส่วนมากมักจะเป็นนางสาวจัวร์เดน) ก็ได้ใช้เวลามาศึกษาเรื่องแผนที่ (บริเวณพระราชวังแวร์ซายส์) จากรายงาน และจากหนังสือที่จำหน่ายเรื่องที่เกี่ยวกับพระนางแมรี่อังตัวเนทท์ และตำหนักตรีอานอง

ระหว่างที่ศึกษาเรื่องเหล่านี้ นางสาวจัวร์เดนได้ประสบเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่ง คือในเดือนกันยายน ๒๔๕๑ เธอได้ไปที่อุทยานตรีอานองครั้งหนึ่ง จากที่ไปมาหลายครั้ง ตั้งแต่เดือนมกราคม ๒๔๔๕ เธอได้มาถ่ายภาพ เธอได้มาใกล้ที่ ๆ เธอประสบเหตุการณ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ เห็นหญิง ๒ คนนั่งอยู่ภายใต้ร่มเงาใกล้ประตูใหญ่ กำลังทะเลาะกันเสียงดังลั่น เมื่อเธอเดินผ่านเข้าไปทางที่พักของผู้ดูแลอุทยาน เธอรู้สึกมีอะไรเปลี่ยนแปลงอย่างไม่คาดฝันในทันใด ประหนึ่งว่าเธอได้ถูกบังคับให้กระทำตามคำสั่ง (คล้ายถูกสะกดจิต) เสียงของหญิงทั้ง ๒ นั้นก็ยังดังอยู่แล้วค่อย ๆ จางหายในระยะไกลประหนึ่งว่า เธอทั้งสองนั้นหมดพลังอำนาจที่จะเข้ามาให้ถึงตัวเธอได้

เธอเหลียวมามองทางด้านหลัง เธอเห็นประตูใหญ่อยู่ใกล้กับหญิงทั้งสองนั่งอยู่ ได้จางหายไปต่อหน้า แล้วก็กลับเห็นภูมิภาพต่าง ๆ อย่างที่ได้เคยเห็นครั้งแรก เธอรู้สึกว่าภาพที่มองเห็น เช่นท้องฟ้า ต้นไม้ และตัวตึก มันสั่นเล็กน้อย คล้ายกับผ้าม่านที่เคยเห็นที่โรงละครแห่งหนึ่งทำนองนั้น (นางสาวจัวร์เดน เจอผีเป็นครั้งที่ ๓ แล้ว)

หลังจากที่นางสาวโมเบอร์ลี่และนางสาวจัวร์เดนได้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ โดยติดต่อกับนายและนางยอห์นครู้ก และสเตเฟนบุตรชายซึ่งได้ไปเห็นเหตุการณ์ ที่พระราชวังแวร์ซายส์มาแล้ว ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๕๗ ครอบครัวของนายยอห์นครู้ก ได้มาเยี่ยมสุภาพสตรีทั้ง ๒ และเล่าเรื่องของเขาให้ฟัง เธอทั้งสองก็จดบันทึกไว้แล้วก็ปรากฏในหนังสือ "แอน แอดเวนเจอร์" และในหนังสือ เจอร์นัล ออฟ เดอะ โซไซเอตี รีเสิร์ช ของปี ๒๔๕๙

สำหรับใน ๒ ปี คือปี พ.ศ. ๒๔๕๐ และ พ.ศ. ๒๔๕๑ ยอห์นและเคราครู้กกับสเตเฟน ได้พักอาศัยอยู่ที่แฟลทในถนนรัวโมเรปาส์ ในพระราชวังแวร์ซายส์ เขาสามารถมองเห็นทั่วไปในอุทยาน แต่เขาไม่ชอบอุทยานนั้นนัก เพราะดูผิดปกติธรรมดา มีลมพัดบ้างนิดหน่อย ความจริงดูเหมือนจะไม่มีอากาศพอหายใจเลย ซึ่งเขาหาเหตุผลไม่ได้ เขาจึงเดินไปหาอากาศบริสุทธิ์ในที่อื่น มีรถนักท่องเที่ยวเข้ามาถึง นาน ๆ เขาจึงจะได้เห็นคณะนักท่องเที่ยวเข้ามาเดินเล่นสักครั้งหนึ่ง ภาพตัวตึกโล่งที่เคยเห็นยังมีอยู่ แต่รู้สึกเหมือนถูกปล่อยให้ร้างไป แสงสว่าง ต้นไม้ และการเดินเล่นเนือง ๆ นั้นรู้สึกผิดปกติ สิ่งเหล่านี้ทำให้ครอบครัวครู้ก (พ่อ – แม่ – ลูก) เป็นโรคประสาท แล้วเขาก็ย้ายจากที่นั้นไป

ในปีที่สอง (ปี ๒๔๕๑) ที่เขาพักอยู่ที่แฟลตนั้นเขาเห็นผู้คนกลุ่มหนึ่ง นายครู้กเล่าว่ามีกระท่อมหลังหนึ่งที่อยู่ภายนอกบริเวณตำหนักตรีอานอง ทั้ง ๒ คือ แกรนด์ตรีอานองและเปติตตรีอานอง กระท่อมนั้นบางทีก็มี บางทีก็หายไป

เขาได้เห็นคนแต่งกายสมัยเก่ามองดูออกมาทางหน้าต่าง (อย่างที่นางสาวโมเบอร์ลี่ได้เห็นในปี ๒๔๔๔) ส่วนนางครู้กได้เห็นสุภาพบุรุษผู้หนึ่งแต่งกายสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ สวมหมวกสามเหลี่ยม ทั้งสามีและภรรยาได้เห็นสตรีผู้หนึ่งแต่งกายแบบสมัยเก่ากำลังเก็บพื้นอยู่

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ครอบครัวของครู้กทั้งสามได้เห็นสุภาพสตรีที่นั่งวาดภาพ ณ ตำหนักแกรนด์ตรีอานองถึง ๒ ครั้ง กระโปรงที่เธอสวมเป็นสีครีม คลุมตลอดส่วนล่างของร่างกายขณะที่เธอนั่งอยู่ เสื้อคลุมตอนบนสีขาว ผมสวยงามและสวมหมวก

ครั้งแรกที่เขาเห็นเธอ เธอนั่งอยู่บนม้ายาวริมฝั่งน้ำ บริเวณรอบ ๆ นั้นมีต้นไม้ดอกต่าง ๆ น่าดู นางครู้กบอกว่าเธอดูไม่เหมือนกับคนฝรั่งเศส ครั้งที่ ๒ เธอนั่งอยู่ภายใต้เสารั้วไม้ ซึ่งมองจากแกรนด์ตรีอานองคนละฝั่งคลองกำลังถือภาพที่วาดอยู่ นายครู้กเป็นศิลปิน จึงมีความสนใจมาก และพยายามที่จะดูว่าเธอวาดภาพอะไร เธอดูเหมือนไม่สังเกตตัวเขา มิหนำซ้ำเธอพับกระดาษนั้นเสียเพื่อไม่ให้เขาได้เห็น

เป็นเวลาหลายครั้งหลายหน ที่เธอมาปรากฏตัวให้ครอบครัวครู้กเห็น บางครั้งเธอนั่งแล้วก็ลุกขึ้นแล้วเดินไปเสีย แล้วก็มานั่งลงอีก

เธอเป็นผีที่มาปรากฏให้ครอบครัวของครู้กเห็นอย่างชัดเจน โดยที่เธอปรากฏตัวค่อย ๆ โตขึ้นเต็มที่จนเห็นได้ถนัดแล้วก็ค่อย ๆ จางหายไปด้วยมีอาการสั่นน้อย ๆ (เหมือนกับที่นางสาวจัวร์เดนได้เห็นในปี พ.ศ. ๒๔๕๑) เธอดูเหมือนคนเราดี ๆ แต่นายครู้กและบุตรชายมองดูเธอในแง่นักศิลปิน คิดไปว่าบางสิ่งบางอย่างในตัวเธอผิดไปจากปกติธรรมดา ครั้งหนึ่งนายครู้กรู้สึกตกใจกลัวมากจนเหนื่อยหอบ จึงรีบกลับบ้าน

อีกครั้งหนึ่งขณะที่นายครู้กยืนอยู่ใกล้แม่น้ำในสวนอังกฤษ ได้ยินเสียงสตริงแบนด์ดังมาทางบนพื้นน้ำ เขาแน่ใจว่า คงไม่มีใครมาเล่นดนตรีอยู่ ณ ที่นั้นเสียงดนตรีนั้นดังอยู่ประมาณถึง ๑๕ นาทีจึงได้เงียบไป

หลังจากที่เขาได้ย้ายไปในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ นาน ๆ ครอบครัวนี้ก็มาเยี่ยมเสียครั้งหนึ่ง ระยะเวลาตอนหลังนี้ทำความประหลาดใจให้แก่ครอบครัวครู้ก คือว่าทุกสิ่งทุกอย่างผิดปกติไปหมด ตำหนักเปติตตรีอานองดูเหมือนจะเล็กไป แต่แกรนด์ตรีอานองมองดูใหญ่ขึ้น

เหตุการณ์ครั้งที่ ๓ ก็เหมือน ๆ กับที่ได้ประสบครั้งที่ ๑ ทุกประการ บางคนรู้สึกประหลาดใจมาก นายแลมเบอร์ทได้ส่งเรื่องราวนี้ ให้แก่หนังสือเจอร์นัล แห่งสมาคมค้นคว้าทางวิญญาณ ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ มีสุภาพสตรีชาวอังกฤษ ๒ คน ได้ไปทัศนาจรพระราชวังแวร์ซายส์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ คนหนึ่งชื่อนางสาวแคลร์แมบ คนหนึ่งชื่อนางสาวเบอร์โรว์เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนแห่งหนึ่ง และอีกคนหนึ่งชื่อนางสาวแอนด์ แลมเบอร์ท เป็นนักเรียนเก่า นางสาวเบอร์โรว์ได้เล่าเหตุการณ์ที่เธอได้ประสบมาในจดหมายถึงสำนักพิมพ์ยอห์นโอลอนดอนส์วีคลี (John O'London's Weekly) ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒ มีความว่า

ท่านที่นับถือ

จดหมายของฟลอเรนซ์โบน ในหนังสือพิมพ์ของท่านประจำวันที่ ๕ เดือนพฤศจิกายน นั้น เป็นที่สนใจแก่ดิฉันมาก ในฤดูร้อนปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ดิฉันกับสหายคนหนึ่งได้ไปชมพระราชวังแวร์ซายส์เป็นครั้งแรก หลังจากที่ได้ดูทั่วพระราชวังใหญ่แล้ว เราก็ออกเดินทางไปดูตำหนักตรีอานองทั้งสอง แม้ว่าเรา

มีนักท่องเที่ยวอื่น ๆ ไปด้วยกันหลายคน หลังจากที่ได้ออกจากตำหนักแกรนด์ตรีอานองแล้ว เรารู้สึกว่าตัวเราเหมือนกับอยู่โดดเดี่ยว เมื่อเราเลี้ยวมาทางถนนมีหญ้าสีเขียว ซึ่งเราหวังว่าจะเป็นทางไปสู่ตำหนักเปติตตรีอานอง ไม่ช้าเราก็ผ่านมาที่ตึกร้างแห่งหนึ่ง เกิดความรู้สึกประหลาดกดดันแก่ตัวดิฉัน เราต้องหยุดพูดกัน และรีบเดินต่อไปจนถึงหมู่บ้านร้างยังไม่มาปรากฏในสายตา และจากหน้าต่างของโรงนาใกล้ทะเลสาบ ก็มีหญิงคนหนึ่งมองมาทางเรา เมื่อเราหันไปดูวิหารรักระหว่างต้นไม้ เราเห็นชายชราคนหนึ่งซึ่งเราตัดสินใจว่าเขาเป็นข้าราชการเพราะเขาแต่งกายด้วยเครื่องแบบสีเงินและสีเขียวเดินลงมาข้างถนน ดิฉันเรียกเขาเพื่อจะถามว่าตำหนักเปติตตรีอานองอยู่ทางไหน เขาตอบเป็นเสียงตะโกนประโยคแล้วประโยคเล่าด้วยสำเนียงหยาบเป็นภาษาฝรั่งเศส มีบางอย่างที่ไม่เป็นมงคลในดวงหน้าของเขา เป็นเหตุให้เราต้องรีบเดินต่อไป เมื่อเหลียวหลังมาดูเขาหายตัวไปเสียแล้ว ความรู้สึกประหลาดทำให้มีความกดดันมากขึ้น และแล้วเราก็ได้เห็นตำหนักเปติตตรีอานองอยู่ในระหว่างต้นไม้เหล่านั้น ในฤดูหนาวปีนั้นเอง มารดาของดิฉันก็ส่งหนังสือ "แอน แอดเวนเจอร์" มาให้ เมื่อได้อ่านตอนหน้าต้น ๆ ดิฉันประหลาดใจที่ได้พบว่าเหตุการณ์ที่ดิฉันประสบเหมือนกับนางสาวโมเบอร์ลี่และเพื่อนของเธอเกือบทุกอย่าง การที่ได้เห็นชายชราในเครื่องแบบสมัยราชวงศ์บัวร์บองส์ก็ดี ความที่มีความรู้สึกกดดันก็ดี การเดินทางผิดไปทางซ้าย ซึ่งความจริงทางสั้นนิดเดียว ถ้าไปทางขวาที่จะไปตำหนักเปติตตรีอานอง ก็ดี มันเหมือนกันไปหมด และยิ่งมีความประหลาดใจ เพราะว่าก่อนการไปชมพระราชวังแวร์ซายส์ ดิฉันไม่เคยได้ยินเรื่องราวเกี่ยวกับประสบการณ์จากหนังสือ แอน แอด เวนเจอร์ มาก่อนเลย

(ลงชื่อ) *ขีแมบ เบอรโรว์*

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ นางสาวเบอรโรว์ยังได้ให้คำชี้แจงแก่มองสิเออร์ คาเยต์ ข้าราชการฝรั่งเศสผู้หนึ่ง และเธอได้สเกตซ์ภาพชายที่เธอเห็นโดยสรุป ชายผู้นั้นอายุประมาณ ๖๐ ปี เครื่องแบบที่เขาแต่งเป็นเสื้อนอกสีเขียวยาว คอพับ รองเท้าคัดชูแบบมีหัวเข็มขัดติดอยู่ด้านหน้า สวมหมวก ๓ เหลี่ยม มือซ้ายถือไม้ถือ ส่วนหญิงที่เห็นที่หน้าต่างโรงนาสวมเสื้อผ้ามัสลิน สวมหมวกแค้ป

นางสาวแลมเบอร์ตขณะนี้เป็นเลดี้เฮย์ ก็ยืนยันว่าดังนั้นเช่นกัน เธอยังรู้สึกมีความกดดันและหดหู่ใจ และจำชายคนที่สวมเครื่องแบบนี้ได้ เธอรู้สึกไม่สบายใจเมื่อได้ไปถึงตำหนักตรีอานอง แต่เธอไม่ได้สังเกตเห็นหญิงที่อยู่ทางหน้าต่าง

นางสาวมาเจอรี่ บาเซทท์ ได้กล่าวถึงประสบการณ์อีกหลายอย่างว่า

เธอได้ยินเรื่องราวที่เกิดขึ้นในปี ๒๔๔๔ เธอหวังว่าจะมีบางสิ่งบางอย่างคล้ายคลึงกัน เธอได้ชมพระราชวังแวร์ซายส์ในตอนเช้าวันหนึ่ง เมื่อเธอไปถึง ความรู้สึกหดหู่ใจเกิดขึ้นในจิตสำนึกของเธอขึ้นมาอย่างช้า ๆ สถานที่ทั้งหมดดูเหมือนทำให้เธอจิตใจไม่ปกติ บริเวณรอบ ๆ แกรนด์ตรีอานอง ดูเหมือนจะเป็นที่อาถรรพณ์อะไรสักอย่าง แต่ที่ใกล้กับเปติตตรีอานอง บรรยากาศดูมันทึบ ๆ หายใจไม่ใคร่จะออก ขณะที่ก้าวเท้าเดินกลัวว่าจะล้มลงหมดสติไป

เธอเห็นชายคนหนึ่งเดินอย่างเร่งรีบออกมาจากหมู่บ้าน (ที่พระนางแมรี่ทรงสร้างไว้) และเดินเลี้ยวมาห่างจากเธอประมาณ ๑ หลา แล้วก็กลับไปทางด้านหลังของตัวตึก เธอพยายามจะเดินตามเขา แต่รู้สึกมีอะไรมาขัดขวางอย่างรุนแรง แม้ว่าภาพชายผู้นั้นได้หายไปจากทางนั้นแล้ว ก็ยังมีพลังอำนาจอันยิ่งใหญ่

ทำให้เธอหมดหวังที่จะตามไป และเธอต้องถูกจูงไปจนสุดทางเดินโดยเพื่อนคนหนึ่งซึ่งอยู่กับเธอในขณะนั้น

เหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความพิศวงแก่เธอต่อมาก็คือ มีสามีภรรยาคู่หนึ่งได้เดินเข้ามาใกล้เธอ ทั้งสองคนแต่งกายด้วยเสื้อผ้าและประดับประดาด้วยของราคาแพง เดินสนทนากันมา แม้ว่าเธอไม่สามารถจะได้ยินเขาพูด ฝ่ายภรรยาก็โค้งศีรษะให้เธอ เขาเดินกันมาในระยะห่างไม่กี่หลาจากนางนางสาวบาเซทท์แล้วก็หายตัวไปต่อหน้าต่อตาเธอ เธอยังได้เห็นขบวนแห่หญิงสาวที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีน้ำเงินอมเทา เดินมาเป็นขบวนยาวเหยียด

ความรู้สึกของเธอเหมือนคนอยู่ในกองทุกข์ ที่ตึกเล็ก ๆ หลังหนึ่งใกล้แกรนด์ตรีอานอง มีผู้ชายรีบเดินอย่างไม่เหลียวหลัง แล้วก็หายจากไปในอากาศบนถนนสายหนึ่งของแกรนด์ตรีอานอง ชายคนหนึ่งแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีหม่นสมัยตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ได้เดินผ่านไปอย่างรีบร้อน และยังมีรูปร่าง (ผี) ปรากฏให้เห็นอย่างตกอกตกใจเป็นอันมาก เธอเดินต่อไปอย่างไม่แน่ใจตนเองไปทาง เปติตตรีอานอง มีรูปร่าง (ผี) ผอมบาง แต่งตัวกางเกงรัดขา ปรากฏตัวให้เห็นในระยะไกล

ตัวตึกบางแห่งที่เธอได้เห็นหายไปเช่นเดียวกับคนที่หายไป ขณะที่เธอเดินไปตามทางหญ้าไปยังสระแห่งหนึ่ง เธอเห็นบ้านเล็ก ๆ หลังหนึ่งหลังคามุงด้วยจาก เธอประหลาดใจที่ว่า เพื่อนของเธอไม่เห็นอะไรทั้งนั้น

เหตุการณ์ครั้งที่ ๕ ได้อุบัติขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ เมื่อทนายความชาวกรุงลอนดอนผู้หนึ่งกับภรรยาของเขาได้ไปชมพระราชวังแวร์-

ชายส์ วันนั้นมีพายุใหญ่ฟ้าร้องคำราม ภรรยาของเขามีจิตสำนึกว่าอากาศตึงเครียดผิดปกติธรรมดา ดูเหมือนเขามีความเศร้าสลดใจอย่างบอกไม่ถูก

เขาทั้งสองออกจากแกรนด์ตรีอานอง แล้วผ่านไปทางบริเวณเปติตตรีอานอง และเดินไปทางด้านหน้าของหมู่บ้าน ทางด้านซ้ายมือมีกำแพงเป็นที่โล่ง เลยไปอีกหน่อยเป็นคูน้ำลึก ทางด้านขวาเป็นสวน (สาธาณะ) มีต้นไม้ไม่กี่ต้นในสวนนั้น เมื่อแสงแดดส่องมา หญิงผู้เป็นภรรยาได้เห็นหญิงคนหนึ่งกับชาย ๒ คนกำลังเดินเข้ามาใกล้ ๆ เขา (ทั้งสอง) คนทั้ง ๓ อยู่ห่างเขาประมาณเก้าสิบห้าหลา เดินลงมาทางถนนที่มีต้นหญ้าทางด้านขวามือ ซึ่งติดต่อกับทางที่เขาเดินอยู่ไปล่วงหน้าเขา

ชาย ๒ คนแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ ฝ่ายภรรยาได้สังเกตดูเขาเพียงเล็กน้อย แต่เธอได้สังเกตเครื่องแต่งกายของผู้หญิงคนนั้นเต็มที่ เธอสวมกระโปรงยาวจรดพื้น สีเหลืองเป็นเงา

เธอคิดในใจว่า "ช่างเป็นสีที่น่ารักเสียนี่กระไร ฉันจะต้องดูให้ใกล้ ๆ เมื่อคนเหล่านี้ผ่านเรา"

สามีของเธอสังเกตดูคนทั้งสามกำลังสนทนากับเบา ๆ ในระหว่างพวกเขา เมื่อเขาอยู่ห่างประมาณห้าสิบหลา ทนายความผู้นั้นเห็นว่าสองคนนั้นสวมเสื้อนอกสีดำ ถุงเท้าสีดำ และรองเท้าคัดชูด้านหน้าเป็นรูปหัวเข็มขัด และเขาสังเกตเห็นว่า สำหรับหญิงนั้นแต่งกายด้วยผ้าสีเหลืองยาว แต่เช่นเดียวกับภรรยาของเขา เขาไม่ได้เห็นอะไรแปลกประหลาดในเครื่องแต่งกายแบบนี้ เขาจึงสนทนากับภรรยาของเขาต่อไปในอุทยานนั้น

แล้วสิ่งประหลาดก็ได้บังเกิดขึ้น มันดูประหนึ่งเหมือนมีม่านมาบังใจเขาจากการที่ได้เห็นภาพเหล่านั้น เธอเกือบจะลืมมันเสียสนิท จนเธอและสามีได้มาถึงที่ที่ได้เห็นคนทั้งสาม แล้วสามีของเธอก็พูดขึ้นว่า "มันน่าประหลาดนะ เธอเห็นชาย ๒ คนและผู้หญิงที่เดินผ่านหน้าเราไหม? อะไรเกิดขึ้นแก่เขาหรือ? เขา (ทั้งสาม) หายไปเสียแล้ว"

ฝ่ายภรรยาก็ยอมรับว่ามันเป็นเรื่องประหลาดจริง ๆ เขาจะออกไปจากทางเดินนั้นไม่ได้ เพราะทางด้านขวาเปิดโล่ง ถ้าออกไปทางด้านซ้ายก็ถูกกั้นทั้งคูและทั้งกำแพง จะไปได้อย่างไรกัน

ทนายความได้เคยอ่านหนังสือเรื่อง "แอน แอด เวนเจอร์" เมื่อปีก่อน แต่ก็ไม่ได้กล่าวถึงว่า ภรรยาของเขาได้ยินข่าวเรื่องนี้บ้างหรือไม่

แม้ว่าฝ่ายสามีจะประสบเหตุการณ์นี้เป็นครั้งแรกสำหรับตัวเขา มันทำให้เขาไม่เคยคิดฝันเรื่องเช่นนี้ ภาพ (ผี) ที่เห็นอย่างชัดเจนจะเป็นภาพหลอนหรือเป็นสิ่งที่ลวงตาตัวเองไปไม่ได้ เพราะผู้เป็นภรรยาของเขาก็ได้เห็นภาพ (ผี) นั้นด้วยเหมือนกัน

ส่วนที่ประหลาดที่สุด ก็เป็นความจริงที่ว่าเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของคนทั้งสามมันพ้นสมัย มันไม่ใช่สมัยที่เขากำลังนิยมใช้กัน

เหตุการณ์ครั้งหลังที่เกิดขึ้นนี้ นายแมคแคนซีกล่าวว่าคน (ผี) ทั้ง ๓ ที่เห็นในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ นั้น แต่งกายด้วยเสื้อผ้าในสมัยปี พ.ศ. ๒๓๑๓ เป็นสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔–๑๕

เหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้นทั้ง ๕ ครั้ง ทำให้เกิดกดดันและเศร้าสลดอย่างเห็นได้ชัด นางสาวโมเบอร์ลี่และนางสาวจัวร์เดน รู้สึกอึดอัด และหนักใจ สิ่งต่าง ๆ ทำให้รู้สึกหวาดกลัว และมีจิตสำนึกผิดปกติ ครอบครัวของนายครู้กก็ไม่ชอบความผิดปกติธรรมดาและอากาศที่ไม่มีจะหายใจของสถานที่นั้น

ครั้งหนึ่งนายครู้กถึงกับเหนื่อยอ่อน นางสาวโมเบอร์ลี่กับนางสาวจัวร์-เดนก็รู้สึกหนักใจ เหมือนมีอะไรหนัก ๆ อยู่บนตัวของเธอจะเดินเหินก็ไม่สบายใจ ส่วนภรรยาของทนายความ ก็รู้สึกว่าอากาศมันเครียดผิดปกติ และรู้สึกหดหู่ใจดังได้กล่าวมาแล้ว

มีสิ่งหนึ่งที่สามารถจะให้คำอธิบายได้ถึงจิตสำนึกที่มีความอ่อนแอ และเศร้าสลดใจก็คือว่า เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดภาพสะท้อนของภูตผีปีศาจซึ่งมองเห็นได้ด้วยตา จะทำให้พลังแห่งจิตสำนึกสลาย (ชั่วคราว) จากการนั่งทางใน (หรือเข้าฌาน) ซึ่งเคยปรากฏมีได้บ่อย ๆ (จากเรื่องอื่น ๆ)

สรุปเรื่องนี้แล้ว มีผู้เจอผีในพระราชวังแวร์ซายส์ รวม ๕ ครั้งด้วยกันคือ

ครั้งที่ ๑ วันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ นางสาวจัวร์เดนเป็นผู้เห็นว่ากันว่าเป็นผีพระนางแมรี่ อังตัวเนทท์

ครั้งที่ ๒ วันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๕ นางสาวจัวร์เดนเป็นผู้เห็นผีคนงานชาย ๒ คน ในอุทยานตรีอานอง และอีกหนหนึ่งเห็นผีผู้หญิง ๒ คนนั่งอยู่ใกล้ประตูใหญ่ ใน พ.ศ. เดียวกันเป็นเหตุการณ์ต่อเนื่อง

ครั้งที่ ๓ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ นายครู้กและครอบครัวเป็นผู้เห็นผีสุภาพสตรี ๒ คนนั่งวาดภาพอยู่ ณ ตำหนักแกรนด์ตรีอานอง ถึง ๒ ครั้ง

ครั้งที่ ๔ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑ นางสาวเบอรโร เห็นผีผู้หญิงคนหนึ่ง และผีผู้ชายแก่คนหนึ่งที่ใกล้ ๆ เปติตตรีอานอง

ครั้งที่ ๕ วันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ ทนายความชาวกรุงลอนดอนกับภรรยา ได้เห็นผีผู้หญิงคนหนึ่งกับผีชาย ๒ คนที่บริเวณเปติตตรีอานอง

ขุนอภิรักษ์จรรยา
แปลและเรียบเรียง จากเรื่อง Five Adventures at Versailles
ในหนังสือ Psychic Visits to the Past

บันทึกท้ายเรื่อง

เรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่พระราชวังแวร์ซายส์นี้ ข้าพเจ้าผู้แปลเห็นสมควรที่จะบรรยายเพิ่มเติมอีกโดยสังเขป เพื่อให้ท่านผู้อ่านเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งขึ้น

พระราชวังแวร์ซายส์ สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ เมื่อพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ สิ้นพระชนม์ลง ขณะที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มีพระชนมายุเพียง ๕ พรรษา พระราชมารดาคือพระนางแอนน์ แห่งออสเตรีย (เป็นชาวออสเตรียเช่นเดียวกับพระนางแมรี่ อังตัวเนทท์) ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการ

พระราชวังแห่งนี้ไม่ได้ตั้งอยู่ในกรุงปารีส แต่อยู่ห่างจากกรุงปารีสประมาณ ๑๕ กิโลเมตร มีเนื้อที่บริเวณใหญ่โตมโหฬาร เนื้อที่ประมาณหลายพันไร่ สิ้นค่าก่อสร้างประมาณ ๗๕๐ ล้านบาท (เงินสมัยนั้น) ตัวพระราชวังที่ประทับสร้างเป็นตึกแบบอิตาเลียน ใช้คนงานถึง ๓๐,๐๐๐ คน มีทหารรักษาพระองค์เฉพาะพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ถึง ๙,๐๐๐ คน พระราชินีทรงมีบริวารประมาณ ๕๐๐ คน นอกจากนี้ยังมีนักปราชญ์ นักละคร นักดนตรี แพทย์และอื่น ๆ อีกประมาณ ๑๕,๐๐๐ คน จำนวนคนทั้งหมดภายในบริเวณพระราชวังมีหลายหมื่นคน เท่า ๆ กับเป็นจังหวัดหนึ่งต่างหากจากกรุงปารีส พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และ ๑๕ ทรงโปรดการล่าสัตว์ ทรงมีสุนัขล่าสัตว์ประมาณ ๑,๐๐๐ ตัว ค่าใช้จ่ายในการล่าสัตว์ปีหนึ่งประมาณ ๘ ล้าน ๕ แสนบาท พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ เคยทรงล่ากวางได้บางเดือนถึง ๕๐๐ ตัว

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงครองราชย์นานถึง ๕๕ ปี พระองค์สิ้นพระชนม์ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๒๕๘ พระชนมายุได้ ๗๗ พรรษา

ในรัชกาลของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นี้เอง ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา พระองค์ทรงส่งทูตคณะหนึ่งซึ่งมี โกษาปานเป็นหัวหน้าไปจำเริญทางพระราชไมตรีกับราชสำนักแวร์ซายส์ เมื่อประมาณเกือบ ๓๐๐ ปีมาแล้ว โกษาปานได้บรรยายถึงความสวยงามและความวิจิตรพิสดารของพระราชวังแวร์ซายส์ไว้มากมาย ซึ่งปรากฏในพระราชพงศาวดารแล้ว

อนึ่ง ข้าพเจ้าใคร่ขอเล่าเพิ่มเติมสักเล็กน้อย ในฐานะที่ข้าพเจ้าได้ไปเห็นพระราชวังแวร์ซายส์มาด้วยตนเอง เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๘

หลังจากมีผู้พบผีครั้งสุดท้ายเพียง ๒ เดือน ในการไปวันนั้น คุณสมหมาย วิสุทธิธรรม เลขานุการสถานทูตไทย ณ กรุงปารีส ซึ่งขณะนี้ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นอัครราชทูต (Minister) ประจำกรุงปารีสแล้ว ได้กรุณาขับรถนำข้าพเจ้าไปชม ตามธรรมดารถส่วนบุคคลจะเข้าไปในพระราชวังไม่ได้ แต่โดยที่คุณสมหมายเป็นข้าราชการสถานทูต เขาให้สิทธิพิเศษ จึงเข้าไปได้และไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมใด ๆ วันนั้นก็ได้ชมตัวตึกของพระราชวัง เป็นตึก ๓ ชั้นใหญ่โตมาก สร้างแบบอิตาเลียน ดังได้กล่าวแล้ว ด้านปีก ๒ ข้างของตัวตึกอยู่ในระหว่างการซ่อมแซม เขาไม่เปิดให้ดู ข้าพเจ้าปรารถนายิ่งนักที่จะไปดูรูปในแผ่นทองแดงใหญ่ในห้องภาพตอนที่โกษาปานถวายพระราชสาส์นของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แด่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ก็เป็นอันไม่สมหวัง ส่วนทางด้านหลังภายในบริเวณพระราชวังปลูกต้นไม้ไว้เป็นล็อก ๆ สวยงามมาก และกำลังมีดอก มีต้นดาวเรือง ต้นบีโกเนีย และอื่น ๆ อีกหลายชนิด แต่ข้าพเจ้าไม่รู้จักชื่อ มันน่าประหลาดอยู่อย่างหนึ่งว่าเขามีวิธีปลูกอย่างไรไม่ทราบ ต้นไม้ดอกจึงมีดอกพร้อม ๆ กันหมดทุกชนิด จากนั้นก็ได้ชมสวน ทะเลสาบน้อย ๆ มองออกไปสุดสายตาหลายกิโลเมตร คุณสมหมายขับรถอ้อมไปทางด้านหลังจนสุดทะเลสาบ แล้วชี้ให้ดูว่านั่นเป็นตำหนักตรีอานองเป็นที่ประทับร้อนของพระนางแมรี่ อังตัวเนทท์ แต่ไม่เข้าไปดูเพราะมีเวลาน้อย และคุณสมหมายจะต้องกลับไปปฏิบัติหน้าที่ที่สถานทูตในตอนบ่ายอีก

ตำหนักตรีอานอง มี ๒ แห่งภายในบริเวณพระราชวังคือ แกรนด์ตรีอานอง และเปติตตรีอานอง แกรนด์ตรีอานอง อยู่ห่างออกไปมาก ภายใน

บริเวณอุทยานตรีอานอง (เรียกชื่ออย่างเดียวกับตำหนัก) อันเป็นส่วนหนึ่งของพระราชวังแวร์ซายส์นั้น ประกอบไปด้วย ตำหนักตรีอานองทั้งสอง, สวนอังกฤษ, สวนฝรั่งเศส สวนดอกไม้ กระท่อม (สำหรับคนจน) หมู่บ้านถ้ำ แม่น้ำ ทะเลสาบ และวิหารรัก ฯลฯ ส่วนอ่างเก็บน้ำนั้นอยู่ห่างออกไปเล็กน้อย บางแห่งก็เป็นป่าธรรมชาติแบบวนอุทยาน ซึ่งมีเนื้อที่มากมายหลายพันไร่ทีเดียว สุดท้ายขอกล่าวถึงด้านหน้าตัวตึกของพระราชวังอีกสักนิด คือด้านนั้นเป็นลานกว้างขวางใหญ่กว่าลานพระบรมรูปทรงม้า ตรงกลางประดิษฐานพระรูปหล่อของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ คล้ายกับสมเด็จพระปิยมหาราช พื้นลานนั้นเขาใช้หินปู หินด้านหน้าเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หนาประมาณ ๙ นิ้วฟุต ปูเต็มบริเวณลานทั้งหมด มิได้ราดซิเมนต์อย่างของเรา เข้าใจกันว่าสมเด็จพระปิยมหาราช ทรงจำแบบอย่างมาสร้างพระบรมรูปทรงม้า หลังจากที่เสด็จประพาสยุโรปปี ๒๔๔๐ ส่วนถนนราชดำเนินตั้งแต่พระราชวังดุสิตถึงสะพานผ่านพิภพลีลา ก็คงจะทรงเอาแบบมาจากถนนประตูชัยในกลางกรุงปารีสมาเป็นแบบอย่าง ทั้งนี้คาดคะเนเอาจากประสพการณ์ที่ข้าพเจ้าได้ไปเห็นมาด้วยตนเอง ส่วนเรื่องผีนั้นข้าพเจ้ากับคุณสมหมายมิได้พบเห็นดังที่คนอื่น ๆ ได้พบมาทั้ง ๕ ครั้งนั้นเลย

แก้คำผิด

หน้า	บรรทัดที่	คำว่า	แก้เป็น
๖๒	๑	ปฺณฺณํ	ปุณฺณํ
(ชื่อเรื่องระหว่างคำนำกับหน้า ๖๕)	๓	แวร์ซาย	แวร์ซายส์
๖๖	๑๐	นิวยอร์	นิวยอร์ค
๗๑	๑๔	๔ ปี	๓ ปี
๗๑	๑๖	อายุ ๗	อายุ ๑๒
๗๕	รองสุดท้าย	KIUG	KING
๘๖	๑๕	Faankfurt	Frankfurt
๑๒๓	๑	นกพิลาบ	นกพิราบ
๑๕๖	๒–๓	หลายพัน	เกือบหมื่น